

TRADICIJSKA KULTURA I KNJIŽEVNOST DRNIŠKOGA KRAJA

Batinić, Anđela

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:796657>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-26**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

TRADICIJSKA KULTURA I KNJIŽEVNOST DRNIŠKOGA KRAJA

ANĐELA BATINIĆ

SPLIT, 2024.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost
Hrvatski jezik i književnost
Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu

TRADICIJSKA KULTURA I KNJIŽEVNOST DRNIŠKOGA KRAJA

Studentica:
Anđela Batinić

Mentor:
prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2024. godine

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Crkveno-pučka baština	3
2.1. Advent.....	3
2.1.1. Sveta Barbara	3
2.1.2. Sveti Nikola	4
2.1.3. Materice i Očići.....	6
2.1.4. Bezgrješno začeće Blažene Djevice Marije	7
2.1.5. Sveta Lucija	7
2.1.6. Badnjak	8
2.2. Božićno vrijeme.....	11
2.2.1. Sveti Stjepan	13
2.2.2. Sveti Ivan Evanđelist	14
2.2.3. Silvestrovo	15
2.2.4. Nova godina	17
2.2.5. Sveta tri kralja	17
2.3. Poklade	18
2.4. Blagovijest.....	20
2.5. Korizma	21
2.5.1. Veliki tjedan	22
2.5.1.1. Cvjetnica.....	22
2.5.1.2. Veliki četvrtak.....	23
2.5.1.3. Veliki petak.....	25
2.5.1.4. Velika subota	26
2.6. Uskrs.....	27
2.7. Sveti Jure	30
2.8. Sveti Marko	32
2.9. Sveti Paškal.....	33
2.10. Spasovo.....	34
2.11. Tijelovo	35
2.12. Sveti Ante	36
2.13. Sveti Ivan Krstitelj.....	37
2.14. Gospa od Karmela	39
2.15. Sveti Ilija.....	40
2.17. Sveti Roko	43

2.18. Svi sveti, Dušni dan	45
3. Vjerska usmena lirika	47
3.1. Molitvene pjesme	47
3.2. Prenja	52
3.3. Versificirane legende	54
4. Predaje	57
4.1. Demonološke predaje	57
4.1.1. Vještice i more	58
4.2. Mitološke predaje	61
5. Način života.....	64
5.1. Svakodnevni život	64
5.2. Način odijevanja	66
5.3. Narodna medicina.....	67
5.4. Svadbeni običaji	68
5.5. Vučari.....	70
5.6. Priče iz života u lirskom obliku	71
6. Ojkavice	77
7. Zaključak.....	82
Rječnik	84
Popis kazivača.....	86
Literatura	86
Sažetak	92
Abstract	93

1. Uvod

Čovjek je u počecima svoj dar govorenja usmjerio imenovanju stvari i pojava, a postupno je počeo te riječi povezivati „u tekst: pjesmu, priču, mudrosnicu i ino”, te je tako i nastala usmena književnost.¹ Još od najstarijih svjetskih civilizacija poznato je da svaka kultura poznaje i baštini određene običaje i književnost. Tako i pojedini današnji običaji korijene imaju u starim civilizacijama i kulturama Bliskog i Dalekog Istoka.² Botica kulturu definira kao „sve ono što je na poseban način odnjegovano, što je proizveo čovjek dok je svojom kreativnom moći mijenjao prirodu”, a književnost smatra jednom od njezinih najvažnijih spona.³ Tradicijska kultura, iako često omalovažavana, jest bitna jednako kao i takozvana učena kultura. Ona čuva sve ono vrijedno za povijest jednog naroda, baš kao i usmena književnost.⁴ Usmenu književnost Kekez definira kao „najstariji i najdugotrajniji oblik umjetničkoga stvaranja jezičnim medijem”⁵, dok ju, slično kao i Kekez, Marks i Lozica smatraju književnošću „koja može nastati i reproducirati se bez ikakvog tehničkog posredovanja”.⁶ Povijest bi hrvatske književnosti bila nepotpuna bez uključivanja usmene književnosti jer upravo ona na najbolji način ocrtava duh određenog vremena i kazuje o sredini u kojoj je i nastala.⁷ Ona je iznimno važan dio hrvatskog kulturnog identiteta jer je i sama dio tradicijske kulture⁸, a procvat i prevlast nad pisanom književnošću imala je sve od razdoblja romantizma pa do Drugog svjetskog rata.⁹ U skladu sa svime navedenim o tradicijskoj kulturi i književnosti, cilj je i ovoga rada očuvati barem dio onog bitnog, ponajprije kulturnog identiteta, za povijest naroda drniške krajine.

Drniš je grad Dalmatinske zagore smješten u Šibensko-kninskoj županiji.¹⁰ Drniško područje ne obuhvaća samo grad Drniš, već čitavo područje bivše drniške općine koja je

¹ Botica, Stipe. *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Školska knjiga, Zagreb, 2013, str. 9-10.

² Dragić, Marko. „Hrvatska tradicijska kultura i književnost u periodici i monografijama od romantizma do naših dana.” *Hum*, br. 2, 2007, str. 182.

³ Botica, Stipe. *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Školska knjiga, Zagreb, 2013, str. 9.

⁴ Marks, Ljiljana i Lozica, Ivan. *Hrvatska usmena književnost*, u Opačić, *Hrvatski običaji i druge tradicije*. Mozaik knjiga, Zagreb, 2016, str. 130.

⁵ Kekez, Josip. *Usmena književnost*, u Škreb – Stamać, *Uvod u književnost*, IV. poboljšano izdanje. Globus, Zagreb, 1986, str. 175.

⁶ Marks, Ljiljana i Lozica, Ivan. *Hrvatska usmena književnost*, u Opačić, *Hrvatski običaji i druge tradicije*. Mozaik knjiga, Zagreb, 2016, str. 128.

⁷ Botica, Stipe. *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*. Školska knjiga, Zagreb, 1995, str. 10.

⁸ Marks, Ljiljana i Lozica, Ivan. *Hrvatska usmena književnost*, u Opačić, *Hrvatski običaji i druge tradicije*. Mozaik knjiga, Zagreb, 2016, str. 127.

⁹ Dragić, Marko. „Hrvatska tradicijska kultura i književnost u periodici i monografijama od romantizma do naših dana.” *Hum*, br. 2, 2007, str. 184.

¹⁰ Osnovne informacije: <https://www.tz-drnis.hr/index.php/hr/o-drnisu/osnovne-informacije> (pristupljeno 9. 8. 2024.)

postojala do 1992. godine. To područje danas označava grad Drniš te općine Prominu, Ružić i Unešić što podrazumijeva 60 sela.¹¹ Područje grada Drniša okruženo je čak trima planinama; Prominom, Mosećom i Svilajom, a u njemu teku i dvije rijeke; Krka i Čikola.¹² Grad je to s bogatom poviješću, a prvi pisani spomen Drniša seže još u 1494. godinu. Od 15. pa sve do kraja 17. stoljeća Drniš je bio pod vlašću Turaka s povremenom prevlašću Mlečana. Dug je period grad bio i pod austrijskom vlašću, kraće vrijeme i pod Francuzima, a sve to trajalo je čak do 1918. godine. Ipak, Grad je u to vrijeme doživio procvat na svim poljima. Posljednje je stradanje Drniš doživio u Domovinskom ratu nakon čega su se brojne obitelji vratile svojim domovima i do danas tu i ostale.¹³

Ovaj rad obuhvatit će ponajprije, kako je i navedeno, dvije spomenute teme; tradicijsku kulturu i književnost i Drniš te ih sažeti u jedno. U radu najveći opseg odnosi poglavlje crkveno-pučka baština u kome su svi važni blagdani kroz crkvenu godinu opisani teorijski, ali i popraćeni običajima karakterističnima za Drniš. Nakon toga bit će spomenuta i tema vjerske usmene lirike, ali i predaja gdje su također navedeni primjeri o kojima su govorili kazivači. Poglavlje način života detaljno govori o snalaženju ljudi u vremenu kada nije bilo dostupno sve kao na dlanu. Naposljetku, u poglavlju o ojkavicama opisan je takav način pjevanja, ali su i navedeni brojni primjeri kojih se kazivači prisjećaju.

¹¹ Živković, Zdravko. *Tradicijnsko graditeljstvo drniškog kraja*. Gradski muzej Drniš, Drniš, 2010, str. 7.

¹² Osnovne informacije: <https://www.tz-drnis.hr/index.php/hr/o-drnisu/osnovne-informacije> (pristupljeno 9. 8. 2024.)

¹³ Povijest: <https://www.tz-drnis.hr/index.php/hr/o-drnisu/povijest> (pristupljeno 9. 8. 2024.)

2. Crkveno-pučka baština

2.1. Advent

Advent jest vrijeme pripreme za Božić, a njegovo slavljenje započelo je još u 4. stoljeću. Latinski „adventus, -us, m. znači dolazak, dohod, početak”, a odnosi se na Kristov dolazak, odnosno, rođenje.¹⁴ Do reforme pape sv. Grgura u 6. stoljeću, advent je počinjao s blagdanom sv. Martina¹⁵, a iako danas advent započinje na nedjelju najbližu sv. Andriji, u nekim je krajevima Hrvatske, naprimjer Poljicama, iščekivanje počinjalo još od blagdana Svih Svetih.¹⁶

Četiri adventske nedjelje simbol su za „četiri tisućljeća od stvaranja svijeta do dolaska Isusa Krista”.¹⁷ U ponedjeljak nakon prve nedjelje došašća započinju i mise zornice, a zora jest „simbol Kristove krvi, ali ujedno i znak Kristova dolaska”.¹⁸

U adventu se nije običavalo vjenčavati, ali ni priređivati druga slavlja. To je vrijeme skrušene, kao što je već i spomenuto, pripreme za Božić. Na svetim se misama svećenici oblače u ljubičaste misnice, a treću je nedjelju iznimno dozvoljena i ružičasta.¹⁹

Mnogo je svetaca u adventskom vremenu koji se tradicijski proslavljaju u Hrvata, a obilježava ih se raznovrsnim običajima.²⁰ U nastavku će biti riječi o nekima od njih, ali i o tome kako su oni bili proslavljani u drniškom kraju.

2.1.1. Sveta Barbara

Sveta Barbara rođena je i živjela u 3. st. Ipak, mučeničkom je smrću umrla oko 306. godine, pa je prema tome vjerojatno živjela na prijelazu iz 3. u 4. stoljeće. Oko mjesta njezina rođenja postoje nesuglasice pa ih se tako spominje više: „Nikomediya, Heliopolis u Egiptu i Nikozija u Maloj Aziji”.²¹ Sv. Barbara bila je djevojka izuzetne ljepote. Zbog toga ju je njezin otac, bogati

¹⁴ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008, str. 415.

¹⁵ Žanetić, Katarina i Dragić, Marko. „Sveti Martin u korčulanskoj tradicijskoj kulturi.” *Bosna franciscana*, vol. 25, br. 46, 2017, str. 395.

¹⁶ Asturić, Marina. „Advent u bročansko-stonskoj tradicijskoj kulturi.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, 2018, str. 98.

¹⁷ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008, str. 415.

¹⁸ Badurina, Anđelko (ur.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979, str. 593.

¹⁹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 132.

²⁰ O tome više: Radovan, Josip i Dragić, Helena. „Advent u dugopoljskoj tradicijskoj kulturi.” *Kulturna baština*, vol. 1, br. 47-48, 2022, str. 393-422.; Žaja, Barbara. „Advent u tradicijskoj kulturi trogirskog kraja.” *Bosna franciscana*, vol. 54, 2021, str. 251-266.

²¹ Dragić, Marko. „Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata.” *Nova prisutnost*, vol. 13, br. 2, 2015, str. 142.

trgovac Dioskor, zatvorio u visoki toranj želeći ju udati, no Barbara je to odbila. Nakon toga, svetica je, otkrivši kršćanstvo, k sebi pozvala učitelja Valerijana koji se prerusio i posjetio ju te se svetica preobratala. Na svomu je tornju odlučila napraviti i treći prozor kao simbol Svetoga Trojstva, ali i križ.²² Sve je to razljutilo njezina oca te ju je predao vlastima. Mučena je na razne načine; bičevana je, odrezane su joj grudi, ponizili su je tjerajući je da hoda gola po gradu²³, ali je sve pretrpjela primajući snagu od Boga. Naposljetku, njezin ju je otac ubio mačem, ali ga je po povratku udario grom te je i sam umro.²⁴ Zbog svega navedenog ona je postala zaštitnicom „od nagle i nepripravne smrti, rudara, radnika koji obavljaju radove opasne po život, od groma, od požara i od groznice”²⁵, a slično navodi i jedan od kazivača:

*Odma' da ti kažen, sv. Barbara je svetica koja je zaštitnica rudara. Ode su ti sve rudnici mrkog uglja, sve do 70-ih godina je on tu vađen. I onda, normalno, ljudi su bili zavitni svojoj zaštitnici. Ode nemamo crkve sv. Barbari, ali ima na Siveriću jedna kapelica koju su izgradili rudari svojoj zaštitnici. Uglavnom, ona je bila više vezana za neku osobnu molitvu i zaštitu, nego da je bila neka svetica našeg kraja.*²⁶

Sveta Barbara svetica je ne samo zapadne, već i istočne crkve i jedna je od „četrnaest svetaca pomoćnika u nevolji”. Njezin je spomendan 4. prosinca.²⁷ Kao najčešći običaji vezan za taj dan navode se „sijanje pšenice, gatanje, proricanje, običaj *polaženika* i prvih božićnih čestitara”²⁸, no kod Drnišana takvi običaji nisu bili prakticirani.

*A k'o da ti je i'ko u nas zna za to Bože oprost. Jedino znan da bi narod govorio:
„Danas Bara, sutra Vara,
drugi dan Nikoldan.”*²⁹

2.1.2. Sveti Nikola

Sv. Nikola, poznat i kao sv. Nikola biskup „rođen je u Patari u pokrajini Lyciji u Maloj Aziji”. Ne postoji siguran podatak o godini njegova rođenja, ali pretpostavlja se da je to bila

²² Dragić, Marko. „Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata.” *Nova prisutnost*, vol. 13, br. 2, 2015, str. 143-144.

²³ Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003, str. 68.

²⁴ Dragić, Marko. „Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata.” *Nova prisutnost*, vol. 13, br. 2, 2015, str. 145.

²⁵ Isto, str. 147.

²⁶ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je Ivica Baković, rođen 1961. godine u Drnišu.

²⁷ Dragić, Marko. „Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata.” *Nova prisutnost*, vol. 13, br. 2, 2015, str. 142.

²⁸ Braica, Silvio. „Božićni običaji.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 13, 2004, str. 7.

²⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je Kata Hrčić (djevojačko Milaković), rođena 1956. godine u Drnišu.

268., a kao godina smrti navodi se 363.³⁰ Bio je jedino dijete u svojoj obitelji, a ime je dobio prema stricu, Mirskom biskupu. Nakon smrti roditelja svu je imovinu razdijelio potrebitima i zaredio se te je naslijedio svoga strica postavši i sam biskupom. Njegov blagdan proslavlja se 6. prosinca.³¹

Brojne su legende vezane za njegov život, a upravo one i jesu jedini izvor podataka o svetčevu životu jer o povijesnoj osobi svetog Nikole ne postoje zapisi.³² Jedna od njih kazuje da je sv. Nikola kroz dimnjak ubacivao miraz za tri djevojke koje je otac zbog siromaštva odlučio prostituirati i tako ih spasio. Druga legenda navodi kako je vratio u život djecu koju je gostioničar ubijao i servirao gostima. Još jedna legenda govori o tome kako je on umirio nemirno more u oluji.³³ Sv. Nikola postao je tako zagovornik i zaštitnik mnogih; „djece, pomoraca, neudanih djevojaka, siromaha, studenata, farmaceuta, pekara, ribara, svjećara, zidara, trgovaca, tkalaca, zatvorenika, trgovaca, putnika, bolesnika i umirućih”.³⁴

Zbog dobročinstava koja je činio i danas je za njegov blagdan u brojnim mjestima vezan običaj darivanja dobre, a ostavljanja šiba lošoj djeci.³⁵ O tome običaju u drniškom kraju literatura navodi sljedeće:

„Sveti Nikola u unešićkom kraju štuje se kao zaštitnik male djece, putnika i pomoraca. Djeca su ostavljala čizmice koje bi pažljivo očistili i stavili u prozor ili ispod prozora uoči Svetog Nikole. Djeca su nastojala što bolje *opatinati* svoju obuću jer je o tome ovisila kvaliteta dara. Ujutro bi pronalazili jabuke, orahe, bademe i bila bi presretna. Nekad su se iz šale, a nekad i ozbiljno ostavljali i štapi i šibe kao znak da su djeca mogla biti te godine i poslušnija.”³⁶

Svi kazivači koje sam upitala za spomenuti običaj darivanja navodili su slično:

*Nije to u nas nikad bilo. Govorilo bi se jedino sv. Nikola putnik, ali ka' da je i'ko ikom išta dariva tad, nikad toga nije bilo.*³⁷

³⁰ Dragić, Marko. „Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 22, 2015, str. 6-7.

³¹ Isto, str. 7.

³² Rihtman-Auguštin, Dunja. *Knjiga o Božiću: Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*. Golden marketing, Zagreb, 1995, str. 33.

³³ Dragić, Marko. „Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 22, 2015, str. 8-9.

³⁴ Isto, str. 7.

³⁵ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008, str. 419.

³⁶ Dragić, Marko. „Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 22, 2015, str. 11.

³⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Kata Hrštić.

2.1.3. Materice i Očići

„Materice, Majčice ili Majke nebeske obilježavaju se druge nedjelje prije Božića.”³⁸ Ovisno o krajevima, običaji vezani za ovaj dan se, naravno, razlikuju, ali onaj najčešće spominjan u literaturi jest da se majke moraju otkupiti.³⁹ Slično je bilo i za Očiće koji se slave nedjelju prije Božića. Očevi su se, baš kao i majke, morali otkupiti darujući djevojke. Ipak, u Drnišu je običaj bio isključivo darivanje djece, a kako je to izgledalo, kazala mi je Vinka Ivanišević.

*Materice su ja mislin dvi nedilje prije Božića, a Očići nedilju prije. Kad su bile Materice u nas bi se govorilo da se moraš otkupit, a to ti je ono počastit', izvadit'. Dava' si dici, ali i drugima šta bi prolazili. Mora' si dat'. Držalo se stvarno do toga. Ujutro bi te već to čekalo na stolu. Tako isto bi bilo i na Očiće. U njih bi obavezno bila rakija, orasi i suve smokve.*⁴⁰

S posebnim se veseljem ovih dana prisjeća Ivica Baković:

*Proslavljani su u svakoj katoličkoj obitelji. Kad to spomeneš, odma' mi srce zaigra jer to je ono pravo katoličko nasljeđe. Tada smo mi ka' dica dobivali poklone. A to i nije slučajno da su oni baš u to vrime. Materice i Očići spadaju u vrime kad je čoviku i priroda podarila plodove da ima šta podarit' svome ditetu. Bilo bi orašastih plodova, suvih smokava i tako. Znalo bi se dogodit i ako bi možda ditetu tribale cipele da bi roditelj sačeka' koji dan pa da mu tada da' i nove cipele. A jedino šta bi nan oni još znali kupit', a da nije iz prirode su famozni čajni kolutići i suvi kolač.*⁴¹

Ivan Ivanišević opisao je još jedan običaj vezan za Materice i Očiće:

*Tada je obavezno svinjokolja. Jedni su klali na Materice, jedni na Očiće. Ta dva vikenda bilo je predviđeno samo za to. Onda bi mi dobili mjehur od prasca za praviti balune. Isprazniš ga, napušeš i pustiš da se osuši i imaš balun. 'Ko je da' drugog baluna. Svi bi pomagali jedni drugima. Prvo bi se od kuće do kuće klale svinje, a onda se posli palila dlaka na svinjama, to se četkalo, pralo... Taj dan su se jile žmare, pura i pece.*⁴²

³⁸ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008, str. 430.

³⁹ Isto., Braica, Silvio. „Božićni običaji.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 13, 2004, str. 8.

⁴⁰ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je Vinka Ivanišević (djevojačko Komar), rođena 1959. godine u Drnišu.

⁴¹ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

⁴² Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je Ivan Ivanišević, rođen 1966. godine u Drnišu.

2.1.4. Bezgrješno začeće Blažene Djevice Marije

Bezgrješno začeće Blažene Djevice Marije blagdan je koji se proslavlja 8. prosinca. Nerijetko se ovaj blagdan mijenja s danom kada je Marija začela Isusa po Duhu Svetom, ali riječ je o dvjema potpuno različitim pojavama.⁴³ Čin u kojem je začeta Blažena Djevica Marija jest bezgrješno začeće, a čin u kojem je Marija začela Isusa jest takozvano djevičansko začeće.⁴⁴ Bezgrješno u imenu ovoga blagdana označava Marijinu očuvanost od istočnoga grijeha. U vrijeme došašća Majci Mariji se, uz Isusa, posvećuje posebna pozornost zbog njezine bitne uloge. To se posebno očituje u svetim misama zornicama koje su njoj na čast.⁴⁵

U Drnišu je na ovaj dan postojalo vjerovanje o začeću djece:

*Stare bi babe uvik govorile da ako ne želiš više dice, ne spavaj tu noć s čovikon.
Kažu ako se i ne nadaš, bit' će.*⁴⁶

Osim navedenoga, nikakvi drugi običaji i vjerovanja nisu bili vezani za ovaj dan što potvrđuju svi kazivači.

2.1.5. Sveta Lucija

Sveta je Lucija ranokršćanska mučenica rođena 284. godine u Sirakuzi. Njezino ime izvedenica je latinske riječi *lux* u značenju „svjetlo, sjaj, jasnoća”.⁴⁷ Još kao dijete njezin ju je otac obećao za ženu, ali uskoro je umro, a majka se razboljela. Uzaludno su pokušavali pronaći lijek pa je sv. Lucija majku odlučila odvesti na grob sv. Agate. Luciji se tada ukazala sv. Agata i rekla da je njezina majka ozdravila. Sveta je Lucija bila presretna i sve je svoje imanje razdijelila siromasima⁴⁸, ali se i zavjetovala svetoj Agati na vječnu nevinost.⁴⁹ To je rasrdilo mladića kojem je bila obećana za ženu i prijavio ju je vlastima zbog njezine vjere. Lucija je bila mučena na razne načine. Pokušali su je odvesti u javnu kuću, ali nisu je mogli pomaknuti. Kada su je zapalili, vatra nije dopirala do nje. Naposljetku su joj vrat proboli mačem, a Lucija je umrla. Sv. Lucija često se prikazuje s očima na pladnju, a razlog tomu može se iščitati iz

⁴³ Bezgrješno začeće Blažene Djevice Marije: <https://www.bitno.net/vjera/svetac-dana/bezgresno-zacece-blazene-djevice-marije/> (pristupljeno 9. 7. 2024.)

⁴⁴ Što zapravo znači Bezgrješno začeće Blažene Djevice Marije?: <https://hkm.hr/vjera/sto-zapravo-znaci-bezgresno-zacece-blazene-djevice-marije/> (pristupljeno 9. 7. 2024.)

⁴⁵ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008, str. 421.

⁴⁶ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Kata Hrستیć.

⁴⁷ Dragić, Helena. „Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 13/2, br. 13, 2017, str. 244

⁴⁸ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008, str. 426

⁴⁹ Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003, str. 248.

legenda. Jedna od njih govori kako su joj, dok su je mučili, izvadili i oči, a druga kako su se jednomu od prosaca svidjele njezine oči pa ih je ona iskopala i poslala mu ih. Oduševljen tim činom, mladić je i sam postao kršćaninom.⁵⁰

Sv. Lucija umrla je „mučeničkom smrću u rodnom mjestu 303. godine”, a „prije smrti predvidjela je skoru smrt Dioklecijana i prestanak progona kršćana”.⁵¹ Njezin spomendan slavi se 13. prosinca, a tada se uobičavalo kretati s izradom drvenog tronošca na koji bi se na Badnjak trebalo popeti u crkvi kako bi se moglo vidjeti tko je vještica.⁵²

Najčešća asocijacija na blagdan sv. Lucije ipak jest darivanje djece, a tako je bilo i u drniškom kraju.

Na sv. Lucu su se darivala dica, ali šta je prije bilo za darivat'; bajami, orasi i rogač ako bi slučajno dobija, nije bilo bombona. Baš po ton darivanju su je dica volila pantit'.⁵³

U Hrvata je prisutno vjerovanje da sv. Lucija donosi darove težačkoj, siromašnoj djeci, a sv. Nikola bogatoj⁵⁴, što su kazivači i potvrdili.

Tako je, pa to se može i po poklonima vidit' koji se dobivaju.⁵⁵

U drniškom je kraju za ovu sveticu bio poznat nadimak Šumarica.

Kažu uvik sv. Luca Šumarica pa bi šalji dicu u šumu da kupe male drvljadi pa će mater peć' uštupaka. I normalno, dobija bi bajam, orah, nešto tako.⁵⁶

2.1.6. Badnjak

„Badnjak je folklorom najbogatiji dan u godini, a po običajima, obredima i ophodima koji ga karakteriziraju može se podijeliti na: Badnje jutro i dan i Badnju noć.”⁵⁷ Naziv mu dolazi od „starocrkvenoslavenskoga glagola *bъdeti* – bdjeti, ili od pridjeva *badar* i od toga izvedenoga

⁵⁰ Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008, str. 426

⁵¹ Dragić, Helena. „Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenika.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 13/2, br. 13, 2017, str. 244

⁵² Rihtman-Auguštin, Dunja. *Knjiga o Božiću: Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*. Golden marketing, Zagreb, 1995, str. 26-27.

⁵³ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

⁵⁴ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 136.

⁵⁵ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

⁵⁶ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Kata Hrštić.

⁵⁷ Dragić, Marko. „Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10, 2014, str. 399.

glagola *razbadriti se* – razbuditi se, biti budan”.⁵⁸ U Hrvata se još naziva i „Badnjica, Vilija, Vilija Božja, Božićno navečerje”.⁵⁹ U mnogim se krajevima na Badnje jutro i dan ide u jutarnje čestitare, kuća se kiti zelenilom, blagoslivlja se blago, ali se i priprema hrana za dolazak Božića.⁶⁰ Različiti kazivači na sličan su način opisali ovaj dan u Drnišu, ali ipak postoje pojedinosti koje su se razlikovale od mjesta do mjesta. Običaj čestitarskih ophoda spomenuo mi je Ivan Ivanišević:

*Kad bi došlo Badnje jutro išlo se od kuće do kuće čestitat'. Govorilo se ovako: „Na dobro van doša' Badnji dan”, a oni: „I s tobom zajedno.” Tu bi se obavezno nazdravilo s rakijom i bile su smokve.*⁶¹

Čestitarima su se nudile smokve jer su one bile posna hrana, a na Badnjak je, tradicijski, post obvezan. U skromnosti njihovih domaćinstava stoga su se jela jednostavna i posna jela:

*A na Badnjak bi jia kumpira ucilo, prisnih uštipaka i tako. Al' si ima', nije ni'ko ima'. Bakalar je više posli doša i to 'ko je moga priuštiti', 'ko je radia. A ima puno ljudi koji su se bavili poljoprivredom i nisu radili u poduzeću.*⁶²

Običaj kicenja kuće i okućnice zelenilom tumači se na razne načine. Bršljan je biljka koja se u kršćanskoj tradiciji „povezuje sa smrću i besmrtnošću, on simbolizira vjernost i vječnost”.⁶³ Osim toga, štalica u kojoj je rođen Isus bila je obrasla bršljanom.⁶⁴ Taj običaj prakticirao se i u drniškom kraju:

*I bor smo kitili na Badnjak, a ispid kuće obavezno metni bršljana iznad vrata.*⁶⁵

Iako je prethodno spomenut običaj blagoslivljanja blaga, odnosno, ovaca, u Drnišu to nije bio običaj. U tome se kraju na Badnje jutro klala ovca koja bi se sutradan, na Božić, pripremala za jelo, a o tome su mi kazivali Kata Hršćić i Ivica Baković:

⁵⁸ Dragić, Marko. „Badnja noć u folkloristici Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 6, br. 6, 2010, str. 229.

⁵⁹ Braica, Silvio. *Godišnji običaji*. Marjan tisak, Split, 2004, str. 6.

⁶⁰ Dragić, Marko. „Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10, 2014, str. 399.

⁶¹ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivan Ivanišević.

⁶² Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

⁶³ Badurina, Anđelko (ur.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979, str. 178.

⁶⁴ Dragić, Marko. „Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10, 2014, str. 423.

⁶⁵ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je Mara Komar (djevojačko Bilić), rođena 1933. godine u Drnišu.

Ujutro, 'ko bi bija u kući od starijih, ono ćaća, did, klala bi se ovca, janje ili ovan, šta je 'ko ima.⁶⁶ Klala se, naravno, najstarija ovca.⁶⁷

Središnje je zbivanje zasigurno bilo loženje badnjaka. Najstariji zapis o paljenju badnjaka u Hrvata datira još iz 1272. godine, a to je bio običaj poznat i u drevnih Rimljana, Engleza, Francuza, Portugalaca i drugih.⁶⁸ O važnosti ovoga običaja svjedoče pripreme koje su bile uvertira svemu zbivanju.

Par dana prije ideš usić' badnjak. Puno nas je ode imalo svoje šume i onda bi usika' u svojoj ogradi drvo za pripremu za badnjak. I već prije kad bi dotra' dva kara drva za grijanje, gleda' bi koje je priličnije i odvaja' bi ih za badnjake u pušnicu di je ognjište. Priprema bi i slamu i stavia u vriću da stoji i kako nisi ima škropljenu, bia je jedan čičak koji bi koristia za to. Žene bi ih kad bi kriv pekle opalile plamenom da to bude jedna lipa cjelina i to bi koristia za škropit'.⁶⁹

O samome činu prilaganja i loženja badnjaka, ali i odlasku na sv. misu kazivala je Vinka Ivanišević:

Badnjaci su se navečer, pridvečer ložili. Unosili su muški, obično bi to bila dica i ćaća. Onda bi na ulazu uvik reka': „Hvaljen Isus i Marija, na dobro van došla Badnja večer”, a ovi koji bi tamo bili kažu: „I s vama zajedno!” Onda bi bilo kad bi ljudi posrnili pa rekli „Aj kvragu”, a ovi unutra: „I s tobom zajedno!” Ti bi se badnjaci onda krstili vinom. Unila bi se dva badnjaka, jedan je muški, jedan ženski. Čini mi se da je livi bia ženski, a desni muški. Stavlja' bi se nekad i dječji, sridnji, al' to sve ovisi kako 'ko, kako koje misto. Mora' je bit hrastovi badnjak. Čak mislin i da bi dio koji bi osta' se zadiava' u pojatu. Taj bi badnjak tinja dokad bi moga', a dobro bi doša' jer bi se tad i meso sušilo dok to gori, dušu dalo. To je bila ta tradicija, čak i posli kad ni'ko nije sidia pokraj ognjišta stavlja' bi se badnjak na špaker. Uvečer bi se tako pivalo, čekalo bi se za ić' na polnoćku, a onda kako je to bija post čekala bi se ponoć i da moš pojist'. I kako je nama crkva bila dosta daleko, jedno osan-devet kilometara, sve do crkve, cili put bi se pripiva'. Svi su bili veseli. Kad bi se vratili iz crkve onda bi jia kiselog kupusa, mesa ili čega si ima'.⁷⁰

⁶⁶ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Kata Hrčić.

⁶⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

⁶⁸ Dragić, Marko. „Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 1, 2008, str. 69.

⁶⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

⁷⁰ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

Osim loženja badnjaka, još je jedan običaj u Drnišana vezan za Badnju večer, a o njemu svjedoči Kata Hršić:

Pridvečer bi dotra' blago, ovce 'ajmo reć'. Čaća bi čeka' na vratin sa sveton vodon, svićon i lončićen vina. Znači sta' bi na vratin i broja'. Koja bi ovca ušla zadnja, tu bi napojili vinon. I nosia se kolač, onako šupalj u sredini i lomili bi koliko bi nas bilo. Kasnije bi unosili badnjake.⁷¹

U svemu tome ne smije se zaboraviti simbolika slame. Običaji kod Hrvata nalažu da se po kući prostire slama koja je simbol Kristova rođenja. Ovaj je običaj poznat i kod drugih europskih naroda; Mađara, Čeha, Rumunja, Albanaca i drugih.⁷²

Uvik bi za Badnjak rasipali slamu po kući. To je bilo da se ne čisti u te svete dane.⁷³

Svi navedeni običaji zasigurno pridonose tomu da je Badnjak, prema svim kazivačima, uistinu bio jedan od najposebnijih i najčarobnijih dana kroz godinu kojega se svi rado prisjećaju.

2. 2. Božićno vrijeme

Božić, blagdan Isusova rođenja jest, nakon Uskrsa, najveći kršćanski blagdan. On „u narodu označava početak nove godine”.⁷⁴ Središte Božića jest dolazak Isusa u jaslama. Prve jaslalice napravljene su još 1223. godine u talijanskome gradiću Grecciu. Njihov tvorac bio je sv. Franjo Asiški sa željom da ljudima donese pravi smisao Božića; Isusovo rođenje.⁷⁵ Intenzivnije se šireći, od 19. su stoljeća neizostavan dio svakog kršćanskog domaćinstva u božićno vrijeme.⁷⁶

Iako literatura o božićnom vremenu ističe običaje čestitara, odnosno, kolendara, u Drnišu to nije bilo prisutno, već je, baš suprotno, Božić bio proslavljan mirno, u krugu obitelji i rodbine. Obitelj je zajedno blagovala uz svijeću koja se stavljala u pšenicu i palila za božićnim ručkom.⁷⁷

⁷¹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Kata Hršić.

⁷² Dragić, Marko. „Badnja noć u folkloristici Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 6, br. 6, 2010, str. 233.

⁷³ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivan Ivanišević.

⁷⁴ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 143.; O tome više: Žaja, Barbara. „Božić u tradicijskoj kulturi Trogira.” *Bosna franciscana*, vol. 55, 2021, str. 369-386.

⁷⁵ Sv. Franjo postavio prve jaslalice: <https://hkm.hr/zivot/sv-franjo-postavio-prve-jaslalice/> (pristupljeno 10. 7. 2024.)

⁷⁶ Braica, Silvio. „Božićni običaji.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 13, 2004, str. 14.

⁷⁷ Dragić, Marko. „Sviječća u kulturnoj baštini Hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 45, br. 4, 2010, str. 470.

Svijeca se gasila komadom kruha natopljenim vinom, a vjerovalo se da će se duže živjeti ako se stavi više kapi vina na kruh.

Božićni ručak je bia obavezan, normalno. Prije su svi bili zajedno, braća i od sve braće obitelj i ni'ko se ne bi svađa', svakon bilo dosta, a bilo bi nas bar deset za stolon. Sve te dane bi se svi veselili, stalno bi se pivalo. Moj ćaća pokojni ti je naj volia fažola, svinjska suva criva i manistru. Kad se kolju svinje operu se criva i stave se sušit', posli se to šiša. To je njima bia specijalitet. To je se za nj' moralo dok je god bia živ kuvat'. Tad ni'ko nije zna' za sarmu nego onako kuvaj kupus i suva mesa, kako 'ko. Nije bilo čestitara da bi se baš išlo, nego bi susidi išli jedni u drugih i to je to. Nas je tu šest kuća bilo. Kad su bila sijela, dolazili bi i iz drugih sela, ali za ove dane nikad. Na Božić bi se palila svića. Stavila bi se varćak, drvena posuda u kojoj bi se mirilo žito. Tu bi se usula 'šenica i tu bi bia bor i stavila bi se svića. Ona bi se na Božić palila u toj 'šenici. Uvik bi sviću palia najstariji muški, ćaća. Gasila bi se s kruvon umočenin u vino, a pričalo se da šta više kapi vina staviš na krov, to će ti život bit duži.⁷⁸

Kao još jedan neizostavan običaj u svom selu Ivica Baković navodi sljedeće:

Na Božić je običaj da kućni starješina sprema ručak. Uglavnon zakolješ ovcu dan prije, a ona pri samon klanju ne ispušta ni glasa, ne može čovik objasniti'. Od te ovce skuvaš juhu i zeru leša mesa. Večer prije pripremiš i suhomesnatih proizvoda, ono šta se uspilo sasušiti'. Ostatak obitelji ide na sv. misu dok starješina kuva ručak. Ima' si misnu i kisnu robu. Tad obavezno obučješ misnu, to je posebno. Nakon sv. mise bi se možda malo podružia isprid crkve, a nakon toga kući.⁷⁹

O onome, bez čega je Božić danas gotovo nezamisliv, o poklonima, tada nije bilo ni riječi.

„U vrijeme kad sam ja bio dječak, vrhunac proslave Božića bila je kupnja tuke. Darovi su bili ekološki, pokoja jabuka, možda naranča i obvezno šećerni bomboni umotani u staniol sa resama.”⁸⁰

⁷⁸ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

⁷⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

⁸⁰ Perlić, Đuro. *Drnišanac*. Gradski muzej Drniš, Drniš, 2009, str. 106.

2.2.1. Sveti Stjepan

Sveti Stjepan, poznatiji kao sveti Stjepan prvomučenik „rođen je početkom 1. stoljeća”⁸¹, a predaje kao mjesto njegova rođenja navode Aleksandriju u Egiptu.⁸² Bio je odabran kao jedan od sedmorice propovjednika evanđelja punih Duha Svetoga. Uz njega su dvanaestorica apostola odabrali i Filipa, Prohora, Nikanora, Timona, Parmenu te Nikolu. Sv. je Stjepan činio velika čudesa i zbog toga je bio žrtvom mnogih kleveta.⁸³ Naposljetku, zbog istine koju je govorio, osuđen je i na smrt. Kamenovan je izvan zidina grada⁸⁴ „i dok su ga kamenovali, Stjepan je zazivao: »Gospodine Isuse, primi duh moj!« Onda se baci na koljena i povika iza glasa: »Gospodine, ne uzmi im ovo za grijeh!« Kada to reče, usnu.”⁸⁵ Vjeruje se da je sv. Stjepan mučeničku smrt podnio 36. godine u proljeće.⁸⁶ Svjedok njegova pogubljenja bio je i tadašnji progonitelj kršćana, Savao.⁸⁷ Spomendan sv. Stjepana slavi se 26. prosinca, a u narodu je taj dan poznat kao „drugi dan Božića”.⁸⁸

Sv. Stjepan zaštitnik je „kočijaša, bačvara, podrumara, zidara, tesara, klesara, tkalaca, krojača, pomoćnik kod glavobolje, bolova, žučnog kamenca, kamenca mjehura, protiv opsjednutosti i pomoćnik za laganu smrt”⁸⁹, ali je i zaštitnik konja pa se „narod taj dan posvećivao konjima”, a neki su čak organizirali i utrke.⁹⁰ U Drnišu ovaj dan ne vezuju za konje, već za volove:

U nas bi ljudi koji su bili malo bogatiji, šta su imali volove i konje, palili sviću na jarmu. To ti je ono šta dva vola nose kad oru. Ali to samo, kažen ti, ljudi koji su imali volove. Mi nismo, pa bi je palili u 'šenici, a volove bi posuđivali za orat. Jedan je uvijek na sv. Stipu piva ovako:

„Ide Božić, ide sv. Stipe,

⁸¹ Dragić, Marko. „Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 27, 2020, str. 39.

⁸² Tolić, Željko. „Početak i najranije širenje Crkve: od 30. do 36. godine.” *Služba Božja*, vol. 58, br. 4, 2018, str. 486.

⁸³ Djela apostolska, 6, 1-15: <https://biblija.ks.hr/djela-apostolska/6> (pristupljeno 11. 7. 2024.)

⁸⁴ Djela apostolska, 7, 51-58: <https://biblija.ks.hr/djela-apostolska/7> (pristupljeno 11. 7. 2024.)

⁸⁵ Isto, 59-60.

⁸⁶ Tolić, Željko. „Početak i najranije širenje Crkve: od 30. do 36. godine.” *Služba Božja*, vol. 58, br. 4, 2018, str. 490.

⁸⁷ Dragić, Marko. „Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 27, 2020, str. 38.

⁸⁸ Isto, str. 45.

⁸⁹ Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003, str. 344.

⁹⁰ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 148.

*mala moja, 'oćemo li na lipe?'*⁹¹

Kata Hrستیć objašnjava kako nije svatko palio svijeću na sv. Stjepana, već samo onaj *komšiluk* čiji je on zaštitnik:

*E u nas, tamo di san ja rođena, svako selo imalo je svoga koga slavi. Na Božić svak' pali sviću, a onda je jedan komšiluk slavia Stipana, jedan Ivana, jedan Mladince i onda bi ti dolazili gosti, prijatelji i palia bi sviću.*⁹²

Dragić navodi i običaj odlaska k onomu koji je nosio ime ovoga svetca.⁹³ Isto je bilo i u Drnišu:

*Išlo bi se u čestitanje u onoga 'ko se zva' tako i on je obavezno mora' častit' na taj dan.*⁹⁴

2.2.2. Sveti Ivan Evandelist

Sveti Ivan Evandelist, Isusov učenik, autor je Evandelja, poslanica, ali i Otkrivenja.⁹⁵ Većinu svoga života proveo je djelujući u Efezu gdje je i umro, pretpostavlja se, oko 100. godine.⁹⁶ Bio je najmlađi od Isusovih učenika, ali i njegov omiljeni učenik, takozvani Ljubljani. Jedini je od apostola ostao uz Isusa sve do njegove smrti na križu, a Isus ga je toliko ljubio da mu je povjerio svoju majku.⁹⁷ Ivanov se blagdan slavi 27. prosinca, a u narodu se gleda kao treći dan Božića. „Tada se vrši blagoslov vina u crkvama. Iznosi se božićna slama, stavlja na voćke i pali se *koleda*. Na taj dan bi se kuća pomela što se nije smjelo raditi na sam Božić ili Stipandan”⁹⁸, a smjeli su se početi obavljati i ostali svakodnevnici poslovi.⁹⁹ Vино se blagoslivlja jer se, prema predaji, poganski svećenik obratio kada je Ivanu dao kalež otrovnog napitka, ali mu se ništa nije dogodilo kada ga je ispio. Stoga se u njegovu čast posvećuje takozvano

⁹¹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

⁹² Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Kata Hrستیć.

⁹³ Dragić, Marko. „Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 27, 2020, str. 61.

⁹⁴ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Ivanišević.

⁹⁵ Kelava, Josipa. „Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posušškoga kraja.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 13/1, br. 13, 2017, str. 165.

⁹⁶ Bieritz, Karl-Heinrich. *Crkvena godina - svetkovine, blagdani i spomendani u povijesti i danas*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010, str. 102.

⁹⁷ Evandelje po Ivanu, 19, 25-27: <https://biblija.ks.hr/evandelje-po-ivanu/19> (pristupljeno 11. 7. 2024.)

⁹⁸ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 148.

⁹⁹ Rihtman-Augustin, Dunja. *Knjiga o Božiću: Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*. Golden marketing, Zagreb, 1995, str. 132.

„Ivanovo vino”.¹⁰⁰ Svetoga se Ivana štuje kao zaštitnika „teologa, slikara i kipara, rezbara i litografičara, tiskara knjiga, knjigoveža i knjižara, proizvođača papira” i brojnih drugih.¹⁰¹

Na Ivanjdan se u Drnišu, baš kao i na sv. Stjepana palila svijeća, ali ne na jarmu:

*Na sv. Ivana bi se palila svića na sedlu od konja.*¹⁰²

2.2.3. Silvestrovo

Silvestrovo svoj naziv nosi prema svetom Silvestru I., papi. Sveti Silvestar rođen je u Rimu, a papom „je postao 314. godine i njegov je pontifikat trajao 21 godinu, 11 mjeseci i jedan dan. Prvi je papa koji je umro prirodnom smrću”, a umro je 335. godine.¹⁰³ Njegov spomendan jest 31. prosinca, a u narodu je taj dan poznat i kao Stara godina. Koliko je sv. Silvestar bio revan u svome poslanju, kazuju brojne legende o njegovu životu. Jedna od njih govori kako je sv. Silvestar vratio u život bika i tako sve prisutne obratio na kršćanstvo. Car Konstantin I. Veliki krstio se za vrijeme njegova pontifikata i time i sam postao kršćaninom¹⁰⁴, a po krštenju je bio i izliječen od gube.¹⁰⁵

Običaji za sv. Silvestra u Hrvata su brojni. Uvijek se išlo na mise zahvalnice za prethodnu godinu, kolendaši su obilazili svoja mjesta, a česti su bili i maskirani ophodi gdje bi se maskiralo u Staru i Mladu godinu.¹⁰⁶ U Drnišana je na sv. Silvestra navečer neizostavan bio *dernek*:

A stara godina... Sastala bi se mladost na derneku pa bi se igralo kolo. To je kolo bez muzike, samo plešeš i pivaš. Izabere se momak i on proigra. Onda se piva:

„Ajde mali, nađi para,

da vidimo dal' valja.”

Onda on uzme neku curu, proigraju i zapiva se:

„U kolo, iz kola,

¹⁰⁰ Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003, str. 176-177.

¹⁰¹ Isto, str. 175.

¹⁰² Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

¹⁰³ Dragić, Marko. „Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.” *Crkva u svijetu*, vol. 50, br. 2, 2015, str. 304-306.

¹⁰⁴ Isto, str. 307-308.

¹⁰⁵ Badurina, Anđelko (ur.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979, str. 531.

¹⁰⁶ Dragić, Marko. „Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.” *Crkva u svijetu*, vol. 50, br. 2, 2015, str. 310-320.

pisma van je gotova.”

I onda taj ide ća. Onda ostaje ona i bira muškog. I tako se to dugo može igrat'. Igrala su se i druga kola 'ko bi zna. Tu bi se slavilo u nas na Unešiću, baš bi dernek bia. Bilo bi na tin dernecima uvik nekog 'ko jače piva od ženskih i nekog 'ko jače piva od muških i onda bi nastalo pripivavanje. Pripivavalo se cili dan i cili noć. Dobacuju ojkavice jedan drugon. Sićan se i još jedne vrste kola, kukunjuške se zvala. Dvoje bi ih se uvatilo i bili su neki koraci. Sad, jel' se to tako zvalo il' smo mi izmislili naziv, ne znan.¹⁰⁷

Bila bi i druženja, derneka pa bi dočekiva' Novu godinu. Prije su bila guvna po zaseocima i onda bi se tu igralo kolo. Sićan se da su znali pivat' ovako:

„Šta ste cure stale oko kola

ka' i dica kad in počne škola.”

Al' ti si već do 1-2 ure kod kuće, čeka mater. Uvik se govorilo: „Ne daj mi, Bože, šta mi mater misli, a daj mi šta mi žena misli” jer žena uvik misli da si s drugon, a mater da je neko zlo.¹⁰⁸

Nerijetko se događalo da su se štovala i razna praznovjerja kada je riječ o ulasku u novu godinu. Brojni bi oblačili na sebe barem jedan crveni komad odjeće za zaštitu, drugi stavljali novac u novčanike vjerujući da će zbog toga imati novca i u novoj godini, a neki skakali sa stolica točno u ponoć ne bi li im nova godina bila što uspješnija.¹⁰⁹ U Drnišu su postojala poneka takva vjerovanja:

U nas se na Staru godinu nikad nije smilo spremat' pernatu, nego obavezno svinjetina. A zašto? Zato šta kokoš čeprka i baca iza sebe, a prase ruje i ide naprid. Isto tako, na taj dan obavezno ideš vratit' ljudima ako si išta od njih posudia prethodne godine. Ni slučajno uć' u novu godinu sa dugovima. Kažu ovako: „Ako si na Staru godinu dužan i novu ćeš cili biti tužan!”¹¹⁰

¹⁰⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

¹⁰⁸ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

¹⁰⁹ Dragić, Marko. „Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.” *Crkva u svijetu*, vol. 50, br. 2, 2015, str. 321-322.

¹¹⁰ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

2.2.4. Nova godina

Dan nakon Silvestrova jest Nova godina. Poznati su nazivi još i Mlado lito ili Počelo¹¹¹, ali i Mali Božić.¹¹² U većini mjesta običaj je bio ići u čestitanje. „Čestitalo se rukujući i ljubeći uz riječi *Na dobro vam došla Nova godina*. U Bosni i Hercegovini, a i drugdje kod Hrvata, najčešći je odgovor bio *I s tobom Bog dao zajedno*.”¹¹³

Kazivači ne pamte nikakvih običaja koje su njegovali na Novu godinu:

*Na taj bi te dan pustilo zeru u kući da odspavaš ako si bija sinoć do dvi ure. Ali ipak svak' ima svoje obaveze i nema izležavanja.*¹¹⁴

Perlić se pak prisjeća običaja nošenja jabuke u čestitare u koju bi im se zabadali novci.

„Dobro se sjećam onih davnih dana kad smo čekali Novu godinu. Za sve nas klinge centralni događaj bilo bi samo čestitanje Nove godine. Nas nekoliko, ali nikad previše, uzeli bismo po jednu veliku jabuku i išli redom od kuće do kuće te čestitali. Domaćini bi tada svakome od nas zarili poneku dinarsku kovanicu u jabuku. I tako bismo išli dalje. Znale su se kuće i domaćini koji bi bili darežljiviji, a i oni koji bi strpljivo odšutjeli naše kucanje po vratima. (...) Rijetki su bili domaćini koji bi dali neku papirnatu novčanicu. Zlu ne trebalo, uvijek je u džepu bila i rezervna jabuka. Taj, nekada lijepi običaj, sada je potpuno nestao.”¹¹⁵

2.2.5. Sveta tri kralja

Sveta tri kralja slave se 6. siječnja čime završava božićno vrijeme u Hrvata. Ovaj blagdan u narodu se naziva još i Vodokršće ili Bogojavljenje. „Nekada se taj blagdan zvao Tri mudraca od istoka.”¹¹⁶ Tri kralja ili mudraca bili su Gašpar, Melkior i Baltazar kojima se na trima različitim mjestima pokazala zvijezda i svu ih trojicu dovela do Jeruzalema da se poklone novorođenomu kralju.¹¹⁷ Tek u 6. stoljeću oni su nazvani kraljevima i imenovani kao Gašpar,

¹¹¹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 148.

¹¹² Rihtman-Auguštin, Dunja. *Knjiga o Božiću: Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*. Golden marketing, Zagreb, 1995, str. 134.

¹¹³ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 148.

¹¹⁴ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

¹¹⁵ Perlić, Đuro. *Drnišanac*. Gradski muzej Drniš, Drniš, 2009, str. 57.

¹¹⁶ Dragić, Marko. „Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji.” *Crkva u svijetu*, vol. 41, br. 1, 2007, str. 96-117.

¹¹⁷ Isto, str. 96-97.

Melkior i Baltazar.¹¹⁸ Zaštitnici su „putnika i hodočasnika, gostionica i prenočišta, proizvođača igračih karata, krznara i jahača, ali i pomoćnici protiv čarobnjaštva i za laganu smrt”.¹¹⁹

Kako i samo ime blagdana kaže, na Vodokršće je obavezan bio blagoslov vode, a ta bi se voda čuvala za sve potrebe do idućega Vodokršća. Običaj je bio i da svećenik dolazi u blagoslov kuća gdje bi iznad ulaznih vrata kredom pisao G+M+B, što su u današnje vrijeme zamijenile naljepnice. Poznat apotropejski obred bilo je i iznošenje pepela od badnjaka koji je služio za bolji urod.¹²⁰ Isto je, navode kazivači, bilo i u njihovome kraju:

*Sveta tri kralja smo mi zvali Vodokršće. Išla bi se obavezno blagoslovit' voda, išlo bi se na misu i kući na ručak i skidanje bora. U nas ti se bor skida' odma' posli ručka. Strogo se pazilo da ne bi šta ostalo jer sutra je već pravoslavni Badnjak. Pepel bi se iznosija od badnjaka i stavlja se u štale, polja i to. Svećenik bi tad blagoslivlja i kuće, a sad ovisi kad bi kome doša' jer bi on više dana mora ić', župa je bila velika. I uvik bi dariva' popa. Onda si ga više dariva' suvin meson, jajima i to. Mora si uvik davat' tu redovinu kako ide.*¹²¹

2.3. Poklade

Razdoblje poklada jest vrijeme od 7. siječnja pa do Pepelnice, odnosno, Čiste srijede. Razlog tomu je što su 6. siječnja Sveta tri kralja, čime završava božićno vrijeme, a Čista srijeda početak je korizmenog vremena. Vrijeme između, dakle, jest pokladno vrijeme¹²², a ono se ne ubraja ni u zimske ni u proljetne običaje, već u običaje prijelaza.¹²³ Nije čitavo vrijeme poklada bilo ispunjeno događajima. „Intenzivni pokladni običaji i događaji traju nedjelju, ponedjeljak i utorak, pred Pepelnicu”, a ta se tri dana nazivaju Velikim ili Završnim pokladama.¹²⁴

Posljednjih nekoliko dana pred Čistu srijedu, a posebno na Pokladni utorak, svi bi pripremili nešto bogatije za jelo, jer slijedi korizma koja je vrijeme pokore i posta.¹²⁵ Mara Komar kazuje da je tako bilo i u njezinu selu:

¹¹⁸ Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003, str. 349.

¹¹⁹ Isto, str. 348-349.

¹²⁰ Dragić, Marko. „Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji.” *Crkva u svijetu*, vol. 41, br. 1, 2007, str. 98-109.

¹²¹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

¹²² Dragić, Marko. „Velike poklade u folkloristici hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 8/1, br. 8, 2012, str. 156.; O tome više: Žaja, Barbara. „Pokladni običaji na trogirskom području.” *Bosna franciscana*, vol. 58, 2023, str. 329-354.

¹²³ Braica, Silvio. *Godišnji običaji*. Marjan Tisak, Split, 2004, str. 13.

¹²⁴ Dragić, Marko. „Velike poklade u folkloristici hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 8/1, br. 8, 2012, str. 156.

¹²⁵ Isto, str. 157.

*Bez obzira šta nisi puno ima', uvik bi za poklade bilo šta god bolje za ručak i večeru.*¹²⁶

Ivan Ivanišević navodi kako se u njegovu mjestu na Pokladni utorak čak organizirao i *dernek* na kojemu je, naravno, bilo i čašćenja.

*Kako bi mi za darove između ostalog znali dobit' i nešto novaca, onda bi sve to sakupili zajedno. Od novaca šta bi skupili bi na Pokladni utorak otišli kupit' svačega i napravili bi veliki dernek.*¹²⁷

Vrhunac poklada uglavnom se odvija posljednjega dana pred Čistu srijedu, na Pokladni utorak. U nekim mjestima običaj je bio da u nedjelju u maškare idu djeca, u ponedjeljak mladi, a u utorak stariji.¹²⁸ Na Pokladni je utorak u mnogim krajevima neizostavno pranje svega suđa jer sutradan počinje korizma i post.¹²⁹ Vinka Ivanišević kazuje kako u njezinu kraju nisu bili posebno isticani Pokladni ponedjeljak niti utorak, već su poklade svoj vrhunac doživljavale u nedjelju.

*Poklade su se više slavile na nedilju, nije se nešto posebno slavila niti spominja' pokladni utorak niti ponediljak. Dolazile bi mačkare, sakupili bi se iz sela, cilog sela. Njima bi se davalo, ne bi se smia zatvorit'. Zatvorit' vrata, to bi bila sramota. Pivali bi ti ružne pisme i došli bi i posuli te lugon ako bi te digdi vidili, cilog. Dariva' bi ih meson, jajima, bajamima, orasima, šta bi ima'. Nije bilo krafna ka' danas, iako bi moja mater pekla neke uštiple koji bi bili ka' krafne. Na poklade bi se općenito pekli uštiple i običaj je bia da bi udane 'čeri dolazile u matere na uštiple. I da, obavezno bi se sve suđe vregalo lugon prid Čistu sridu da ne bi ostalo mrsa.*¹³⁰

Lozica navodi podjelu maškara na dva tipa, odnosno, seoske i gradske. Seoske se maškare uglavnom sastoje od skupine muškaraca koji odjeveni, najčešće u životinjske kože, zvona i slično odlaze u ophode. U takvim ophodima lako je naići i na maske djedova, baba, svećenika, doktora i ostalih. Takvu vrstu maškara nazivamo luperkalijskima, a i one se dijele na lijepe i ružne. Ružne maškare su spomenuti muškarci u životinjskim kožama, a lijepe su maškare naprimjer svatovi koji su u pratnji ružnima. Drugi tip jesu gradske, kritičke ili saturnalijske maškare. One se sastoje u tome da uglavnom daju kritiku na određena društvena zbivanja i sude

¹²⁶ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Mara Komar.

¹²⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivan Ivanišević.

¹²⁸ Dragić, Marko. „Velike poklade u folkloristici Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 8/1, br. 8, 2012, str. 158.

¹²⁹ Isto, str. 185.

¹³⁰ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

lutki koju krive za sva ta zbivanja te ju naposljetku pale.¹³¹ Svi kazivači pripovijedali su o luperkalijskim, i to ružnim maškarama:

*A obuka' bi se u ono šta bi naša' u kući. Ja bi naprimjer u mišinu, ono od ovce kad je sadereš, pa od ovna rogove, ma svačin. Uglavnon šta nađeš od životinja.*¹³²

*Maškarali bi se u dida, babu, bia bi i pir ono diver, mlada, mladoženja, a posli su došle maske fratra, doktora i to.*¹³³

2.4. Blagovijest

Blagovijest, Navještenje Gospodinovo ili Navještenje Blažene Djevice Marije katolički je blagdan koji čuva spomen na navještenje anđela Gabrijela Blaženoj Djevici Mariji da će začeti sina. „Blagovijest se slavi u korizmi, čime se naglašava radost zbog začeca Isusa, ali i žalost zbog muke koja ga čeka.”¹³⁴ Kuću u kojoj je Marija dobila navještaj su, prema legendi, „zbog opasnosti od muslimana” anđeli prenijeli u Trsat, a nakon toga u Loreto.¹³⁵

U vrijeme turskih okupacija bio je poznat običaj *križičanja*. Mlade su djevojke u strahu od turskih vojnika tetovirale križice na svome tijelu kako bi se zaštitile. Dragić navodi kako su se djevojke običavale *križičati* na blagdan Blagovijesti.¹³⁶ U tradiciji je to dan kojega se čobani boje jer blagu prijete nekoliko stvari: hladnoća, vukovi i zmije.¹³⁷

Na Blagovijest ili, kako ju nazivaju kazivači, Gospu od Blagovisti, Drnišani se ne prisjećaju nikakvih običaja koje su baštinili osim suzdržavanja od rada na zemlji.

To je bilo prvo pupanje stabala, tako nan je bilo poznato. Govorilo bi se:

„Dat' ću tebi jedan list,

*pa ćeš ić' na Blagovist.”*¹³⁸

¹³¹ Lozica, Ivan. *Hrvatski karnevali*. Golden marketing, Zagreb, 1997, str. 192-193.

¹³² Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

¹³³ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

¹³⁴ Dragić, Marko. „Blagovijest u hrvatskoj kršćanskoj tradicijskoj duhovnosti.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 29, 2022, str. 42.

¹³⁵ Isto, str. 45.

¹³⁶ Isto, str. 58.

¹³⁷ Braica, Silvio. *Godišnji običaji*. Marjan Tisak, Split, 2004, str. 29.

¹³⁸ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

*Uvik se spominjala Gospa od Blagovisti. Svetac je pa se ne bi radilo, ali nije ništa posebno bilo od običaja.*¹³⁹

2.5. Korizma

Naziv korizma „dolazi od latinske riječi *quadragesima*” što znači četrdeset.¹⁴⁰ Korizma i traje četrdeset dana i ona je vrijeme pripreme za Isusovo uskrsnuće. U to vrijeme prestaju sva slavlja i veselja. U prošlosti se u korizmeno vrijeme i u crkvama pjevalo bez pratnje instrumenata.¹⁴¹ Velik je naglasak na postu i čišćenju, kako duše i tijela, tako i izvanjskoga, odnosno, domova jer sve to jest uvertira u najveći kršćanski blagdan, Uskrs.

Korizma započinje Čistom srijedom ili Pepelnicom, a završava večernjom misom Velikog četvrtka.¹⁴² Pepelnicu, kao što i samo ime kaže, karakterizira obred pepeljanja u crkvama koji podsjeća na prolaznost ovozemaljskoga života.¹⁴³

Korizma, kao što je i spomenuto, traje četrdeset dana. Nekoliko je razloga za to. Četrdeset dana trajao je opći potop. Toliko je i Mojsije boravio na Sinaju i Izraelci lutali pustinjom, a četrdeset je dana i Isus boravio u pustinji te je četrdeset dana nakon uskrsnuća uzašao na nebo.¹⁴⁴

Šest je korizmenih nedjelja, a svaka od njih ima svoj naziv. Prva je „Čista” jer se tada sve čisti i priprema za post i pokoru u korizmi. Druga nedjelja jest „Pačista” jer ljudi tada čiste svoje tijelo, ali i domove u slučaju da je nedovoljno čisto. Iduća na redu je „Bezimena” u kojoj je već odavno prošlo pokladno veselje. „Sredoposna” nedjelja znači da je prošlo već pola posta, a „Gluva” označava da nema nikakva plesa niti pjesme.¹⁴⁵ Šesta i posljednja korizmena nedjelja je „Cvjetnica”.¹⁴⁶

U ovo vrijeme ne postoji puno običaja karakterističnih za različita naselja. Svugdje je naglasak na pokori, tišini i pripravi za Uskrs, a isto navode i kazivači:

¹³⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

¹⁴⁰ Čapo Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji*. Golden Marketing, Zagreb, 1997, str. 28.

¹⁴¹ Jurilj, Zorica. „Korizma i Uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini”. *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, 2018, str. 6.

¹⁴² Devetak, Vojko. „Priprava za Uskrs ili korizma.” *Služba Božja*, vol. 17, br. 1, 1977, str. 2.

¹⁴³ Pepelnica ili Čista srijeda – početak korizme: <https://laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Pepelnica-ili-Cista-srijeda-pocinje-korizmeno-vr.aspx> (pristupljeno 15. 7. 2024.)

¹⁴⁴ Sedam stvari koje bi svaki katolik trebao znati o korizmi: <https://www.bitno.net/vjera/formacija/sedam-stvari-o-korizmi-korizma/> (pristupljeno 15. 7. 2024.)

¹⁴⁵ Čapo Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji*. Golden Marketing, Zagreb, 1997, str. 32.; prema Markovac, Marijan. Selo i seljaci u slavonskoj Posavini. Zagreb, 1940, str. 85-86.

¹⁴⁶ Čapo Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji*. Golden Marketing, Zagreb, 1997, str. 33.

*U korizmi prestaju svi pirevi, slavlja, ma sve. Nema ničega, samo tišina i priprema za Uskrs.*¹⁴⁷

*Nije se u korizmi smilo svirat' ni pivat'. Doduše, nismo mi ni imali nikakve instrumente.*¹⁴⁸

2.5.1. Veliki tjedan

Veliki je tjedan vrijeme u godini koje obuhvaća dane od Cvjetnice do Uskrsa. Iako Novi zavjet opisuje i prati čitav Isusov ovozemaljski život, veliki je tjedan opisan najpodrobnije te je događaje u njemu, a posebice u Vazmenom trodnevlju, moguće opisati do detalja.¹⁴⁹ Svaki dan velikoga tjedna uza sebe ima epitet veliki.¹⁵⁰ Prva tri dana; Veliki ponedjeljak, utorak i srijedu karakterizira običaj kvarantore, odnosno, klanjanja u trajanju od 40 sati, ali takav običaj kazivači ne pamte u svojim krajevima. Ipak, u velikome se tjednu posebno ističe Vazmeno trodnevlje, odnosno, Veliki četvrtak, petak i subota. „Ti dani prožeti su Isusovom mukom, smrću i uskrsnućem za spasenje svijeta”, a za svakoga od njih karakterističan je velik broj običaja vezanih za razna mjesta diljem Hrvatske.¹⁵¹ S obzirom na to da u Vazmenom trodnevlju ne zvone zvona, pučko tumačenje kazuje kako su ona odletjela u Rim.¹⁵²

2.5.1.1. Cvjetnica

Cvjetnica, Palmena nedjelja, Uličnica¹⁵³ ili Nedjelja Muke Gospodnje jest uvod u Veliki tjedan. Na taj se dan „slavi Isusov mesijanski ulazak u Jeruzalem u dane prije Pashe, opisan u sva četiri Evanđelja”.¹⁵⁴ Isusa je narod dočekaao s palminim granama kličući mu, a za nekoliko dana oni su ga osudili.¹⁵⁵ U tradicijskoj baštini Hrvata običaji za ovaj dan jesu: „umivanje u cvjetnoj vodi, blagoslov maslinovih ili palminih grančica, procesija s blagoslovljenim

¹⁴⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivan Ivanišević.

¹⁴⁸ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

¹⁴⁹ Barać, Ivana. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini širokobriježskog kraja.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10, 2014, str. 375.

¹⁵⁰ Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 8, br. 8, 2015, str. 156.

¹⁵¹ Isto.

¹⁵² Čapo Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji*. Golden Marketing, Zagreb, 1997, str. 68.

¹⁵³ Braica, Silvio. *Godišnji običaji*. Marjan Tisak, Split, 2004, str. 19.

¹⁵⁴ Čapo Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji*. Golden Marketing, Zagreb, 1997, str. 156.

¹⁵⁵ Cvjetnica – Nedjelja Muke Gospodnje: <https://laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Cvjetnica-nedjelja-muke-Gospodnje.aspx> (pristupljeno 15. 7. 2024.)

grančicama, misa na kojoj se pučkim napjevom pjeva *Muka*".¹⁵⁶ Blagoslovljene su grančice imale, vjeruje se, apotropejsku moć stoga su se često stavljale u kuću, na polja, u štale i svugdje gdje su bile potrebne kao zaštita od zla, od nevremena, od bolesti i drugog.¹⁵⁷ Osim toga, cilj je bio i prenošenje „vitalne snage na dom i sve živo u njemu”.¹⁵⁸ Sve navedeno činilo se i u drniškom kraju:

Išlo bi se na misu i nosile bi se grančice masline i kitice od ljubičice koje bi se stavljale na vrhu grančica. To bi ti ka' bila okićena maslina. Nakon blagoslova bi prvo ostavlja' na groblju blagoslovljenu grančicu, a ostatak masline bi se kući stavlja' po njivama za urod, zaštitu i tako, a to se i sad pravi. Uvik bi večer prije nabra' cviča i ujutro se umiva' u cviču. Govorilo bi se da ćeš bit' bil u licu jer smo svi crni bili. Govorili bi: „Sađi crno, dođi bilo.”¹⁵⁹

Govorilo se: „Sađi crno, dođi bilo”, a ljudi bi se tako privarit' znali pa bi rekli: „Sađi bilo, dođi crno.”¹⁶⁰

2.5.1.2. Veliki četvrtak

„Veliki ili Sveti četvrtak dan je Isusove posljednje večere” gdje je predao sama sebe, svoje tijelo i krv i ustanovio euharistiju.¹⁶¹ Njime započinje Vazmeno trodnevlje. Isus je u dvorani posljednje večere svojim učenicima oprao noge, a u spomen na taj čin svećenici na Veliki četvrtak na Misi večere Gospodnje dvanaestorici muškaraca peru noge.¹⁶² Tada se vežu zvona i sklanja se sva oltarska oprema čime započinje post ušiju, ali i očiju.¹⁶³ Veliki se četvrtak naziva još i Zeljavi četvrtak jer je prema predaji Gospa Isusu te večeri pripremila zelje za jelo.¹⁶⁴

Uvik na Veliki četvrtak se pripremalo zelje ka' šta je i Isus jia. Zato se i zove Zeljavi četvrtak. Uz to i janjetina, al' mi smo to slabo. Više smo običavali postit'.¹⁶⁵

Poznata je molitva koju su stari u Drnišu uvijek molili na Veliki četvrtak:

¹⁵⁶ Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 8, br. 8, 2015, str. 157.

¹⁵⁷ Isto, str. 159.

¹⁵⁸ Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991, str. 25.

¹⁵⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

¹⁶⁰ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je Cvita Vukorepa (djevojačko Arambašić), rođena 1953. godine u Perkoviću.

¹⁶¹ Dragić, Marko. „Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini.” *Hum*, br. 6, 2010, str. 82.

¹⁶² Isto, str. 83.

¹⁶³ Dragić, Marko. „Tri svete Marije u hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti.” *Crkva u svijetu*, vol. 56, br. 1, 2021, str. 61.

¹⁶⁴ Dragić, Marko. „Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini.” *Hum*, br. 6, 2010, str. 84.

¹⁶⁵ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je Ana Baković (djevojačko Marijanović), rođena 1964. u Drnišu.

*„Oj grišnice grišna,
budoveri kripna.
Kad budemo nimovati,
skupa ćemo putovati,
dugin putin,
uskin klancin,
sretat' će nas,
pitat' će nas,
duh nemili, duh nečisti:
„Jesil' moja il' Božja?”
„Nisan tvoja, već Božja”,
evo reko' na blag dan,
na Veliki četvrtak.
Sto Isusa,
sto Jesusa,
sto se puta prikrstila.
U ime Oca
i Sina
i Duha Svetoga.
Amen.”¹⁶⁶*

¹⁶⁶ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Kata Hršćić.

2.5.1.3. Veliki petak

„Veliki petak kršćanski je spomendan Isusove muke i smrti.”¹⁶⁷ Toga dana vlada tišina. Ne sluša se glazba, ne pjeva se, ne buči se. Naglasak je na sjećanju na Isusovu Muku. Izbičevan je nosio težak križ do Golgote, padajući pod njim tri puta. Na Golgoti je razapet među dvama razbojnicima, gdje je i umro u tri sata. Sve do časa njegove smrti izrugivali su se s njim i pogrđivali ga čak i oni koji su ga na Cvjetnicu dočekali kao kralja.¹⁶⁸ Pod križem su uz njega do kraja bili apostol Ivan, ali i Majka mu Marija, kao i tri druge Marije; Marija Magdalena, Marija Jakovljeva i Marija Saloma.¹⁶⁹ Uz Čistu srijedu, Veliki je petak zapovjedni post u Katoličkoj crkvi, a mnogi ga obilježavaju ne jedući i ne pijući ništa čitavog dana. „Taj se post u Hercegovini naziva *sušenje*.”¹⁷⁰

Na Veliki petak nema svetih misa. Običava se ići na Križni put gdje se pjeva Muka Isusova ili u crkve gdje se ona čita. Nakon toga, slijedi ljubljenje križa. Svaki vjernik pojedinačno prilazi križu i ljubi ga. Kraj obreda jest sveta pričest i time sve završava. Vjernici u tišini odlaze svojim kućama ne radeći ništa do podneva toga dana na zemlji¹⁷¹ jer u njoj leži Kristovo tijelo.¹⁷² Popodne se „besplatno ore sirotinji, čiste se kuće bolesnika i siromaha koji nemaju nikoga.”¹⁷³ U mnogim je mjestima na Veliki petak običaj bio piti crno vino vjerujući da će se popijeno pretvoriti u krv. U nekim krajevima su se molile trideset i tri krunice kao spomen na isti broj Isusovih godina na zemlji, a Dragić navodi i kako je dobro da oni koji imaju problema s glavoboljom toga dana peru glavu zavjetujući se da je neće prati nijednoga petka narednu godinu.¹⁷⁴

Gotovo sve navedeno opis je Velikoga petka i u Drnišu. I oni su, kazao je Ivan Ivanišević, na taj dan pili crno vino.¹⁷⁵ Također, nije se smjelo raditi na zemlji, obavezno se postilo i odlazilo u crkvu na Službu Muke Gospodnje.

Na Veliki petak ni slučajno nisi smia dirnit' zemlju. Nema kopanja, rađenja, ništa. Čitala se uvik Muka, a moja mater bi molitvenik imala i deset dana prije bi čitala Gospin

¹⁶⁷ Dragić, Marko. „Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini.” *Hum*, br. 6, 2010, str. 86.

¹⁶⁸ Isto, str. 90.

¹⁶⁹ Dragić, Marko. „Tri svete Marije u hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti.” *Crkva u svijetu*, vol. 56, br. 1, 2021, str. 55.

¹⁷⁰ Dragić, Marko. „Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini.” *Hum*, br. 6, 2010, str. 86.

¹⁷¹ Isto.

¹⁷² Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991, str. 30.

¹⁷³ Dragić, Marko. „Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini.” *Hum*, br. 6, 2010, str. 87.

¹⁷⁴ Isto, str. 86.

¹⁷⁵ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivan Ivanišević.

*plač. Bia je normalno i post, al' nismo ništa posebno jili nego šta bi ima', samo bitno da je posno.*¹⁷⁶

Ivica Baković nadodaje kako toga dana nikada nisu očekivali lijepo vrijeme:

*Tad je post, tišina, iščekivanje Uskrsnuća. Na takve dane ne treba gledat' prognozu. Nema šanse da bude sunčano, tomu se ne nadaj. Uvik je obavezno oblačno, kiša. Tad i nebo plače zbog svega šta se dogodilo.*¹⁷⁷

2.5.1.4. Velika subota

Velika ili Bijela subota „dan je Isusova počinka u grobu”.¹⁷⁸ Nakon Isusove smrti na križu Josip iz Arimateje zatražio je njegovo tijelo i pokopao ga je. Na ulaz je stavio kamen.¹⁷⁹ Kada su žene došle na njegov grob, dočekao ih je a ndeo i rekao da je Isus uskrsnuo. One su žurno otišle javiti to učenicima.¹⁸⁰ Čapo Žmegač naziv Bijela subota vezuje za običaj u prošlosti gdje se na Veliku subotu nakon podneva smiju jesti mliječni proizvodi¹⁸¹, dok Dragić navodi kako se na taj dan svatko umivao i čistio u blagoslovljenoj vodi ili na potocima, rijekama, vrelima ili gdje drugdje te je stoga nastao naziv Bijela subota.¹⁸²

Na Veliku je subotu od davnina prisutan običaj bojanja jaja. Ona su „u kršćanstvu simbol novoga života” i upravo je to razlog zbog kojeg se to čini.¹⁸³ Običaj je bio i pripremati hranu koja će se navečer nositi na blagoslov u crkve i koju će obitelji sutradan, na Uskrs, blagovati.¹⁸⁴ Takav je običaj postojao već i u ranoj crkvi, a ovisno o vremenu i mjestu, mijenjao se i sadržaj uskrsne košarice. U Dalmaciji se na blagoslov najčešće nosilo svakome po jaje i komad peciva¹⁸⁵, a takva je praksa većinom zadržana i danas.

U kasnijim večernjim satima na Veliku subotu jest Vazmeno bdjenje. Bdjenje započinje službom svjetla, odnosno, paljenjem i blagoslovom vatre pred vratima crkve na kojoj se zatim

¹⁷⁶ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

¹⁷⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

¹⁷⁸ Dragić, Marko. „Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini.” *Hum*, br. 6, 2010, str. 96.

¹⁷⁹ Asturić, Marina. „Veliki tjedan u bročansko-stonskoj kulturnoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 26, 2019, str. 88.

¹⁸⁰ Dragić, Marko. „Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini.” *Hum*, br. 6, 2010, str. 96.

¹⁸¹ Čapo Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji*. Golden Marketing, Zagreb, 1997, str. 95.

¹⁸² Dragić, Marko. „Tri svete Marije u hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti.” *Crkva u svijetu*, vol. 56, br. 1, 2021, str. 69.

¹⁸³ Jurilj, Zorica. „Korizma i Uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini”. *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, 2018, str. 22.

¹⁸⁴ Isto, str. 23.

¹⁸⁵ Čapo Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskrsni običaji*. Golden Marketing, Zagreb, 1997, str. 93-94.

„pali uskrсна svijeća, simbol uskršloga Krista i u procesiji unosi u crkvu koja je do tada bila u mraku”.¹⁸⁶ Nakon toga, svećenik zapjeva: „Svjetlo Kristovo”, a puk odgovara: „Bogu hvala” i pjeva se Vazmeni hvalospjev. Slijedi služba riječi i naposljetku pjesma „Slava bogu na visini i Aleluja. Slavlje se nastavlja krsnom službom, a završava euharistijom.”¹⁸⁷

U Drnišu se na Veliku subotu također pripremala hrana za blagoslov te se navečer odlazilo na Vazmeno bdjenje, a nakon podneva su običavali pjesmom nagoviještati dolazak Uskrsa:

*Na Veliku subotu se do podne ne bi smilo mrsit', pivat', svirat', jer traje još korizma. Kad prođe podne, sva dica koja bi bila kod ovaca, od jasenovine bi napravila svirke pa bi iza podne cili dan ti svirci se čuli. To ti je bia nagovištaj Uskrsa. Nakon podne si se moga i mrsit'.*¹⁸⁸

*Domaćice su pripremale hranu za blagoslov; jaja, sol i pogaču. Moja bi mater uvijek tu pogaču primazala jajima gori kad bi je ispekla. Navečer bi nosili to na blagoslov.*¹⁸⁹

2.6. Uskrs

Uskrs ili Vazam „najveći je kršćanski blagdan jer je Isus Krist svojim uskršnućem spasio i otkupio svijet”.¹⁹⁰ Do 2. se stoljeća Uskrs slavio svake nedjelje, ali od tada se slavi „jedanput godišnje nakon prvog proljetnog punog mjeseca, između 21. ožujka i 25. travnja”.¹⁹¹ Na Uskrs vlada radost među čitavim pukom jer je život pobijedio smrt. Dragić navodi kako se u unešićkom kraju na uskršnje jutro „sedam puta križalo i sedam puta molila molitva:

Daj mi Gospe dobar dar

Daj mi Gospe dobar dar,

kazat ću ti dobar glas,

od Isusa Sina Tvog.

¹⁸⁶ Jurilj, Zorica. „Korizma i Uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini”. *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, 2018, str. 27.

¹⁸⁷ Isto.

¹⁸⁸ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

¹⁸⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivan Ivanišević.

¹⁹⁰ Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 8, br. 8, 2015, str. 176.

¹⁹¹ Isto.

Jutros Ti je uskrsnija,
s desne strane Ocu sija.
Ostavija je krvcu na lozici,
tilicu na pšenici,
svičicu na pčelici.”¹⁹²

Ujutro se prvo običavao jesti blagoslov i ni jedna se mrvica nije smjela prosuti. Ono što bi ostalo, palilo se. Među mladima je vladalo veselje, a jedni drugima su poklanjali pisanice i tucali se. Slični su običaji bili, svjedoče kazivači, i u Drnišu:

*Na blagoslov bi se nosila pogača i jaja. Jaja su se uvek nosila i ako ne bi nosila oguljena tu bi koricu blagoslovljenu stavlja' na zemlju. Pogačice bi se polile gori jajen. Jedva bi čeka' i za jaja pojist' jer nije ih svak' ni ima.*¹⁹³

*Uvek se blagoslov jia prvi ujutro i ni mrva se nije smila prosut'.*¹⁹⁴

Dan nakon Uskrsa slijedi Uskrsni ponedjeljak. „Na taj dan u crkvama se spominje put uskrsloga Isusa Krista u Emaus s dvojicom učenika koji su ga prepoznali tek kada je lomio kruh.”¹⁹⁵ Nedjelja nakon jest Mali Uskrs.¹⁹⁶

Perlić je o Uskrsu zabilježio pjesmu jednog dječaka:

„Svi cvjetovi bijeli
Veseli se Uskrsu
Drniš cijeli.
U srca naša
Krist nam stiže
I oči naše

¹⁹² Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 8, br. 8, 2015, str. 176.

¹⁹³ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

¹⁹⁴ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Cvita Vukorepa.

¹⁹⁵ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 175.

¹⁹⁶ Isto, str. 176.

Ka nebu diže.
Tako smo i mi
Ovako mali
Pred Isusom Kristom
Ponizno stali.
Rođen je davno
U daleku kraju
Za njegovo raspeće
Svi u svijetu znaju.
Umro je teško
Umro je s mukom
Vođen jednom
Svemoćnom rukom.
Onom tko ga štuje,
Onom tko ga moli
Krist se uvijek vraća
Jer ljude on voli.
Uči nas ljubavi,
Životu, sreći,
Sa Kristom su naši
Životi veći.
Sa Kristom znadem
Što sve imadem:
Imam tatu i mamu,

Imam seku i brata,
Imam ptice i Sunce,
Imam život bez rata.
Imam školu veliku i bijelu,
Imam slobodnu domovinu cijelu.
I što se još na kraju
Reći može!?
Za sve dobro, hvala Ti,
Svemogućí Bože!”¹⁹⁷

2.7. Sveti Jure

Sveti Jure, odnosno, Juraj, „jedan je od najštovanijih svetaca u kršćanstvu”¹⁹⁸ i uz već spomenutu sv. Barbaru, „jedan od četrnaest Božjih pomoćnika”.¹⁹⁹ Uz njegov se blagdan vezuju čak i pojedini muslimanski običaji. Spomendan sv. Jure u Hrvata se različito naziva; „Jurjevo, Jurjovo, Jurjevdan, Đurđevo, Đurđevdan”, a slavi se 23. travnja.²⁰⁰ Njegov život započeo je između 275. i 281. godine, a rođen je u plemićkoj obitelji. Otac mu je umro u mladosti, a on je postao vojnikom. Iznimno uspješan, ubrzo je postao i zapovjednik, ali je zbog svoje vjere došao u sukob s vrhovništvom vojske. Kada mu je umrla i majka, sav je imetak razdijelio siromasima, a sve obiteljske robove pustio je na slobodu. Zbog suprotstavljanja caru Dioklecijanu u odlukama o progonjenju kršćana, sv. Juraj je bio utamničen ne posustajući u svojoj vjeri.²⁰¹ Mučen je na više načina. Zavezali su ga za kotače i kidali mu komade tijela, ali on je čudesno ozdravio. Popio je vrč zmijskog otrova, ali je sv. Juraj prekrživši vrč ostao živ. Bacili su ga u kotao s olovom, ali ništa mu se nije dogodilo. Na još je nekoliko načina bio mučen, a njegovo čudesno preživljavanje obratilo je mnoge na kršćanstvo, pa čak i carevu ženu. Naposljetku mu

¹⁹⁷ Perlić, Đuro. *Drnišanac*. Gradski muzej Drniš, Drniš, 2009, str. 102-103.

¹⁹⁸ Dragić, Marko. „Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 9/1, br. 9, 2013, str. 269.

¹⁹⁹ Isto, str. 271.

²⁰⁰ Isto, str. 270.

²⁰¹ Isto.

je odrubljena glava, a tijelo raskomadano i bačeno u bunar, ali su anđeli odnijeli njegovu glavu.²⁰²

Brojne su legende o životu sv. Juraja, ali najpoznatija je zasigurno legenda o zmaju. U gradu Sileni, u močvari je živio zmaj kojemu su stanovnici svakodnevno morali žrtvovati ovce. Kad je nestalo ovaca, počeli su žrtvovati djevojke i mladiće. Jednog je dana odabir pao na kraljevu kći, ali se sveti Juraj, kako bi spasio kraljevnju, sukobio sa zmajem i ubio ga. Tada se čitav grad obratio na kršćanstvo.²⁰³

Sveti je Juraj među seljacima štovan kao zaštitnik konja, ali i ostalih domaćih životinja. Osim toga on je „zaštitnik od teških bolesti: bolesti s jakim grčevima, visokom vrućicom, padavicom, kužnom epidemijom. Zaštitnikom je: ratara, pastira, konja i ostale stoke, zemlje, usjeva, zelenila.”²⁰⁴

Na blagdan sv. Jure poznat je običaj paljenja krijesa, kao što je to i na sv. Ivana. Također, često je bilo i rano ustajanje na sv. Juru jer se vjerovalo da će onaj koji posljednji ustane biti lijen i čitavu će godinu kasniti. Na ovaj se dan blagoslovljenom vodom škropila kuća, ukućani, životinje, imanje kako bi se od svega odagnale zle sile. Osim što su se škropile, kuće i okućnice su se kitile zelenilom pa tako postoji i takozvani Zeleni Juraj, mladić koji s drugima ide u ophode okićen sav u zelenilu.²⁰⁵ Na ovaj su se dan izvodili konji s kojima su se održavale trke, a ponekad ih se i blagoslivljalo.²⁰⁶

Neke od navedenih tradicija njegovale su se i u Drnišu. Na sv. Juru obavezno je bilo rano ustajanje kako im se naredne godine ne bi spavalo. Također, neizostavno je bilo kićenje kuće i imanja zelenilom jer na sv. Juru prozeleni gora.

Sv. Jure je bila naša župa. Bila bi misa obavezno i prije su se na tog svetca radili derneci. Cili dan bi se tu stalo, plesalo, pivalo. Uvik se držalo do toga. Kuće bi se kitile sa bršljanom ili nečin jer tad prozeleni gora. Kitile bi se sve kuće, i stare i nove. Nama bi dicit rekli 'ko se prvi digno i dođe na drin i zapiva: „Culju-ljulju drin, skini s mene drim”, neće

²⁰² Dragić, Marko. „Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 9/1, br. 9, 2013, str. 271.

²⁰³ Badurina, Anđelko (ur.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979, str. 309.

²⁰⁴ Dragić, Marko. „Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 9/1, br. 9, 2013, str. 272.

²⁰⁵ Isto, str. 284-303.

²⁰⁶ Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991, str. 43.

*mu se više spavat'. Svi bi ujutro trčali tamo. A sitila san se i legende o sv. Juri kako je on na konju ubia zmaja. Tad bi ubiti bia i blagoslov konja.*²⁰⁷

*Tad prozeleni gora. Postaje odivena u zeleno, rađa se život. U nas je bia običaj da se uoči sv. Jure škropi cila kuća i okolo kuće. Isto tako, nema šanse da bi ti ne'ko na sv. Juru doša' i tražia nešto, a ti mu da'. Ne smiš mu dat' ništa iz kuće. Sutra ćeš mu dat', al' taj dan iz moje kuće nećeš odnit' ništa.*²⁰⁸

2.8. Sveti Marko

Sveti Marko Evanđelist, autor jednog od četiriju evanđelja, rođen je oko 10. godine u Cireni, a umro je u Aleksandriji 25. travnja 68. godine. Na dan njegove smrti slavi mu se i spomendan. Nakon rođenja prozvan je Ivan, ali je kasnije promijenio ime. „Kršteni kum bio mu je sv. Petar apostol” kojeg je Marko pratio u Rim i bio njegov „tajnik i tumač grčkoga jezika”.²⁰⁹ Sveti je Marko u Rimu pisao Petrove propovijedi i na temelju toga je, vjeruje se, nastalo Markovo evanđelje. Ono je prema bibličarima nastalo prvo od svih četiriju evanđelja.²¹⁰ Dio je evanđelja nastao i u Ekvileji gdje je svetog Marka poslao sveti Petar kako bi propovijedao Kristovu vjeru.²¹¹ Prije putovanja sa svetim Petrom slijedio je Pavla i Barnabu u njihovoj misiji.²¹² Propovijedao je u još brojnim mjestima, ali u Aleksandriji „je sv. Marko naišao na veliko neprijateljstvo”.²¹³ Nakon svete mise „pogani su se skupili, vezali ga oko vrata i izvukli iz crkve i po cijelom gradu vukli” toliko da je komad njegova tijela ostao na putu.²¹⁴ Zatvoren je, a u zatvoru ga je tješio anđeo, ali i sam Gospodin. Sutradan je ponovno bio svezan i izvučen iz zatvora te je tako i umro. Pogani su mu pokušali spaliti tijelo, ali je odjednom krenulo silno nevrijeme i svi su se razbježali. Tada su kršćani došli i pokopali svetčevo tijelo.²¹⁵

²⁰⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

²⁰⁸ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Ana Baković.

²⁰⁹ Dragić, Marko. „Sveti Marko Evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata.” *Nova prisutnost*, vol. 14, br. 2, 2016, str. 261.

²¹⁰ Isto.

²¹¹ Isto, str. 262.

²¹² Badurina, Anđelko (ur.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979, str. 396.

²¹³ Dragić, Marko. „Sveti Marko Evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata.” *Nova prisutnost*, vol. 14, br. 2, 2016, str. 262.

²¹⁴ Isto..

²¹⁵ Isto, str. 262-263.

Svetome se Marku narod „utječe protiv nevremena, munje, tuče, protiv nepripravne smrti te za dobro vrijeme i dobru žetvu”.²¹⁶ Neizostavan običaj za sv. Marka bila je procesija i prvi blagoslov polja, a tako je bilo i u Drnišu.

*Na svetog Marka je uvijek bia blagoslov polja i u sjećanju mi je ostala jedna trava. Mi bi je nosili na blagoslov, a ona se brala onako di su jame. Rosopad se zvala, čini mi se. Naželi bi veliki buket te trave i nosili na blagoslov. Sutra bi se to sve isickalo i sa soli se dalo ovcama. Sv. Marko je bila susjedna župa i onda bi išli tamo i isto bi bia dernek. Uvik bi se dernečilo, pivalo, plesalo. Mi jednon krenile tamo i ovi šta je gonja piće prodavat' nas poveza. Mi na traktor, skoro popadale sve.*²¹⁷

*Obavezno je bila procesija oko crkve i nakon toga blagoslov polja. Govorilo se ovako: „Od munje, grada i zla vrimena oslobodi nas, Gospodine.”*²¹⁸

Kazivačica Mara Komar sjeća se da su djevojke iz njezina sela na svetog Marka uvijek pjevale sljedeće stihove:

*Sveti Marko, ti si na Moseću,
dok san cura tebi doći neću.*²¹⁹

2.9. Sveti Paškal

Sveti Paškal Bajlonski, u narodu nazivan i sveti Paško, rođen je u 16. stoljeću, odnosno 1540. godine u današnjoj Španjolskoj. Kao vrlo mlad radio je čuvajući stada gdje je pronalazio mir i sabranost u molitvi te je već s 18 godina odlučio postati franjevcem. Nije odmah primljen jer su samostani bili puni. On je u želji da bude blizu samostana pronašao posao u blizini gdje je također čuvao stada. Uskoro je primljen u samostan, ali je, smatrajući se nedostojnim, odbio postati svećenik i ostao je u službenju drugoj braći u samostanu.²²⁰ Bio je vratar i vrtlar²²¹, a u toj je službi ostao čitavog života te je „umro na blagdan Duhova, na koji se i rodio, 17. svibnja

²¹⁶ Dragić, Marko. „Sveti Marko Evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata.” *Nova prisutnost*, vol. 14, br. 2, 2016, str. 264.

²¹⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

²¹⁸ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

²¹⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Mara Komar.

²²⁰ Sveti Paškal Bajlonski: <https://hkm.hr/svetac-dana/sveti-paskal-bajlonski/> (pristupljeno 17. 7. 2024.)

²²¹ Badurina, Anđelko (ur.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979, str. 451.

1592. u Villarealu”.²²² Bio je posebno istaknut u svojoj pobožnosti prema euharistiji pa mu je tako jednom prilikom kada nije mogao otići u crkvu, anđeo donio hostiju da joj se pokloni.²²³

Svetome su se Paškalu Drnišani molili za zaštitu blaga s obzirom na to da je i on sam dio svoga života bio pastir.

*Sveti Paško je ja mislin bia pastir. On je bia 17. 5. i to je rano za šišat' sve ovce, ali prva ovca bi se obavezno morala ošišat' i to bi se nosilo na blagoslov, za zdravlje. Uvik bi se sastajali i pivali, na svakog svetca. Znali bi se i zamirit' cura i momak.*²²⁴

2.10. Spasovo

Spasovo ili Uzašašće, kako mu i samo ime govori, jest spomendan Isusova uzlaska u nebo. „Slavi se četrdeset dana nakon Uskrsa, uvijek četvrtkom”, a o tome događaju pripovijedaju tri evanđelja; po Mateju, Marku i Luki.²²⁵ Često se ovaj blagdan naziva i „*drugim Uskrsom*, a najprije se slavio zajedno s Duhovima, pedeset dana nakon Uskrsa”.²²⁶ Od 4. stoljeća tradicija se mijenja i Spasovo se slavi, kao što je i navedeno, četrdeset dana nakon Uskrsa. Osim spomenutih triju naziva, ovaj blagdan u Slavoniji nazivaju i *Spasovdan* i *Križevo*.²²⁷

Običaji su na ovaj dan raznoliki. U Slavoniji, Srijemu i Vojvodini održavali su se spasovski ophodi takozvanih *križara* i *križarica*. Na Murteru su se tada blagoslivljala polja, a u nekim su mjestima stanovnici na blagdan Spasova kitili svoju stoku.²²⁸

Za Spasovo Drnišani ne vezuju nikakve značajne običaje, ali se jedna kazivačica prisjetila kako su oni taj dan nazivali *Križi* i običavali su tada započinjati šišati ovce.

*Mi smo to zvali Križi i ono bi se reklo: „Križi, mliko prikriži, ovce striži.” Tad bi se počele ovce šišat’.*²²⁹

²²² Sveti Paškal Bajlonski: <https://hkm.hr/svetac-dana/sveti-paskal-bajlonski/> (pristupljeno 17. 7. 2024.)

²²³ Badurina, Anđelko (ur.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979, str. 451.

²²⁴ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

²²⁵ Dragić, Marko. „Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini.” *Crkva u svijetu*, vol. 44, br. 3, 2009, str. 305.

²²⁶ Isto.

²²⁷ Isto, str. 305-306.

²²⁸ Isto, str. 312-326.

²²⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Kata Hršćić.

2.11. Tijelovo

Tijelovo ili Svetkovina Presvetog Tijela i Krvi Kristove jest, „uz Božić, Uskrs, Veliku Gospu i Sve svete najveći katolički blagdan”.²³⁰ U Hrvata se za ovaj blagdan vežu razni nazivi, ovisno o mjestima; „Tilovo, Brašančevo, Brošančevo, Brešančevo, Božji dan, Božji don, Božji blagdan, Korosante (Korosande)”.²³¹ Slavlju Tijelova uvijek prethodi nedjelja Presvetoga Trojstva, a ono se, kao i Spasovo, slavi uvijek četvrtkom i to devet četvrtaka nakon Uskrsa. Tijelovo se slavi četvrtkom jer ono jest spomen na Veliki četvrtak i Posljednju večeru gdje je Isus ustanovio euharistiju.²³²

Svetkovina Presvetog Tijela i Krvi Kristove nije se slavila oduvijek. Počela se slaviti u 13. stoljeću, a zaslužna je sveta Julijana Liješka. Za svoga je života imala ukazanja u kojima ju je Bog upozorio kako ljudi nedovoljno štiju Presveti oltarski sakrament. Sve je zadržala za sebe, ali kada se ukazanje ponovilo potaknula je biskupa da se blagdan Tijelova uvede. To se i dogodilo, ali ne u čitavoj Katoličkoj crkvi.²³³ Svetica je umrla „ne dočekavši uspostavu blagdana Tijelova u cijeloj Katoličkoj Crkvi”.²³⁴ Nakon Julijanine smrti, njezinim je stopama nastavila najbolja joj prijateljica, Evelina Liješka, a blagdan Tijelova „napokon su ustanovili pape Klement V. na Koncilu u Vienni i Ivan XXII”.²³⁵

Brojna su čudesa o kojima svjedoče ljudi vezana za blagdan Tijelova. U 13. je stoljeću jedan talijanski svećenik služio misu i lomeći hostiju posumnjao je u pretvorbu, a iz hostije je prokapala krv. Slično se dogodilo i u hrvatskome gradu Ludbregu. Svećenik je posumnjao, a nakon toga u kaležu se stvorila prava krv. Krv je spremio u posudu i skrivao je do kraja života kada je sve priznao, a ta se ampula s Kristovom krvlju čuva i danas.²³⁶ Takva čudesa događaju se i danas, pa je tako primjerice 2008. godine u Poljskoj svećeniku tijekom pričesti ispala hostija. Stavio ju je u vodu kako bi se razgradila, ali na njoj se stvorila crvena mrlja. Detaljnim analizama utvrđeno je da je to tkivo dio srčanog mišića, a crkva je do danas priznala čak 132 takva euharistijska čuda.²³⁷

²³⁰ Dragić, Marko. „Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini.” *Crkva u svijetu*, vol. 54, br. 1, 2019, str. 60.

²³¹ Isto.

²³² Isto, str. 61.

²³³ Isto.

²³⁴ Isto.

²³⁵ Isto, str. 62.

²³⁶ Isto.

²³⁷ Crkva je priznala 132 euharistijska čuda, a ovo su neka najdojmljivija od njih...: <https://www.bitno.net/vjera/crkva-euharistijska-cuda-dokazi-nadnaravnoga/> (pristupljeno 17. 7. 2024.)

Na Tijelovo se još od 13. stoljeća održavaju procesije. Uz to se i kite kuće, najčešće cvijećem, ali i drugim ukrasima, a za ovaj dan vezani su i pojedini apotropejski i panspermijski običaji koji su se uglavnom odnosili na zaštitu polja od bolesti ili nevremena.²³⁸

Od običaja vezanih za ovaj dan Drnišani pamte samo jedno; procesija i blagoslov cvijeća:

*Mi smo ti to zvali Božji dan. Nosilo bi se blagoslivat' ono livadno cviče, napravila bi se kitica i blagoslovila bi se. Bila bi i procesija. Misto di smo mi išli se zove Visoka. Znan da bi se reklo Božji dan na Visokon.*²³⁹

*To je se uvik računalo ka' zapovidni svetac. Ništa se ne bi radilo u zemlji, bralo bi se cviče i nosilo pa posipaj vratra.*²⁴⁰

2.12. Sveti Ante

„Sveti Antun Padovanski rođen je 15. kolovoza 1195. godine u Lisabonu od bogatih roditelja Martina i Marije Taveira.”²⁴¹ Sa svega dvadeset godina pristupio je redu augustinaca gdje se i zaređio 1219. godine, ali je već 1220. godine pristupio redu siromašne male braće sv. Franje Asiškog. Svetoga je Antuna po povratku iz misije zahvatila oluja i izbacila njegov brod na Siciliju. Tako je sv. Antun dobio priliku upoznati sv. Franju.²⁴² Sv. Ante je, održavši nekoliko propovijedi, oduševio sv. Franju pa mu je Franjo „povjerio odgojni rad u franjevačkom redu”.²⁴³

Sveti je Antun čitavog svog života putovao i gorljivo propovijedao evanđelje obraćajući krivovjernike, a pred svoju smrt povukao se u samoću. „Umro je 13. lipnja 1231. u Arcelli kod Padove u 37. godini.”²⁴⁴ Nakon njegove smrti djeca su u Padovi vikala kako je umro svetac, a prema predaji, toga su dana u njegovu rodnom gradu zvona zazvonila sama od sebe.²⁴⁵

„Vjernici se sv. Antunu Padovanskom posebno utječu tražeći izgubljene stvari.”²⁴⁶ Zaštitnik je i „onih koji se vole, bračnih drugova, žena, djece, putnika, poniženih, potlačenih,

²³⁸ Dragić, Marko. „Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini.” *Crkva u svijetu*, vol. 54, br. 1, 2019, str. 63-77.

²³⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

²⁴⁰ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Kata Hršćić.

²⁴¹ Dragić, Marko. „Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, 2018, str. 37.

²⁴² Isto, str. 38-39.

²⁴³ Isto, str. 39.

²⁴⁴ Isto.

²⁴⁵ Isto.

²⁴⁶ Isto, str. 40.

siromaha”.²⁴⁷ Česta pobožnost u Hrvata jest trinaest utoraka svetome Anti, devetnice, ali i hodočašća u brojna mjesta koja imaju crkve posvećene ovome svetcu.²⁴⁸

O tome koliko je sv. Antun štovan u Hrvatskome narodu, svjedoče i svi kazivači:

Bila bi uvijek misa. On je veliki svetac i zaštitnik i puno se ljudi njemu zavitovalo. Nosili bi se ljiljani jer bi taman tad procvitali. Ima ti i jedna naša ojkavica, kaže 'vako:

„Sveti Ante iz Suvoga Dolca,

pozdravlja te Gospa iz Vrpoljca. ”²⁴⁹

Svi bi tada išli u Drniš, imali bi misu i blagoslov dice. Sve se kitilo ljiljanin. Naši stari su uvijek govorili da bi volili da in najbolji vol krepa, nego da na sv. Antu padne kiša jer tad skoro uvijek dođe krupa s kišom pa satare sve zasađeno.²⁵⁰

Crkva sv. Ante je u Drnišu. Ona je za vrime Turaka bila džamija, a nakon je postala naša crkva. Puno se ljudi zavitovalo sv. Anti i hodočastili bi mu, molili mu se i tako.²⁵¹

2.13. Sveti Ivan Krstitelj

Sveti Ivan Krstitelj, Isusov rođak, iznimno je štovan svetac u kršćanstvu²⁵² što dokazuje činjenica da je njegovih blagdana, nakon Bogorodičinih, najviše u kalendarima istočne i zapadne crkve.²⁵³ Spomendan njegova rođenja slavi se 24. lipnja²⁵⁴ i upravo to jest spomendan o kojemu je ovdje riječ.

„Ivan Krstitelj rodio se u En Keremu kod Jeruzalema 1. godine.”²⁵⁵ Njegovi su roditelji Zaharija i Elizabeta, Bogorodičina rođakinja.²⁵⁶ „Starcu Zahariji rođenje sina navijestio je

²⁴⁷ Dragić, Marko. „Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, 2018, str. 40.

²⁴⁸ Isto, str. 45-47.

²⁴⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

²⁵⁰ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

²⁵¹ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivan Ivanišević.

²⁵² Dragić, Marko i Dragić, Helena. „Sveti Ivan Krstitelj u Hrvatskoj tradicijskoj baštini.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 15, br. 1, 2019, str. 276.

²⁵³ Blagdan rođenja sv. Ivana Krstitelja: <https://laudato.hr/Novosti/Hrvatska/Blagdan-ro%C4%91enja-sv--Ivana-Krstitelja.aspx> (pristupljeno 18. 7. 2024.)

²⁵⁴ Isto.

²⁵⁵ Dragić, Marko i Dragić, Helena. „Sveti Ivan Krstitelj u Hrvatskoj tradicijskoj baštini.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 15, br. 1, 2019, str. 277.

²⁵⁶ Badurina, Anđelko (ur.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979, str. 281.

arkandeo Gabrijel i rekao da će mu se zvati Ivan” što u prijevodu znači *Bog je milostiv*.²⁵⁷ I Zaharija i Elizabeta već su imali velik broj godina i zbog toga Zaharija nije povjerovao. Nije smatrao da je nešto takvo moguće. Zbog svoje je nevjere zanijemio, a Elizabeta je uistinu rodila sina te je Zaharija opet mogao govoriti.²⁵⁸ „Pri susretu trudnih Bogorodice i Elizabete zaigralo je u Elizabetinoj utrobi dijete pred Kristom kojega je pod srcem nosila Bogorodica.” Sveti Ivan je rođen pola godine prije Isusa.²⁵⁹

Još kao dječak postao je pustinjač. „Hranio se skakavcima i divljim medom, a oblačio je kostrijet od devine dlake.”²⁶⁰ Za svoga je života propovijedao evanđelje potičući sve ljude na pokajanje i pokoru. Brojne je krstio na rijeci Jordanu, pa čak i samoga Isusa. Sve se više ljudi sakupljalo oko Ivana Krstitelja stoga ga je Herod dao uhititi.²⁶¹ Ivan je prekorio Heroda zbog njegova odnosa s Herodijadom, ženom njegova polubrata, što je u Herodu izazvalo dodatan bijes prema Ivanu.²⁶² Na Herodovu je rođendanu Herodijadina kći zadivila Heroda pa joj je obećao ispuniti što poželi. Njezina ju je majka nagovorila da poželi glavu Ivana Krstitelja, pa je to i dobila.²⁶³

Sveti se Ivan danas štuje kao mnogostruki zaštitnik; „zaštitnik je Maltežana i karmelićana, Malte, Burgundije i Provanse, Firence, Amiensa, izvora vode, seljaka, pastira, vinogradara, arhitekata, zidara, klesara, tesara, restauratora, kovača, kožara, krznara, ličilaca, sedlara, dimnjačara, bačvara, gostioničara, pjevača, plesača, glazbenika, domaćih životinja; pomoćnik je pri glavobolji, osjećaju vrtoglavice, vrućice, epilepsije, dječjih bolesti, straha, nevremena, a u hrvatskoj je tradiciji sv. Ivan zaštitnik od demona i duševnih bolesti.”²⁶⁴

Najpoznatiji običaj na blagdan sv. Ivana zasigurno jest ivanjska vatra, a tomu je više razloga. Vatra simbolizira „mučeništvo i vjerski žar, ali i pobjedu svjetla nad tamom”.²⁶⁵ Također, postoji vjerovanje da „onaj koji preskoči vatru pobjeđuje demone”, a time preskakanje vatre zadobiva apotropejsku funkciju.²⁶⁶ Zanimljivi su i takozvani *bakljari*, muškarci koji bi

²⁵⁷ Dragić, Marko i Dragić, Helena. „Sveti Ivan Krstitelj u Hrvatskoj tradicijskoj baštini.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 15, br. 1, 2019, str. 277.

²⁵⁸ Isto.

²⁵⁹ Isto.

²⁶⁰ Isto, str. 278.

²⁶¹ Isto, str. 278-279.

²⁶² Isto, str. 279.

²⁶³ Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003, str. 181.

²⁶⁴ Dragić, Marko i Dragić, Helena. „Sveti Ivan Krstitelj u Hrvatskoj tradicijskoj baštini.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 15, br. 1, 2019, str. 280.

²⁶⁵ Isto.

²⁶⁶ Isto.

uoči sv. Ivana upalili baklje i penjali se s njima po brdima, a na ovaj su dan u ophode išle i *ladarice ivanjske*.²⁶⁷

Svetoga su Ivana Krstitelja Drnišani štovali kao zaštitnika od kožnih bolesti, a na uočnicu njegova blagdana je i tamo, kao i u brojnim drugim mjestima, središnji događaj bio paljenje *svitnjaka*.

*Sv. Ivan je za kožne bolesti. Kako je on Isusa krstia na rijeci Jordanu onda bi se ljudi njemu zavitovali kad su imali te kožne bolesti i virovalo se da će ta voda iz rijeke to oprat'. 23. navečer se obavezno palia svitnjak. To se pretežno palilo pokraj vinograda. Sad, jel' to bilo zbog loze koja se već ošišala, možda zbog zaštite vinograda, ne znan. Priskaka' bi se svitnjak, neki bi okrenili leđa vatri da će mu istrat reumu. I krijesnice su dolazile. Nikad ih nema vidit' toliko nego tada.*²⁶⁸

*Ja san ti ka' mlada imala lišajeve po licu i zbog toga san se zavitovala sv. Ivanu Krstitelju i svi lišajevi su mi prošli.*²⁶⁹

*Misec dana prije bi krenia nosit' na najviši vrh tvoga zaseoka draču, daske stare i gume. Večer uoči sv. Ivana bi palili svitnjak. Žene su uvik priskakale priko vatre, normalno, kad bi malo spala.*²⁷⁰

2.14. Gospa od Karmela

Spomendan Blažene Djevice Marije od brda Karmel slavi se 16. srpnja. Ovaj je blagdan ustanovljen 1376. godine među Karmelićanima, a 350 godina kasnije, 1726. godine, papa Benedikt XIII proširio ga je na čitavu Crkvu.²⁷¹

Hrvati su u velikoj mjeri posvećeni Gospi Karmelskoj, a jedan od najčešćih znakova pripadnosti jest škapular. Onaj koji ga obuče zavjetuje se da će nasljedovati Marijine kreposti.²⁷² Ova je pobožnost „nastala na temelju viđenja svetog Šimuna Stocka kojemu se ukazala Blažena Djevica Marija i tom mu prigodom dala škapular i obećanje da će svatko tko ga bude nosio i s

²⁶⁷ Dragić, Marko i Dragić, Helena. „Sveti Ivan Krstitelj u Hrvatskoj tradicijskoj baštini.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 15, br. 1, 2019, str. 291-293.

²⁶⁸ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

²⁶⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Cvita Vukorepa.

²⁷⁰ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivan Ivanišević.

²⁷¹ Čovo, Stjepan. „Marijine svetkovine (I).” *Služba Božja*, vol. 16, br. 2, 1976, str. 141.

²⁷² Isto.

njime umre biti pošteđen muka u paklu.”²⁷³ Poznata je i takozvana *subotnja povlastica* „koju je 1322. godine potvrdio papa Ivan XXII”, a ona kazuje da će svakoga tko bude savjesno nosio škapular, Marija izbaviti iz čistilišta prvu subotu nakon smrti.²⁷⁴

U Drnišu se Gospa od Karmela danas više ne slavi, ali u prošlosti je bila proslavljana, a postojala je i crkva njoj na čast.

*Na mistu crkve sv. Ilije je prije bila Gospa od Karmena. Nju je ili pogodila grom ili nešto tako i zapalila se jer je bila drvena. Na ton je mistu napravljena kamena crkva i nazvana je sv. Ilija. Prije se uvijek slavila Gospa od Karmena, bila je 16. 7. i slavilo bi se do prije 20-30 godina. Mi bi išli u crkvu i cili dan bi bili oko nje. Dolazile bi žene iz Ogorja i prodavale srndelije. Kad bi iša' u crkvu obavezno si nosila nešto za ručat' i nešto za sist' i onda bi cili dan bila tamo.*²⁷⁵

2.15. Sveti Ilija

Sveti Ilija starozavjetni je prorok čiji se spomendan slavi 20. srpnja. Rodom je „iz Tišbe, mjesta na istočnoj obali Jordana, a ime mu na hebrejskom jeziku znači *Moj Bog je Jahve*.”²⁷⁶ Bio je pustinjač, ali u isto vrijeme i žestoki borac protiv širenja poganske vjere koju je najviše širila tadašnja kraljica Izebela. Tadašnji kralj Ahab oženio se njome, a ona je „agresivno uvodila kult bogu Baalu i božici Aštarti, dok je štovanje Jahve postalo zabranjeno”.²⁷⁷ Narod je i sam u strahu od kralja i kraljice počeo štovati poganske bogove. Ilija je bio jedini koji je ostao dosljedan svojoj vjeri pa su ga kralj i kraljica poželjeli ubiti. Svetac je tada predložio „da Baalovi proroci zakolju i stave na žrtvenik jednog junca, ali bez paljenja vatre, te da zazovu svoga boga Baala da on pošalje oganj i tako spali žrtvu, a isto će učiniti i Ilija, zazivajući svoga Boga. Čija se žrtva upali, bit će znak da je taj Bog pravi.”²⁷⁸ Jahve je na Ilijin zaziv odmah spustio oganj i narodu je postalo jasno da je Jahve jedini Bog. Nakon brojnih Ilijinih opomena i kralj se sam vratio na pravi put, no njegov sin Ahazja nastavio je sa krivovjermem. Ilija je još dugi niz godina pokušavao što više ljudi dovesti k Bogu, a to mu je i uspijevalo.²⁷⁹ „Prema

²⁷³ Blažena Djeвица Marija od brda Karmela: <https://laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Blazena-Djevica-Marija-od-brda-Karmela.aspx> (pristupljeno 18. 7. 2024.)

²⁷⁴ Isto.

²⁷⁵ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivan Ivanišević.

²⁷⁶ Sveti Ilija prorok: <https://www.vjeraidjela.com/sveti-ilija-prorok/> (pristupljeno 18. 7. 2024.)

²⁷⁷ Isto.

²⁷⁸ Isto.

²⁷⁹ Isto.

Svetom pismu Ilija nije umro, nego je uznesen na nebo, odnosno dok je razgovarao s prorokom Elizejem, spustila su se među njih ognjena kola s ognjenim konjima, a potom je Ilija u njima uzdignut na nebo i nestao.”²⁸⁰ Njegovo iščeznuće i uznesenje na nebo i danas je misterija i zagonetka brojnim bibličarima.²⁸¹ Ilija se ponovno svojim duhom pojavio u liku Ivana Krstitelja kako bi pripremio put Mesiji.²⁸²

Sveti je Ilija štovan među kršćanima, ali i Židovima i muslimanima.²⁸³ Židovi svetog Iliju zazivaju u teškim situacijama, ali vjeruju i kako on pomaže „pri proučavanju teških dijelova Pisma, ispraća umiruće i vodi evidenciju o svim ljudskim djelima”, a muslimani ga štiju do te mjere da su zakletve u njegovo ime štovane više negoli one u Božje ime.²⁸⁴ U kršćanskoj je tradiciji zaštitnik od oluja, gromova i vatre. Posebno je štovan u karmelićanskom redu, a na brdu Karmel gdje je često molio, izgrađena je karmelićanska redovnička zajednica.²⁸⁵ S obzirom na to da se vjeruje kako on zapovijeda gromovima i kiši, u našem ga se narodu naziva i Ilija gromovnik.²⁸⁶ U vezi s tim narod na njegov spomendan ništa ne radi pa čak ni ne vozi u strahu od gromova.²⁸⁷ Kada grmi, utječe mu se idućom molitvom:

„O, Ilija, ognjeni,

koji grome odgoni:

„Odbij, grome od mene,

Bog i Gospa kod mene!”²⁸⁸

Među Drnišanima je blagdan svetog Ilije bio jedan od omiljenih i najistaknutijih raznim običajima.

Tu san se ja udala. Sv. Ilija, prorok... Bilo je veselo ka' i za druge blagdane. Dole iz Donjih Planjana do sv. Ilije, crkve, priko brda Moseć se poznaju otisci kola od kara. Kažu da je sv. Ilija s tin karon biža' od vojske. Kar su ta željezna kola. I dan danas se vide otisci tih kola. Kažu da on nikad ne zna kad je njegov dan, nikad mu nisu smili kazat' jer bi

²⁸⁰ Sveti Ilija prorok: <https://www.vjeraidjela.com/sveti-ilija-prorok/> (pristupljeno 18. 7. 2024.)

²⁸¹ Jurišić, fra Mario. *Sveti Ilija prorok*. Franjo Kluz, Omiš, 1985, str. 16.

²⁸² Isto, str. 17.

²⁸³ Jurišić, fra Mario. *Sveti Ilija prorok*. Franjo Kluz, Omiš, 1985, str. 22.

²⁸⁴ Mužić, Josip. *Ilija Gromovnik: prorok posljednjih vremena*. Glas Koncila, Zagreb, 2017, str. 332-334.

²⁸⁵ Sveti Ilija prorok: <https://www.vjeraidjela.com/sveti-ilija-prorok/> (pristupljeno 18. 7. 2024.)

²⁸⁶ Jurišić, fra Mario. *Sveti Ilija prorok*. Franjo Kluz, Omiš, 1985, str. 25.

²⁸⁷ Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991, str. 110-111.

²⁸⁸ Dragić, Marko. „Starinske molitve u šibenskom zaleđu.” *Godišnjak Titius*, vol. 6-7, br. 6-7, 2014, str. 291.

*on od veselja pobia sve oko sebe. Kažu i kad grmi da on puca, on je gromovnik. A ako zagrmi na Iliju, neće bit žira.*²⁸⁹

Na sv. Iliju ni'ko tad nije radia. Obavezno se tada pozivala rodbina. Ja pantin da je moj stric uvik ujutro kla' janjce na sv. Iliju i kako bi se na taj dan dici davali novci da mogu kod crkve kupit' sebi nešto, najviše bi dobia 'ko bi se prvi diga'. Onda bi već u svitanje nas petero bilo na nogama. Mi dica bi kupili prije mise od novaca šta smo imali onda ako bi popodne doša' 'ko od rodbine i da' ti još, opet trčiš crkvi. Pekli su se janjci i pršut se obavezno načima'.²⁹⁰

2.16. Velika Gospa

Velika Gospa ili Uznesenje Blažene Djevice Marije slavi se 15. kolovoza u spomen na Djevičino uznesenje u nebo dušom i tijelom.²⁹¹ Ovaj blagdan slavi se i u istočnoj i u zapadnoj crkvi. „U istočnoj Crkvi Isus Krist u nebo odnosi Bogorodičinu dušu, a u zapadnoj Crkvi Gospa je na nebesa uzašla i tijelom i dušom”²⁹², a to je u zapadnoj crkvi dogmom proglašeno tek 1950.²⁹³ I danas se čuva relikvija Bogorodičina pojasa, a vjeruje se kako ga je Gospa s neba bacila kako bi uvjerala ponovno nevjernog apostola Tomu u njezino uznesenje.²⁹⁴

U šibenskom zaleđu narod je hodočastio u Sinj noć uoči Velike Gospe, a Velika se Gospa posebno proslavljala u Vrpolju gdje su pripreme trajale i više dana.²⁹⁵ Običaj hodočašćenja u Sinj korijene ima u legendi o Čudotvornoj slici Gospe Sinjske koja se od 17. stoljeća nalazi u Sinju zbog zločina Turaka nad franjevcima u Rami, gdje je slika prije bila.²⁹⁶

Proslava Velike Gospe i u Drnišu nepotpuna je bez hodočašćenja u Sinj.

Puno svita je davalo zavjete Velikoj Gospi. Nema ja mislin kuće koja se nije zavitovala prema Gospi. Zavisi kako se 'ko zavitova, ne'ko bi iša' bos kilometrima u Sinj. To se išlo priko brda, Velikog Moseća. Nije tu bilo puta. Nema ni oputine ni išta, probija'

²⁸⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

²⁹⁰ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivan Ivanišević.

²⁹¹ Čovo, Stjepan. „Marijine svetkovine (I).” *Služba Božja*, vol. 16, br. 2, 1976, str. 143.

²⁹² Dragić, Marko. „Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu”. *Godišnjak Titius*, vol. 3, br. 3, 2010, str. 150.

²⁹³ Čovo, Stjepan. „Marijine svetkovine (I).” *Služba Božja*, vol. 16, br. 2, 1976, str. 143.

²⁹⁴ Badurina, Anđelko (ur.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979, str. 580.

²⁹⁵ Dragić, Marko. „Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu”. *Godišnjak Titius*, vol. 3, br. 3, 2010, str. 150.

²⁹⁶ Dragić, Marko. „Legende i svjedočanstva o Čudotvornoj slici Gospe Sinjske.” *Croatia et Slavica Iadertina*, vol. 12/1, br. 12, 2016, str. 157.

bi se. U nas bi bila misa. U Vrpolje bi išli na Malu Gospu, a u Sinj na Veliku. Moja mater dok je živa bila, dok je mogla, išla bi svaku godinu. Da' si zavjete i red je da se ispuni dok možeš. Ja se sićan, od rodice jedne muž, on bi iša' bos i onda bi još na kolinima u crkvici iša' okolo nakon tolikog puta i to sve pivajući. Kad smo u Vrpolje išli na Malu Gospu mater bi uvijek ponila šta ćemo jist' cili dan.²⁹⁷

2.17. Sveti Roko

Sveti Roko, odnosno, Rok, rođen je „1295. godine u drevnom gradu Montepellieru u južnoj Francuskoj u bogatoj obitelji.”²⁹⁸ Neki izvori navode i kako je bio kraljevskoga podrijetla. Kada je imao 19 godina umrli su mu roditelji, a on je sve što je imao prodao i novac dao potrebitima. Postao je franjevačkim trećoredcem i uputio se na hodočašće u Rim.²⁹⁹ Na putu za Rim zastao je u gradiću Aquapendente gdje je zatekao narod pogođen kugom. Pomagao je u njegovanju bolesnika i nastavio je sa svojim poslanjem u brojnim drugim gradovima, ali je u Piacenzi i sam obolio od kuge.³⁰⁰ Odlučio se povući u šumu i tamo umrijeti, ali pas mu je svakodnevno donosio kruh i sv. Rok se oporavio. Sav izobličen od bolesti, vratio se u svoj rodni grad gdje ga je njegov vlastiti ujak, ne prepoznavši ga, osudio na tamnicu smatrajući ga uhodom.³⁰¹ Umro je u tamnici nakon pet godina, odnosno, 16. kolovoza 1327. godine, a pokraj njega je bio sljedeći zapis: „Svi koji obole od kuge i zaištu pomoć sv. Roka, sluge Božjega, bit će iscijeljeni.”³⁰²

Spomendan svetog Roka slavi se 16. kolovoza, a u narodu se štuje kao zaštitnik od kuge, „rana, gube, te uopće zaraznih bolesti. Također je zaštitnik invalida i kirurga. Na čast sv. Roka moli se za životinje za zaštitu od bolesti, posebice za pse.”³⁰³

Sveti je Roko i zaštitnik grada Drniša. U Drnišu je, kao i u brojnim drugim Dalmatinskim mjestima harala kuga pa su Drnišani 1731. godine sagradili crkvu svetome Roku kako se epidemija ne bi ponovila, a ubrzo nakon toga on je postao i zaštitnikom Drniša.³⁰⁴ Drnišani

²⁹⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

²⁹⁸ Dragić, Marko. „Sveti Rok u tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata.” *Nova prisutnost*, vol. 11, br. 2, 2013, str. 167.

²⁹⁹ Isto.

³⁰⁰ Badurina, Anđelko (ur.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979, str. 513.

³⁰¹ Isto.

³⁰² Dragić, Marko. „Sveti Rok u tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata.” *Nova prisutnost*, vol. 11, br. 2, 2013, str. 167.

³⁰³ Isto, str. 168.

³⁰⁴ Zaninović, Joško. „Sv. Roko – zaštitnik grada Drniša.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 3, 1994, str. 67-76.

svetog Roka štiju kao zaštitnika od kuge, ali i zaštitnikom očiju iako on time izvorno nije smatran. Neizostavna je na njegov blagdan bila i sveta misa i procesija.

Sveti Roko je u Drnišu, mislin da je on odma' iza Velike Gospe. Mi smo uvik govorili da je zaštitnik očiju, a zapravo nije. To je sveta Luca. Ali eto, u nas su svi koji su imali problema s očima išli u Drniš na sv. Roka i zavitovali su mu se. Govorilo bi se: „Sveti Roko, prikristi mi oko.“³⁰⁵

A na sv. Roka bi bila misa i procesija, ka' i na ove druge svetce. Stari bi svit govorila da se išlo za zdravlje očiju i 'ko bi ima' rane po sebi. Kome izbacuju rane, tu je narod iša' na zavit. To biće jer je sveton Roku pas liza' rane kako se prikazuje i zacijelile su mu.³⁰⁶

Perlić se također prisjeća proslave blagdana sv. Roka u prošlosti sa žalom što se i danas proslava ne odvija na isti način, već je sve okrenuto ka svjetovnom.

„I baš tu, uz rub kanjona, nalazi se mala crkvice koja se otvara samo jednom godišnje, crkva posvećena patronu grada, svetom Roku. Često bismo se tu zaigrali, ali, zanimljivo, nikada tu nismo psovali ili izvodili kakvu psinu. I kad bi se u kolovozu otvorila, kolone ljudi bi dolazile, a nama klincima posebno bi bile dojmljive žene koje su na koljenima išle oko kipa svetoga Roka, smjerno se moleći. Netko je zazivao Boga za zdravlje, netko za ovo, netko za ono. I svatko bi iz crkvice izašao vedriji, čiliji, smireniji. Tako smo se i mi navikli da je ta crkvice nešto posebno, nešto dragocjeno, nešto moćno. I bilo nam je krivo što se crkvice ne otvara češće, a ne samo u kolovozu. Uvijek smo pazili da uz crkvice svetoga Roka ne ostavimo nered. Makar mala, ona gotovo s vrha Gradine natkriljuje polje i kao da svim ljudima obznanjuje da je tu, da ih čuva, kao onda kad je sveti Roko sačuvao grad od bolesti. Bilo je divno vidjeti moju majku koja bi tada skupila nešto lemozine i zajedno sa svojim susjedama otišla u crkvice. I nitko na taj dan ne bi radio u polju, a žene ne bi šivale ili nešto iglom krpale. A mi klinci iz prikrajka bi gledali kako se žene ispovijedaju, pobožno klečeći na drvenim ispovijedaonicama, dok bi im svećenik udjeljivao blagoslov.“³⁰⁷

³⁰⁵ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

³⁰⁶ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Kata Hrštić.

³⁰⁷ Perlić, Đuro. *Drnišanac*. Gradski muzej Drniš, Drniš, 2009, str. 36.

2.18. Svi sveti, Dušni dan

Blagdan Svih svetih slavi se 1. studenoga „kao spomen na sve poznate i nepoznate kršćanske svece i svetice”.³⁰⁸ U Hrvatskoj se to, navodi Braica, odnosi na 335 svetaca.³⁰⁹ Papa Bonifacije IV je u 7. stoljeću posvetio rimski panteon Blaženoj Djevici Mariji i mučenicima i od tada seže početak proslavljanja dana Svih svetih. Blagdan se od tada svetkovao 13. svibnja, a papa Grgur III je u 8. stoljeću promijenio datum na 1. studenoga „kada je kapelu u rimskoj bazilici posvetio Svim svetima”.³¹⁰ Samo je u Irskoj blagdan Svih svetih od početaka svetkovan 1. studenoga.³¹¹

U Drnišu je na Svi svete običaj bio zaklati *brave*, a kazivači se šale i kako su se toga dana slavili svi sveteći osim jednoga.

*Svi sveti su bili kad bi se zaklalo brave, znači ovca, ovan, bilo šta.*³¹²

*Na Svi svete mi slavimo sve svetce i svetice Božje osim sv. Martina, on je uvijek kasnio kažu.*³¹³

Dušni se dan slavi dan nakon Svih svetih, odnosno, 2. studenoga. Iznimno se slavi 3. studenoga ako je te godine 2. studenoga nedjelja. „Tradicija sjećanja na pokojne seže u 7. stoljeće”, a Dušni se dan štuje od 998. godine na poticaj svetog Odila.³¹⁴ Službeno ovaj blagdan postoji od 1311. godine kada ga je uveo papa Klement V. Tada se „Crkva sjeća svih vjernih mrtvih”, a svećenicima je toga dana iznimno dozvoljeno prikazati tri mise: „jednu za pokojne vjernike, drugu na papinu nakanu, a treću na nakanu dotičnoga svećenika”.³¹⁵ Dušni se dan u Hrvata naziva još i Mrtvim danom, Mrtvim spomenućem i Danom mrtvih.³¹⁶

Na Dušni je dan u nekim krajevima poznat običaj nošenja hrane pokojniku na grob ili prostiranja stola s hranom i pićem u kući za pokojnog.³¹⁷ Ipak je najčešće to da Hrvati odlaze na grobove svojih najmilijih i nose cvijeće i svijeće, a u novije se vrijeme to sve više čini na Svi svete. Svijeće se, osim toga, pale i u domovima za duše svih umrlih.³¹⁸ Takvi običaji karakteristični su i za drniški kraj.

³⁰⁸ Dragić, Marko. „Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 45, br. 4, 2010, str. 484.

³⁰⁹ Braica, Silvio. *Godišnji običaji*. Marjan Tisak, Split, 2004, str. 39.

³¹⁰ Dragić, Marko. „Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 45, br. 4, 2010, str. 484.

³¹¹ Isto.

³¹² Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

³¹³ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

³¹⁴ Dragić, Marko. „Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini.” *Obnovljeni Život*, vol. 68, br. 3, 2013, str. 418.

³¹⁵ Isto.

³¹⁶ Isto.

³¹⁷ Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991, str. 112.

³¹⁸ Dragić, Marko. „Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini.” *Obnovljeni Život*, vol. 68, br. 3, 2013, str. 418-420.

Uvik bi crkva sa Svi svetih na Dušni dan zvonila cilu noć. Znan da je uvik obavezno bilo kući zapalit' dušicu. Ali svašta se tad pričalo, kažu za sviće koje se pale, pa oni koji ne zapali svon mrtvom sviću da je bila procesija duša oko crkve i svi su nosili sviću osim jednoga. I to je baš strašno bilo, uvik se to pričalo. Tužno je to vidit' kad ideš po groblju pa nema kod nekih niti sviće. Ali tada se puno više govorilo o Mrtvon danu nego o Svi svetima.³¹⁹

Na Dušni dan se uvik palia lumin. Na Svi svete se išlo samo na misu, a mi smo prije na Dušni dan išli na groblje. Nikad na Svi svete, a danas se to prominilo.³²⁰

O Danu mrtvih je i Perlić zabilježio nekoliko svojih misli:

„Dan mrtvih ponajbolja je prilika da se sjetimo svih ljudi koji su nam bili potpora dok smo rasli, svih onih koji su nas učili da valja voljeti i ljubiti, koji su nas učili voljeti Drniš, Čikolu, koji su nas učili da sunce najljepše izlazi nad Svilajom, a miris pokošene trave je najopojniji dok ga bura lagano nosi s polja prema gradu. Svatko se tada rado sjeti majke, sjeti se njenih brižnih riječi i pokreta, sjeti se brige nad svakim našim danom, nad svakim našim trenutkom, sjetimo se tada i njene sreće kad je prvi puta ugledala našu djecu i nazvala se bakom. Sjetimo se tada i naših očeva, onih kojima je Drniš bio sav svijet, koji su za njega živjeli i bio im je sasvim dovoljan da budu sretni.“³²¹

³¹⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

³²⁰ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivan Ivanišević.

³²¹ Perlić, Đuro. *Drnišanac*. Gradski muzej Drniš, Drniš, 2009, str. 53.

3. Vjerska usmena lirika

Vjerska usmena lirika blago je koje se u Hrvata baštini još od 13. stoljeća. Hrvatski je narod i pod tuđom vlašću ostao čvrst u svojoj vjeri o čemu svjedoče brojni zapisi vjerske usmene lirike. Ona se dijeli na „molitvene pjesme, prenja i versificirane legende”, a molitvene se pjesme dalje dijele na „adventske i božićne, korizmene i uskrsne i svetačke”. Takvoj se podjeli, navodi Dragić, mogu pridodati i „Molitvene pjesme Isusu, Molitvene pjesme Mariji, Jutarnje, Večernje, Obredne, Prigodne, Općinske (pripоруke)”.³²²

3.1. Molitvene pjesme

Kao što je već spomenuto, molitvene se pjesme dijele na adventske i božićne, korizmene i uskrsne i svetačke.³²³ Adventske pjesme odišu pokorom i pripravom za dolazak Spasitelja³²⁴, a božićne radošću jer se rodio Spasitelj svijeta.³²⁵ Najpoznatije božićne pjesme zasigurno jesu *Narodil nam se Kralj nebeski*, koja seže u 13. stoljeće, ali i *Bog se rodi u Vitliomi* iz 14. stoljeća i *Va se vrime godišća* iz 15. stoljeća.³²⁶

Sljedeća podvrsta jesu korizmene i uskrsne molitvene pjesme među kojima se ističu Muka Isusova i Gospin plač.³²⁷ „Korizmene i uskrsne molitvene pjesme molile su se od Čiste srijede do Uskrsa”³²⁸, a Vinka Ivanišević, kako je istaknuto u poglavlju o Velikom petku, navodi kako je njezina majka deset dana prije Uskrsa svakodnevno čitala Gospin plač.

Posljednja vrsta molitvenih pjesama jesu svetačke molitvene pjesme, a mole se s različitim nakanama; „kao molbe za zdravlje, sreću, uspjeh, blagoslov; kao zahvala za uslišane molitve; kao preporuka”.³²⁹ Cvita Vukorepa tako navodi molitvu Ivanu Krstitelju:

Oj, Ivane Krstitelju,

Božji dragi prijatelju.

Ja te zovem na pomoć,

³²² Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 129.

³²³ Isto, str. 129.

³²⁴ Isto, str. 132.

³²⁵ Isto, str. 144.

³²⁶ Isto, str. 130.

³²⁷ Isto, str. 152.

³²⁸ Isto, str. 153.

³²⁹ Isto, str. 177.

da me čuvaš dan i noć.
Ja se svetin križon križan
i pod svetin križon ligan.
Križ me čuva s večere,
Bog i Gospa od vika do vika.

*Amen.*³³⁰

Kata Hrstić izrecitirala je kratku molitvu koju su imali običaj moliti kada bi zvonila Zdravo Marija:

Sveti Šime, kruno sveta,
koji često s neba sletaš,
koji zvoniš zimi, liti,
*ti si jordan glasoviti.*³³¹

Posljednju mi je svetačku molitvenu pjesmu izrecitirala Ana Baković. Molitva se zove Anđelu čuvaru blagi, a naučila ju je, navodi, njezina baka:

Anđelu moj dragi,
moj čuvaru blagi,
za sve tebi hvala,
što me čuvaš mala.
Čuvaj me dok živim,
da ništa ne skrivim

*Amen.*³³²

Ivica Baković izrecitirao je molitvu koja se može svrstati u večernje molitvene pjesme. Molitvu ga je naučila njegova majka, a moli ju svakodnevno:

³³⁰ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Cvita Vukorepa.

³³¹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Kata Hrstić

³³² Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Ana Baković.

*Lego spati, Boga zvati
i Mariju, Božju mati.
Ja ne znam hoćul' ustati
da nam pošalje anđela svoga,
da me čuva, Spasitelja moga.
Da mi duša ne pogine,
da mi tijelo počine.
Križon se križan,
pod križ Božji ligan,
križ me Božji čuva
od smrti dovijeka
Amen.³³³*

Još je jednu večernju molitvenu pjesmu izrecitirala Vinka Ivanišević:

*S Kristom lego,
s Kristom usto,
Krist me čuva do ponoća,
svi anđeli od ponoća,
sam Bog dovijeka.
Odo spati Boga zvati,
Bog će nama dobro dati
i Marija, Božja mati,
koja rodi sina Spasitelja.
Spasi Bože, duše naše,*

³³³ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

kao Isus tijelo vaše.
Kleči Gospa okrunjena,
od anđela pozdravljena.
Tko se Gospi preporuči,
od sebe ga Gospa ne odruči,
već ga sebi preporuči.³³⁴

Izuzev navedenih podvrsta, kazivačica Vinka Ivanišević izrecitirali je još nekoliko molitava koje su ju naučili njezini predci i koje je imala običaj moliti svakodnevno. Jedna je od njih *Dvanaest Božji' apostola*:

Kaži dite, šta je jedno?

Jedinstvo je Bog jedini

i Krst sveti i slavni,

koji nas čuva i brani!

Kaži dite, šta je dva?

Dvi su tavne Božje slavne!

Jedinstvo je Bog jedini

i Krst sveti i slavni,

koji nas čuva i brani.

Kaži dite, šta je tri?

I tri jesu patrijarhe!

Dvi su tavne Božje slavne,

jedinstvo je Bog jedini

i Krst sveti i slavni,

koji nas čuva i brani.

Kaži dite, šta je četiri?

Četiri jesu evanđelja,

Ivan, Luka, Matej i Marko,

avram tebi, sveti Jako!

I tri jesu patrijarhe,

dvi su tavne Božje slavne,

jedinstvo je Bog jedini

i Krst sveti i slavni,

koji nas čuva i brani.

Kaži dite, šta je pet?

Pet je rana na Isusu!

Četiri jesu evanđelja,

Ivan, Luka, Matej i Marko,

avram tebi, sveti Jako!

I tri jesu patrijarhe,

³³⁴ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

*dvi su tavnne Božje slavne,
jedinstvo je Bog jedini
i Krst sveti i slavni,
koji nas čuva i brani.
Kaži dite, šta je šest?
Šest je kamen vodeni!
Pet je rana na Isusu,
četiri jesu evanđelja,
Ivan, Luka, Matej i Marko,
avram tebi, sveti Jako!
I tri jesu patrijarhe,
dvi su tavnne Božje slavne,
jedinstvo je Bog jedini
i Krst sveti i slavni,
koji nas čuva i brani.
Kaži dite, šta je sedan?
Sedan je Gospinih žalosti!
Šest je kamen vodeni,
pet je rana na Isusu,
četiri jesu evanđelja,
Ivan, Luka, Matej i Marko,
avram tebi, sveti Jako!
I tri jesu patrijarhe,
dvi su tavnne Božje slavne,*

*jedinstvo je Bog jedini
i Krst sveti i slavni,
koji nas čuva i brani.
Kaži dite, šta je osan?
Osan Diva umoljenih!
Sedan je Gospinih žalosti,
šest je kamen vodeni,
pet je rana na Isusu,
četiri jesu evanđelja,
Ivan, Luka, Matej i Marko,
avram tebi, sveti Jako!
I tri jesu patrijarhe,
dvi su tavnne Božje slavne,
jedinstvo je Bog jedini
i Krst sveti i slavni,
koji nas čuva i brani.
Kaži dite šta je devet?
Devet kori anđeoski!
Osan Diva umoljenih,
sedan je Gospinih žalosti,
šest je kamen vodeni,
pet je rana na Isusu,
četiri jesu evanđelja,
Ivan, Luka, Matej i Marko,*

avram tebi, sveti Jako!

I tri jesu patrijarhe,

dvi su tavnne Božje slavne,

jedinstvo je Bog jedini

i Krst sveti i slavni,

koji nas čuva i brani.

Kaži dite, šta je trinaest?

Trinaest je slava,

Bogu vičnom HVALA!³³⁵

Vinka Ivanišević izrecitirala je još jednu molitvu:

Dvanaest apostola,

jedanaest mučenika,

deset Božjih zapovijedi,

devet korova anđeoskih,

osam nečistih duhova,

sedam Gospinih žalosti,

šest voda kamen nosi,

pet je rana na Isusu,

četiri su evanđelista,

tri su tajne,

dvi zapovidi ljubavi,

jedan križ slavni i Bog jedini,

koji nas čuva i brani.³³⁶

³³⁵ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

³³⁶ Isto.

3.2. Prenja

Prenja ili „moralno-didaktička nadmetanja” druga su vrsta vjerske usmene lirike.³³⁷ Ova vrsta vjerske usmene lirike seže još u sumersku književnost odakle je najpoznatija pjesma *Čovjek i njegov Bog* koja je utjecala i na biblijsku knjigu o pravednom Jobu.³³⁸ Prenja nisu vrsta usmene lirike koja je zamrla, već se, navodi Dragić, brojna kazuju i danas. Primjer je razgovor duše i umirućega tijela:

„Ej ti tilo, gnjilo bilo,
što me nisi pridisalo,
čistim postom, suvom žeđom.
Za drugim si mramoralo,
žive ljude pritresalo.”³³⁹

Dragić navodi i kako se u jednom selu općine Unešić pamti prenje „o *nediljici svetici* u kojoj braća Boga hvale”³⁴⁰:

„Nediljica svetica,
subota joj sestrica.
Svaki danak braća rade,
u nedilju Boga hvale.
Jer nedilja blagdan biše,
Svetu misu svak slušaše.
Tužan grišnik ne tijaše,
on se ohol otimaše.
Kad se sveta misa reče,

³³⁷ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 179.

³³⁸ Isto, str. 179.

³³⁹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 181.

³⁴⁰ Dragić, Marko. „Starinske molitve u šibenskom zaleđu.” *Godišnjak Titius*, vol. 6-7, br. 6-7, 2014, str. 296.

jadan grišnik mrtav kleče.

Iznenada smrt ga snađe,

iz tila mu duh izađe.

Duša ode pod nebesa

i zavapi iza glasa:

“Stvoritelju od nebesa,

pruži svoju svetu ruku,

skini s mene ovu muku!”

A duh sveti odgovara:

“Dušo grišna, ma ti nisi spravna,

za te rajska vrata nisu stalna.

Ti si paka zadobila

i u ognju izgorila

je tvoja ola glava,

što je uvijek uzgor stala.

Di su tvoje oči bistre,

što po svitu uvijek vitre?

Di su tvoje ruke bile

trgovinu trgovale

i tuđe su privaćale,

ali nisu povraćale!”

Otrže se tanka dlaka,

pade duša u dno pakla.

3.3. Versificirane legende

Posljednja vrsta vjerske usmene lirike jesu versificirane legende, a neke od najpoznatijih su „*Sveti Jure i zmaj ognjeni i Sveta Kate, velevlasti*”.³⁴² Kazivači mi nisu izrecitirati nijednu versificiranu legendu, ali Dragić navodi jednu o svetome Roku, zaštitniku grada Drniša:

„Zdravo Roče priblašeni,
molimo te poniženi,
da nas braniš od kuge,
da nam isprosiš dažd obilni.

Roditelji tvoji moljahu,
Boga i Divu ter prosahu,
milost da se porodiš.

Božju milost isprosiše,
Bog nebeski, jer znadiše,
da mu hoćeš ugodit.

Častna od roda, kad izajde,
na tve prsi tad se najde,
zlamen križa slavnoga.

Bogu služit započeti,
piću od majke ne hti uzesti,
ona kda postiaše.

Ti restući u mladosti,
mnoge jesi tad kriposti,
čudnovato prikazal.

Nauk dobri otca tvoga,
kad se dili svita ovoga,
poniženo jesi prial.

Jer blago ko ti ostavi,
kako Božji sluga pravi,
sve si ubogom podilil.

U tvem mistu prebivati,
ne hti, nego putovati,
za moć kužne pohodit.

Na daleko ti putuješ,
kužne rukom dotičujuć,
čudnovato ozdravi.

Od kuge se ne strašeci,
već slobodno ulazeći,
gdi se kužni nahode.

Dobrovoljno s njima stase,
ljubezivno nastojaše,
u njihovoj bolesti.

³⁴¹ Dragić, Marko. „Starinske molitve u šibenskom zaleđu.” *Godišnjak Titius*, vol. 6-7, br. 6-7, 2014, str. 296-297.

³⁴² Isto, 183.

Tašću slavu za odnit,
tad se odluči uklonit,
jer te mnogo slaviše.

Ali tebe Bog proslavi,
cica vele tve ljubavi,
s crnim čudom velikim.

Jer kad prija kruh angjelski,
prikaza se zrak nebeski,
s kim ti obraz prosinu.

Bogu veće za ugoditi,
želio bi još trpiti,
svake trude i nemoći.

Ti speć priđe angjel s neba,
ki ti reče, da na sebi,
naći hoćeš zlu nemoć.

Zbudivši se bol si očuti,
put gore se jesi uputil,
za ostale ne okužit.

U pustoši toj stojeći,
malo vode ti prošeci,
polag tebe izašavši.

Kako Iliju kruha dade,
istu milost ti imade,
kad ti ga pas donese.

Posli od kuge ti ozravi,
pustoš onu ti ostavi
i k domu se povrati.

Tebe tvoji tad držaše,
za zločinca, te poslaše,
u tamnicu svezana.

Ti pretrpi dobrovoljno,
jerbo ne hti njim povoljno,
očitovat sam sebe.

I u čas smrti ti si upravil,
molbe Bogu, da bi izbavil,
sve tve virne od kuge.

Pokle tilo tvoje slavno,
umri, tada sve prosjano,
tamno misto ostade.

Potekoše tad tamnici,
upisane na daščici,
ove riči najdoše:

»Svaki kužni, ki zazvati,
Roka bude, on će imati,
zdravlje kužnu nemoći.«

Tebe slave svi veseljem,
jer ih križa ti zlamenjem,
čudno ozdravljaš od kuge.

Poniženo sad molimo,
da oslobodiš, svi prosimo,
sve nas od svih nemoći.

Iz pustoši svita ovoga,
molimo te obilnoga,
da nam isprosiš od Boga.

Da poznajuć tve kriposti,
svi budemo u poniznosti,
tebe u vike slaviti.

Da si slavan Roče angjelski,
koji si imal dar nebeski,
svih od kuge ozdravit.”³⁴³

³⁴³ Dragić, Marko. „Sveti Rok u tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata.” *Nova prisutnost*, vol. 11, br. 2, 2013, str. 176-177.

4. Predaje

Usmene se priče dijele na sedam žanrova, a jedan od tih žanrova jesu i predaje. Predaja „je vrsta priče koja se temelji na vjerovanju u istinitost njezina sadržaja”, a one su stoga prisutne i u brojnim svetim knjigama; Bibliji, Talmudu, Kur'anu i drugima.³⁴⁴ Jedna od najučestalijih kategorizacija predaja, Proppova tematska podjela, navodi pet vrsta predaja: etiološke, povijesne, mitološke, legende i pričanja iz života.³⁴⁵ Dragić se s takvom podjelom ne slaže smatrajući da su izostavljene eshatološke i demonske predaje, ali i da su legende posebna vrsta priča. Stoga, on navodi iduću klasifikaciju: povijesne, etiološke, eshatološke, mitološke, demonološke predaje i pričanja iz života.³⁴⁶

Za ovaj rad relevantne su vrste demonološke i mitološke predaje jer su o njima kazivači i govorili. Spomenute dvije vrste predaja često se u literaturi predstavljaju kao sinonimi, pa Vekić navodi kako „kazivačka i teorijska distinkcija mitskoga i demonološkoga u predajama nije u potpunom suglasju”, odnosno, kazivači razdvajaju ove dvije vrste predaja dok ih literatura, kao što je navedeno, nerijetko izjednačava.³⁴⁷ I u ovome će se radu, a u skladu s Dragićevom podjelom koja ove dvije vrste predaja odvaja, one prikazati odvojeno.

Iako brojni smatraju kako je vjerovanje u ove vrste predaja praznovjerje, Belaj se ne slaže i smatra kako se praznovjerjem naziva nešto što nije u našem sustavu vjerovanja, a nekome drugome u njegovu jednako čvrstom i za njega stvarnom sustavu vjerovanja to može biti potpuna istina.³⁴⁸

4.1. Demonološke predaje

Demonološke ili demonske predaje utemeljene su na osobnom doživljaju, odnosno, „susretu s demonskim (onostranim) bićem”.³⁴⁹ Takva bića nadnaravnih su sposobnosti i gotovo

³⁴⁴ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 273-274.

³⁴⁵ Bošković-Stulli, Maja. *Usmena književnost kao umjetnost riječi*. Mladost, Zagreb, 1975, str. 128.

³⁴⁶ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 274.

³⁴⁷ Vekić, Denis. „Mitske i demonološke predaje u usmenoknjiževnoj teoriji: poetička obilježja i žanrovske odrednice predaje.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 12/1, br. 12, 2016, str. 199.

³⁴⁸ Belaj, Vitomir. *Hod kroz godinu: pokušaj rekonstrukcije prahrvatskoga mitskoga svjetonazora*. Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2007, str. 13.

³⁴⁹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 436.

uvijek čine zlo nekome.³⁵⁰ Najčešće spominjana demonska bića u ovoj vrsti predaja jesu „vještice, stuhe, irudice, kuga, kučibabe, vukodlaci (kodlaci, kudlaci, kozlaci), čaratani, đavao (vrag-crni ovan, crni pas), orko, mačić; zloguke ptice (gavran, kukviža), te razna plašila, prikaze, utvare”.³⁵¹

Kazivačica Vinka Ivanišević smatra kako takve predaje nisu uvijek utemeljene na susretu s onostranim bićima kao što to izgleda onome kojemu se to desilo. Ponekad je to rezultat slučajnosti ili međusobnih plašenja, a u skladu s tim navodi sljedeći primjer:

*Sićan se kad su govorili 'ko će otić' na groblje, kladili se. Svi govore da neće, a jedan se javi da će on i govore mu drugi da mora ostavit' neki dokaz da je on bia tamo, jer moga' bi ih privarit'. Oni su njemu dali neki kolac, kažu stavi njega, zabodi ga, da mi znamo da si ti tamo doša'. I on doša' tamo na groblje i ide zabit' kolac, međutin on ga je provuka' kroz svoj kaban i kad je tia poč' nije moga. On mislia da ga ne'ko tu drži, ka' neki mrtvac il' nešto. I on ti je umra tu na mistu od straja. To su ti te neke stvari, gluposti na koje se čovik ne smi kladit'. A ti prije kad si iša' kroz groblje, kraj groblja, umira si od straja. Moš' se ti krstit' koliko oćeš, al' ti imaš neki osjećaj ka' da je ne'ko iza tebe.*³⁵²

4.1.1. Vještice i more

Osim spomenutih predaja, postojale su i one u čiju se istinitost u potpunosti vjerovalo. Jedne od takvih bile su predaje o morama, ali i vješticama. Vještice i more su najčešće spominjana demonološka bića u zapisanim predajama.³⁵³

Vjerovanje u vještice postojalo je još kod starih Kaldejaca te su s istoka takva vjerovanja došla i zaživjela i u našem području.³⁵⁴ Vještice su žene koje su „stupile u savez s đavolom pogodbom koja se potpisivala krvlju”.³⁵⁵ One su đavlu prodavale svoju dušu, a dobivale su nadnaravne moći.³⁵⁶ Tajnom riječju škode ljudima te ih čak pretvaraju u životinje³⁵⁷, ali se i

³⁵⁰ Širić, Josipa. „Motivski svijet demonoloških predaja u suvremenoj etnografiji posušškoga kraja.” *Croatica et Slavica ladertina*, vol. 10/2, br. 10, 2014, str. 389.

³⁵¹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 436-437.

³⁵² Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

³⁵³ Širić, Josipa. „Motivski svijet demonoloških predaja u suvremenoj etnografiji posušškoga kraja.” *Croatica et Slavica ladertina*, vol. 10/2, br. 10, 2014, str. 390.

³⁵⁴ A., A. „Čarolije, vještice i vukodlaci.” *Obnovljeni život*, vol. 10, br. 5, 1929, str. 282.

³⁵⁵ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 437.

³⁵⁶ Isto.

³⁵⁷ A., A. „Čarolije, vještice i vukodlaci.” *Obnovljeni život*, vol. 10, br. 5, 1929, str. 282.

same mogu pretvarati u životinje, baš kao i more.³⁵⁸ Uvijek su predstavljane kao starice koje lete na metli i imaju velik nos. „Ulazile su kroz ključanice, spolno bludničile s đavolom, jele djecu, držale tajne sastanke, spremale masti za ljubavne napitke, izazivale razne bolesti i ludilo, gušile pri spavanju.”³⁵⁹ Znale su pokrenuti i iznenadne oluje, škoditi usjevima, životinjama pa čak i zavaditi muža i ženu. Prema vjerovanjima, postoji i dan u godini kada bi se sve sastale na jednom mjestu, na brdu, a u gotovo svakom selu postoji i vjerovanje o kojem je brdu riječ.³⁶⁰ Vještice nisu uvijek bile ružne jer, navodi Dragić, i „đavao voli što je lijepo”.³⁶¹ One u demonološkim predajama nisu iste kao i vještice iz bajke. U predajama su to stvarne žene koje čine nažao drugima. O tome svjedoči i činjenica da je u prošlosti spaljeno čak milijun žena za koje se smatralo da su vještice.³⁶² „Prva je vještica spaljena 1275. g. u Tuluzi, a zadnja 1793. g. u Posanu.”³⁶³ U Hrvatskoj je ovaj čin zabranjen 1758. godine, a zabranila ga je Marija Terezija, tadašnja kraljica.³⁶⁴

Vjeruje se da je jedan od načina na koji se može otkriti vještice postavljanje drvenog križa, blagoslovljene vode i soli na vrata crkve. Kada se podiže tijelo i krv Kristova, vještica će se okrenuti prema vratima, a ne prema oltaru, ali osoba koja je otkrila vješticu na takav način mora doći kući prije kraja mise inače će biti ubijena. Za zaštitu su ljudi stavljali škarice na ulazu u prostoriju što je sprječavalo vješticu da tamo uđe.³⁶⁵ Također, ako bi se ženu pozdravilo sa „Hvaljen Isus”, a ona bi odgovorila mrmljanjem, to je značilo da je vještica. Ako bi se vješticu razotkrilo, ona bi izgubila moć.³⁶⁶

O djelovanju vještica, a ponajprije o pokretanju iznenadnih oluja svjedoči i kazivačica Vinka Ivanišević. Kazuje kako bi na sunčan dan iznenada počeo puhati snažan vjetar, a vjerovalo se da tada vještice igraju kolo.

Znalo bi se naprimjer dogoditi' i da usri lita, lipo vrime i sve, odjedanput dogodi se oni vijar. Taj vitar sve splete u vrtlog, kažu vištice igraju kolo. I te vištice kako su letile

³⁵⁸ Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016, str. 80.

³⁵⁹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 437.

³⁶⁰ A., A. „Čarolije, vještice i vukodlaci.” *Obnovljeni život*, vol. 10, br. 5, 1929, str. 283.

³⁶¹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 437.

³⁶² Isto.

³⁶³ Isto.

³⁶⁴ Isto.

³⁶⁵ Širić, Josipa. „Motivski svijet demonoloških predaja u suvremenoj etnografiji posušškoga kraja.” *Croatica et Slavica ladertina*, vol. 10/2, br. 10, 2014, str. 392-393.

³⁶⁶ Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016, str. 83-84.

govoria bi: „I od drvo i od kamen, pod Velebit, pod Ora.” Valjda kako su letile pa i od drvo i od kamen kažu.³⁶⁷

Često spominjan lik u demonološkim predajama su i more. Vjeruje se kako su to mlade, neudane djevojke koje su udajom postajale vještice³⁶⁸, a nastaju zbog neuzvraćene ljubavi te se osvećuje onomu tko ih je odbio.³⁶⁹ Mora dolazi u snovima i guši ljude, odnosno, mori ih kao što i samo ime kaže.³⁷⁰ Rađa se crvenoj, modroj ili crnoj posteljici³⁷¹, a kada bi morile ljude, poprimale bi zoomorfan izgled. Pretvarale su se u muhu ili noćnog leptira³⁷² i bez problema ulazile kroz svaku rupu, čak i ključanicu.³⁷³ Danas se takvi događaji najčešće definiraju kao paraliza sna.³⁷⁴ Borbe protiv more ponekad su uzaludne, ali se ipak smatra da ju se može razotkriti na nekoliko načina. Ponajprije, ako bi ju netko zarobio i držao do zore, ona bi se pretvorila u osobu. Mnogi su i zatvarali ključanice kroz koje je ona ulazila, ali i nosili zaštite poput potkove ili bijelog luka. Najdjelotvornijim se načinom ipak smatrala ispovijed jer bi mora, ako bi se ispovjedila, izgubila sve moći.³⁷⁵

Vinka Ivanišević kazuje kako je i u njezinu selu postojala djevojka koja je morila njezina strica u snovima.

Moj stric je meni priča, kažu ima mora. Tare ih mora priko noći. Ona tebe tare, a ti ne možeš ništa, nit' zvat' koga nit' išta. I kažu ako bi se ti prston lagano uvatila za nešto ili joj napravila nešto ti bi nju ujutro vidia. Ja znan da je moj stric, a i moj ćaća bi to sanja'. Uvik bi spominja' neku Anu, neku curu. Kažu da je moj stric tu neku šta je njega morila, kako je on nju plesnia, oni su nakon nekoliko dana otkrili ženu kojoj su ostali svi prsti njegovi na licu i tako su jedino uspili saznat 'ko je to. Kažu da bi se znala provući kroz ušicu

³⁶⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

³⁶⁸ Širić, Josipa. „Motivski svijet demonoloških predaja u suvremenoj etnografiji posušškoga kraja.” *Croatica et Slavica ladertina*, vol. 10/2, br. 10, 2014, str. 391.

³⁶⁹ Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016, str. 63.

³⁷⁰ Barešin, Sandra. „Mora kao nadnaravno biće tradicijske kulture.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 20, 2013., str. 42.

³⁷¹ Isto, str. 54.

³⁷² Isto, str. 55.

³⁷³ Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016, str. 67.

³⁷⁴ Barešin, Sandra. „Mora kao nadnaravno biće tradicijske kulture.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 20, 2013., str. 42.

³⁷⁵ Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016, str. 70-71.

*igle. To su mlade neudane cure koje su ljubomorne na nekog pa bi ga trale noću. Al' to nije bila šala, ljudi bi znali bit' modri.*³⁷⁶

4.2. Mitološke predaje

U središtu mitoloških odnosno mitskih predaja jesu vile, ali i povijesne osobe za koje se vjerovalo da su imale natprirodne moći kao što su naprimjer „Marko Kraljević, Janko Sibirjanin, Stojan Janković, Mijat Tomić i Andrijica Šimić”.³⁷⁷ Ipak, češće spominjane u okviru mitoloških predaja, ali i najčešće spominjane među svim nadnaravnim bićima jesu vile.³⁷⁸ One su se pojavljivale samo noću, često zavodeći mladiće. Pomagale su junacima u nevolji, liječile ljude, siromašnim djevojkama pomagale tkati odjeću za udaju i slično. Vile su uvijek percipirane kao predivne djevojke dugih plavih kosa u dugim bijelim ili plavim haljinama.³⁷⁹ Vitka su stasa i simbol su „sreće, čežnje i ljepote”.³⁸⁰ Iako ih se doživljavalo kao „bajkovite ljepotice”, jedno im je stopalo bilo „magareće ili konjsko kopito ili kozji papak”³⁸¹, a Bog im je, prema predaji, stvorio takvo kopito zbog njihova pretjeranog hvaljenja vlastitom ljepotom.³⁸² Ako bi tko izdao tu njihovu tajnu, činile bi mu zlo. To je ujedno bio i jedini razlog zbog kojega bi vile nekome činile nažao.³⁸³ Smatra se da se otisci njihovih kopita i danas mogu vidjeti u stijenama.³⁸⁴ Ipak, vile se ne doživljavaju tako u svakoj mitologiji. Naprimjer, u britanskim predajama one su „mala šumska stvorenja s krilima, a okupljaju se oko cvijeća,

³⁷⁶ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

³⁷⁷ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 429.

³⁷⁸ Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016, str. 20.

³⁷⁹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 429.

³⁸⁰ Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016, str. 24.

³⁸¹ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 429.

³⁸² Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016, str. 34.

³⁸³ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 429.

³⁸⁴ Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016, str. 25.

potoka i jezera”.³⁸⁵ Vile su u Hrvata omiljena mitska bića te je više toponima i antroponima nastalo prema vilama.³⁸⁶

O njihovu postanku postoji nekoliko legendi. U Hrvata su najčešće dvije. Jedna govori kako su vile „duše ubijenih ili prerano umrlih djevojaka ili djece”, dok druga navodi kako su Adam i Eva imali dvanaestero djece, ali su ih šestero zatajili pred Bogom i upravo je tih šestero postalo vilama.³⁸⁷ Šešo navodi i vjerovanje da su to duše preminulih nekrštenih ljudi koji su se u tomu obliku vraćali želeći se iskupiti za svoje grijehе.³⁸⁸

Dragić navodi kako postoji devet vrsta vila, a one žive na različitim staništima; u oblacima, šumama, potocima, rijekama, na planinama i drugim mjestima. U Dalmaciji se navode konkretna mjesta njihova prebivanja, a vjeruje se da su to bile planine Biokovo, Mosor, Velebit i Dinara te grad Omiš i otok Jabuka.³⁸⁹ Šešo ih pak svrstava u tri kategorije; vile koje žive u zraku, u vodi i na zemlji, a njihovo je prebivalište nerijetko u korelaciji s njihovim karakterom.³⁹⁰

Iako kazivači ne poznaju konkretne predaje u kojima su vile nešto činile, kazali su mi o svojoj percepciji vila i onome što se o njima govorilo.

A bilo je priča i za vile, govorili su da su one na bilin konjima, otišle bi na njima i govorili bi in da nestanu odatle: „I od drvo i od kamen, pod Velebit pod Ora.” I kažu zaplela je vila. Prije konjima dođeš, konj ima spletene pletenice. Rekli bi vila ga splela. A te su vile letile na konjima. One su bile cure, a uvijek se govorilo da imaju duge, plave kose.³⁹¹

Spomenute spletene pletenice na konjima, nisu se, navodi Dragić, smjele dirati.

„Vile su volile jahat' konje. One su uvijek imale dobre i najbolje konje. Uzme ti konja iz štale i ona njega jaši. I ona ti ga ponovo vrati u kuću. A kad ga jaši, ona njemu splete grivu. I onda

³⁸⁵ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017, str. 222.

³⁸⁶ O tome više: Dragić, Helena. *Mitonimi u hrvatskoj i slavenskoj onomastici u kontekstu mitologije*, u Vujović, *Cetinjski filološki dani III*. Cetinje: Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje, University of Kansas, 2022, str. 101-116.

³⁸⁷ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017, str. 222.

³⁸⁸ Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016, str. 27.

³⁸⁹ Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017, str. 225.

³⁹⁰ Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016, str. 29.

³⁹¹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

kad ona splete tu grivu, ne smi se dirat. Ne smiš je nikad ostrić!, jer je to urok. Ako je ostrižeš, onda konj krepa. I onda više nema ni sriće za tu kuću. Znači... vilinske kose ne diraj.”³⁹²

³⁹² Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017, str. 232.

5. Način života

Način života nekada nije bio isti kao danas. Slično govori i Perlić u svojoj knjizi *Drnišanac*.³⁹³ Perlić navodi kako su djeca prije znala registarske oznake svakog automobila u Drnišu pa nije bilo opasnosti. Bilo je tu svega nekoliko automobila, uglavnom pokoji Fiat ili Zastava. Također, tehnologija nije bila sveprisutna kao danas. U selu je postojalo nekoliko fiksnih telefona koji su bili jedini način komunikacije, pa je bilo najvažnije, našalio se Perlić, ne posvađati se sa susjedom u čijem je posjedu bio telefon. Danas pak djeca malo pomalo zaboravljaju i govoriti, a prije je razgovor s drugima bio jedini izvor zabave. Drniš je, kao i brojna druga mjesta Dalmatinske zagore opustio, sve je više praznih kuća, ugašenih ognjišta, a ljudi koji tamo i žive, sve su stariji.³⁹⁴ U ovome će poglavlju stoga biti riječi upravo o vremenu o kojemu govori Perlić. Onomu vremenu kada je sve bilo drugačije.

5.1. Svakodnevni život

Danas je ljudima za snalaženje u svakodnevnim obvezama i životu dostupan velik broj pomagala. Može se započeti od pomagala za čišćenje i uređivanje doma. Ono što se danas uzima zdravo za gotovo, prije je bilo nedostupno. Naprimjer, nitko od Drnišana u to vrijeme nije imao mašinu za pranje odjeće, a ni peglu. Naravno, nije bilo ni struje ni vode.

*Kako ti prije ljudi nisu imali vodu, ima' bi gusternu. Išlo bi se kilometrima s drvenon onon i doneseš kući vučiju, a s njon moraš i oprat' i pit' i blago napojit' i sve. I doteklo bi, ja ne znan kako. I doneseš tako dvi-tri kantice, a šta ti je to, čeljadi puna kuća. Još ne bi svi dali da uzmeš, ključali bi jer ne žele ostat' bez nje. Sad svačija prazna i šuplja.*³⁹⁵

*A robu kako bi prali. A bila daska i vidro. Imaš džepić di ti sapun stoji, nasapunaš, spremiš i držiš na nogama dasku i pereš robu. A 'ko nije ima' sapuna, pra' bi u lugu, iskuvava i roba bi se bilila ka' snig.*³⁹⁶

*Imali smo i sumpreš, to ti je pegla na žeravu. Al' nisu svi ni imali ni mogli, žene bi znale složiti' robu pa sist' na nju i tako bi se ona opeglala.*³⁹⁷ *A metla bi se čak i kupila, od*

³⁹³ Perlić, Đuro. *Drnišanac*. Gradski muzej Drniš, Drniš, 2009, str. 28.

³⁹⁴ Isto, str. 28-29.

³⁹⁵ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

³⁹⁶ Isto.

³⁹⁷ Isto.

*sirka, a za blago čupaj žuklice ili napravi od grana i sveži i čisti sa tin ispod blaga. Ne'ko bi ima' i svog sirka pa bi napravila.*³⁹⁸

U Drnišu se u ono vrijeme zarađivalo na razne načine. Rijetkost su bili ljudi koji su radili u takozvanim poduzećima jer se većina stanovništva bavila poljoprivredom te bi, prodajući ono što su uzgojili, zarađivali novac. Postojala je i robna razmjena jer trgovine nisu bile dostupne kao danas pa bi stoga u njima kupovali samo nekvarljive namirnice.

*A za posa' nije u nas baš bilo da su išli u inozemstvo. U nas su više ljudi išli u Split, a dosta njih je išlo u rudnik u Siveriću radit'. Bavili smo se i poljoprivredon. Sadia bi se kupus, kumpiri, kapula i uglavnon si živia od toga i od živine. Al' opet kažen, bilo je i svita šta je radia, naprimjer moj ćaća.*³⁹⁹

*Kože su ti se prodavale od janjaca, ovaca. Dolazili bi kožari, nosali, prodavali bi vinike, arselinke i trišnje, u nas tog ničeg nije bilo, takvo je podneblje bilo. Ti bi njima za to da' vune ili kože. Oni bi tu kožu od blaga prodavali kožarama i tako. Nije bilo baš novaca, nego bi in da' vune jer oni nisu držali blago pa bi bila robna razmjena. A kad su se svinje klale, otkupljivala bi se njihova dlaka i pravila bi se ona četka za brijanje. To bi ljudi pravili pa prodavali.*⁴⁰⁰

*Dućan je bia samo na Unešiću, jedno sedan i po kilometara. To se zvalo zadruha. Kupiš brašna, ulja, šećera i tako, na veliko. Držali su i stočnu hranu, ma sve šta se kupovalo. Meso, mliko i to, toga ne bi bilo u dućanu. Sve šta možeš proizvest' nije se prodavalo. Ali išlo bi se okolo isto i prodavale bi se neke stvari, ono prodavali bi svete slike, posteljine, krave, konje i tako pa ih pustiš da noće u tebe.*⁴⁰¹

S obzirom na to da se, kako je i navedeno, puno radilo u poljoprivredi i sa životinjama, Ivan Ivanišević opisuje kako je izgledao jedan uobičajen ljetni dan:

Mi smo ka' dica puno radili. Od žetvi, sijanja, oranja... Liti kako nije bilo škole, u tri sata ujutro bi se budia. Prvo vodiš krave. U sedan sati krave već moraju bit' kući jer je ugrijalo. Sat nan je bia splitski autobus koji je jutron prolazia kroz selo pa kad on prođe, moraš kući. Nakon toga načupaš slatkovine za svinje. Slobodan si tad do tri popodne, al'

³⁹⁸ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Kata Hršćić.

³⁹⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

⁴⁰⁰ Isto.

⁴⁰¹ Isto.

*bi mi opet priko briga na Čikolu se ić' igrat'. U tri si kući i opet vodiš krave. Dok krave pasu igraš nogometa ili nešto tako. Navečer legneš u 11-12 i opet dizanje u tri.*⁴⁰²

5.2. Način odijevanja

U prošlosti se uvijek odijevalo ono što se danas naziva nošnjom, odnosno, u ovom slučaju, drniškom nošnjom. Ne postoje izvori koji opisuju razvitak njihove tradicijske odjeće, već se o tome zna samo prema sjećanju starijih ili pomoću pokoje ilustracije, primjerice, Ivana Meštrovića.⁴⁰³ Danas je rijetkost vidjeti nekoga tako obučenog, a kao jedan od mogućih razloga nestanku nošnje Alaupović-Gjeldum navodi sahranjivanje pokojnika u nošnji i spaljivanje ostalih dijelova nošnje koji nisu pokopani s pokojnikom.⁴⁰⁴

Ipak, prema očuvanim primjercima danas je poznato od čega se sastojala drniška nošnja. Elementi ženske nošnje jesu „marama ili okrugla, košulja (od konopljenog, lanenog ili pamučnog platna), primetača, haljina ili u nekih provaljenica (carza, vuštan), pregača, tkanica (pojas, pas), zobnica (torba), sadak (haljetak bez rukava, duži ili kraći najčešće od sukna), bičve, grlići, terluci (čarape), opanci ili gumenjaši”, dok se muška sastoji od „drniške kape, košulje, krožeta koji se za svečanije prigode dodatno ukrašavao filigranskom dugmadi (pucima), kaparana (kaputić s rukavima), pasa, gaća, bičava, terluka, opanaka i kabana (dugi ogrtači s kapuljačom)”.⁴⁰⁵

Kazivačica navodi kako se odjeća u to vrijeme najčešće šivala, a tko nije znao šivati, kupovao bi gotovu:

*Roba bi se kupovala u metrin pa bi ne'ko zna' šivat', a ne'ko bi kupia gotovo, zavisi. Uvik bi nosa' suknu i poslije majicu. Kasno su se gaće počele nosit'. A stariji traveršu, vuštan, okruglu ili šudar. Zavisi di je bio običaj kakvi.*⁴⁰⁶

Vinka Ivanišević navodi kako je odijevanje ovisilo i o još ponekim čimbenicima osim kraja iz kojeg dolaziš:

⁴⁰² Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivan Ivanišević.

⁴⁰³ Alaupović-Gjeldum, Dinka. „O tradicijskoj nošnji drniškog kraja.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 3, 1994, str. 23.

⁴⁰⁴ Isto.

⁴⁰⁵ Tradicija i kultura: <https://www.tz-drnis.hr/index.php/hr/o-drnisu/tradicija-i-kultura> (pristupljeno 29. 7. 2024.)

⁴⁰⁶ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Kata Hrštić.

Naprimjer, naše žene su nosile, zvala se okruga, bila marama sa vezon nekakvin okolo. To bi nosile mlade, udate žene, a kad bi in umro muž, čak bi neke koje bi imale malu dicu nastavile nosit'. Rekli bi da ne valja nosit crni šudar di su mala dica. Roba bi se šila i tkala. Nosile bi se bile košulje pa neki krožetini. Zimi bi oplićak nosia, ka' điletin, i vuštan i traveršu. I normalno uvik one drniške kape s crnin vezon. Nosile su se i one debele vunene čarape, čak i liti.⁴⁰⁷

5.3. Narodna medicina

U prošlosti, jasno je, nije bilo liječnika koliko i danas. Ljudi su se od raznih bolesti liječili najviše prirodnim receptima, a to im je, čini se, uistinu i išlo za rukom. Pitala sam kazivače koje su biljke i ostale preparate koristili kod različitih oboljenja i dobila raznolike odgovore:

A likovi? 'Ko ti je tad toga vidija imat' i 'ko ti je ima' para za to. Mi smo ti sve ličili biljen. Kadulja i vrisak su se koristili najviše. Kadulja za dišne puteve, a vrisak za prehladu, slično je to sve. A bila je i jedna trava iva, za sve smo ti je koristili pa se govorilo: „Trava Iva, od mrtva napravi živa.“⁴⁰⁸

Za temperaturu su bile obloge od rakije. A bila je i neka trava, kad god bi ima neku ranu ili bilo šta, staviš na ranu i prođe.⁴⁰⁹

Mi smo se ličili travama. Bila je čuvarkuća koja se koristila za uvo. Kad bi te uvo bolilo prikineš jednu laticu i u uvo. Bila je i gospina trava koja bi se koristila za alergije, opekline, sprječava nastanak ožiljaka i tako. Komorač je bia spas za želudac, a i orahovac smo za to pili.⁴¹⁰

Ako su na tijelu imali rane, običavali su na to stavljati štošta poput naprimjer zemlje ili crvotočine.

Ja bi na rane zemlju stavljala.⁴¹¹

U nas se na rane stavljala crvotočina. Ono di crv izbuši drvo pa onaj prah.⁴¹²

⁴⁰⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

⁴⁰⁸ Isto.

⁴⁰⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Cvita Vukorepa.

⁴¹⁰ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

⁴¹¹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Cvita Vukorepa.

⁴¹² Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je Gordana Ivanišević (djevojačko Gabela), rođena 1970. u Drnišu.

Ivica Baković kazivao mi je o zanimljivu lijeku za otekline koji je otkrio radeći u veterinarskoj službi. Taj je pripravak, navodi, koristio i na sebi samome:

*Ja kako san radia sa živinon, primjenjiva' san svašta kod njih. Za otekline smo radili obloge. Skuhan trinu, otpad od sijena. Tu bude svakakvih cvitova. Stavia bi to u lonac i u jutanu vriću stavia to kad prokuva. S tin omotaš oteklinu i nestane.*⁴¹³

5.4. Svadbeni običaji

Svadbeni su se običaji razlikovali od kraja do kraja, a u njima se prepleću usmene lirske pjesme, usmeno-retorički oblici (zdravice, blagoslovi), molitve...⁴¹⁴ U ponekima se od njih, poput naprimjer kod kupovine mlade, ogleda i folklorno kazalište.⁴¹⁵ Kako je to izgledalo u drniškom kraju, rado su se prisjetili svi kazivači. Obavezno je bilo ići na takozvana sijela. Muškarci bi išli djevojkama, a nerijetko bi se na takvim druženjima i svidjeli jedni drugima. *Zamirali* su se i na raznim *dernecima* kao što je spomenuto nekoliko puta u dosadašnjem tekstu.

Nediljon bi momci dolazili curan. Oni bi kopali i tako, a cura ajde blagu, a nediljon bi dolazili. Išlo bi se tako uvečer na silo di ima cura pa bi se pivalo:

„Moj kolega di ćemo na silo?

Di su cure, najbolje bi bilo.”⁴¹⁶

Vjenčanja su se znala događati *na lipe* i *na ružne*, a što je to objasnila je Vinka Ivanišević:

*A znaš šta ti je na lipe? Kad se udaješ normalno, praviš pir, a na ružne kad odeš prije, dogovoru se oni s mladon pa je otmu, a ne znaju roditelji da će otić'. To ti je isto ka' kad danas cura ode život' s njen prije braka.*⁴¹⁷

Ako bi se mladenci vjenčavali *na lipe*, vjenčanju bi prethodio ugovor bez kojeg mladoženja ne bi zaručivao mladu.

⁴¹³ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

⁴¹⁴ Dragić, Marko. „Starinski svadbeni običaji u stolačkom kraju.” *Stolačko kulturno proljeće*, vol. 15, 2017, str. 219.

⁴¹⁵ Dragić, Marko. „Folklorno kazalište Hrvata u Donjoj Hercegovini.” *Stolačko kulturno proljeće*, vol. 3, 2005, str. 175.

⁴¹⁶ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Mara Komar.

⁴¹⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

*Prvo se radia ugovor. Mladoženja i njegovi bi morali doć' na ugovor, a tek onda bi je zarućia.*⁴¹⁸

Vjenčanju je, osim ugovora i zaruka, prethodilo i odnošenje *dote*.

*Cura kad se udaje, dota ti ne smi ić' nego četvrtkon i mora otić' iz kuće prije mraka.*⁴¹⁹

Na svakome je vjenčanju bilo nekoliko bitnih uloga, a kazivači ističu barjaktara, svatovskog starješinu i jenge.

*Mladenci su se pretežno vozili u kočiji. U nas je uvik bia običaj da prvi ide barjaktar, on jaši na konju. Nakon barjaka idu mladenci, a nakon toga karovi i tek onda auta. U svakom piru mora je bit svatski starješina koji je sve zapovida'. Mlada se obavezno kupovala pa bi bilo lažnih mladih i tako. Sve zapovidi starješine su se slušale. Mlada se čak nije smila vozit' s mladoženjon dok se nisu vjenčali.*⁴²⁰

*U piru bi bile jenge, ka' današnje djeveruše. One bi bacale orase, bajame, smokve i dica bi kupila. Jedva bi to doćeka'.*⁴²¹

Kazivači su spomenuli još nekoliko zanimljivih običaja koji su se neizostavno prakticirali na svakome vjenčanju.

*Meni je ostalo u pamćenju kako bi sve babe iz sela se skupile i kitile zeta. Dobija' bi košulja, ručnika, ma ima' bi dok je živ. A kad bi mladu doveli kući, bacala bi se jabuka priko kuće, a za uć' u kuću žena bi stavila vriću i tu bi on i ona morali kleknit' i tražili bi proštenje.*⁴²²

*Kad svati dođu, kiti se barjak. Stavlja se maramica, suknene čarape, košulja i ručnik, nekad prije se stavlja i živi pivac.*⁴²³

Naposljetku, zanimljiva su i dva običaja koja su karakteristična za razdoblje nakon vjenčanja.

⁴¹⁸ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivan Ivanišević.

⁴¹⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Gordana Ivanišević.

⁴²⁰ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivan Ivanišević.

⁴²¹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

⁴²² Isto.

⁴²³ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Gordana Ivanišević.

Sutradan nakon pira je bila polivačina. Mlada je otišla u kuću di se udala i sutra bi dolazia 'ko je tia na umivanje u mlade. Ona bi čekala s kajinon, vodon i ručnikon i 'ko bi doša', nešto bi platia za to.⁴²⁴

Kad bi mlada ostala trudna, govorilo bi se da baba ide nasađivat' zeta. Punica i njena familija bi išli u posjetu 'čeri. Nosili bi in za darove kolače, jaja, pršuta, ma šta bi god ima u kući.⁴²⁵

5.5. Vučari

„Vuk je u tradiciji južnih Slavena i nekih drugih indoeuropskih naroda demonska životinja.”⁴²⁶ Uz vuka su u tradiciji Hrvata vezani brojni ophodi, a jedni od njih jesu i vučarski spomenuti u naslovu ovog potpoglavlja. Danas se takvi običaji gotovo uopće ne prakticiraju, ali do pedesetih godina prošlog stoljeća bili su zastupljeni u gotovo svakom seoskom naselju. Izvodili su se u jesensko i zimsko doba jer tada vukovi napadaju ovce.⁴²⁷

Vučarski su se ophodi sastojali u tome da se sastanu lovci i odlaze u lov na vuka. Kada bi ubili vuka oderali bi mu kožu, stavili ga na kolac i napunili ga najčešće slamom. Nerijetko su mu vadili oči, a umjesto njih stavljali staklene loptice. Uslijedili bi ophodi po selu. Vučari su pjevali, a seljani su ih darivali zbog njihova čina i iz zahvalnosti.⁴²⁸

Takve ophode pamte i kazivači pa opisuju kako je to izgledalo, ali i što se pjevalo:

Bili bi i vučari prije. Ubili bi vuka i kožu nosili od kuće do kuće na kolcu i onda bi ih darivali. A prije si to cijenia, ubia je vuka, neće ti odnit' blago. Ne'ko bi in da' robe, ne'ko dinar, bilo šta. I onda bi piva':

„Evo vuka tvrde kože,

ubia ga Elez Bože.

Ubia ga iznenada,

kod Matića vinograda.”⁴²⁹

⁴²⁴ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivan Ivanišević.

⁴²⁵ Isto.

⁴²⁶ Dragić, Marko. „Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu”. *Godišnjak Titius*, vol. 3, br. 3, 2010, str. 136.

⁴²⁷ Isto.

⁴²⁸ Isto, str. 137.

⁴²⁹ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

Pivalo bi se kad bi tog vuka nosali, kaže 'vako:

„Ode su nas darovali,

od Boga se radovali.” i

„Dajte vuku malo vune,

da ne kolje ovce Žune.”⁴³⁰

5.6. Priče iz života u lirskom obliku

Kazivač Ivica Baković sa mnom je, za potrebe diplomskog rada, podijelio pjesme koje je sam napisao. Izrecitirao je brojne od njih, a nerijetko je njihova tema i prošlost; život u prošlosti, događaji, običaji i slično. U radu su izdvojene samo neke od njih koje govore o spomenutom.

Prva pjesma koju mi je pročitao bila je *Sve u svoje vrime*, a ona progovara o težačkome životu u prošlosti Drniša.

Dan za danom i dođe nedilja,

u nedilju, na misu je poč'.

Iza mise za obid san sia,

pa uz čašu, duboko u noć.

I tako mi dani prolazili,

posa', kuća, obitelj i dom,

teško bi se ljudi snalazili

u životu skromnom, težačkom.

Sva'ko nosi kroz život svoje brime,

bilo ono teško ili lako,

svako brime nađe svoje vrime,

u vrimenu, ne snađe se sva'ko.

⁴³⁰ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Kata Hrstić.

*A kad vrime načme zdravlje 'judi,
sve teže je brime od života.
Kad te nima, a narod se čudi,
šta od malog čovika sad osta.
Sva'ko nosi kroz život svoje brime,
bilo ono teško ili lako,
svako brime nađe svoje vrime,
u vrimenu, ne snađe se sva'ko.⁴³¹*

Sljedeća pjesma, slično kao i prva progovara o težačkom životu.

*Od jutra do sutra radit' se mora,
učinit posa' dok pripukne zora.
Po vrimenu suhom il' uz kišu,
uvik znojna čela u plavom trlišu.
Ol' ih vrime ćuća, ol' nevera baci,
uvik su bili i bit' će težaci.
Plava im krv teče kroz vene,
zapivat' vole i zabavit' žene,
a nek' jugo stiša u osvit zore,
sist' će na vapor i opet na more.
'Ko ne ide na vapor, taj će u po'je,
od žuljavih ruku živit' se more.⁴³²*

⁴³¹ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

⁴³² Isto.

Ivica Baković dobio je novi kaputić koji mu je majka kupila za odlazak doktoru jer je često bio bolestan, ali kada ga je dobio, više se nije razbolio sve dok ga nije prerastao. O ovome događaju progovorio je u pjesmi *Novi kaput*.

*U vrleti i po trošnom putu,
igra' bi se, resta', piva', plaka',
nije bilo kupine ni drače
koju nisam bosom nogom taka'.
Obuća bi oskudna mi bila,
izrađena kod Marka Galića,
kad bi novu kupila mi mater,
svi bi znali, redom do Bralića.
Prvi kaput kupila je bidna,
kad zabolí za poč' kod likara,
ka' za dišpet, ni zub da zabolí,
da u njemu odem kod zubara.
Teško mi se bilo mirit',
ne zabolí mene u to vrime,
računa' sam, hladno će mi biti,
pa ću kaput obući do zime.
Prolazili dani i godine,
meni kaput novi otisnia,
ja priresta' u zdravlju te dane,
dok je drugi u njemu se grija.⁴³³*

⁴³³ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

Pjesma *Popij jednu, popij dvi* na izvrstan i sažet način opisuje način zabave u ono vrijeme. Nije bilo televizora, mobitela i ostalog, pa bi ljudi vrijeme kratili u društvu s drugim seljanima pjevajući, igrajući igre i slično.

*Uz balote i uz karte,
kratili bi svoje vrime,
tako bi se zabavljali,
sve od lita pa do zime.
U zimu se u konobi
vrlo često sastat' znalo,
uz srdelu i uz čašu,
uvik lipo zapivalo.
Popij jednu, popij dvi,
popij jednu, popij tri,
ali nemoj litru cilu,
naškodit' će tvome tilu.
Dugo u noć pivali bi,
često čašom nazdravljali,
sve bi pisme ispivali,
samo jednu ponavljali.
Popij jednu, popij dvi,
popij jednu, popij tri,
ali nemoj litru cilu,
naškodit' će tvome tilu.⁴³⁴*

⁴³⁴ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

U pjesmi *Moje selo* Ivica Baković progovara, kao što i naslov kaže, o svome selu. Ono je prošlo kroz razne nedaće, ali je iz svega toga izašlo još jače.

Pod Svilajom ispod strane

smistilo se moje selo,

težački je život u njem',

al' živi se baš veselo.

Kroz Golgote ono je prošlo,

u svakom ratu ono gori,

ali narod iz inata

opet novo mjesto stvori.

Vridne ruke rade, grade,

svak' ponešto ore, sadi,

zelen, voće, kumpir, žito,

ne boji se narod gladi.

Brojna dica u malo kuća

igrališta i nemaju,

ali igre, ka' za dišpet

nikad ka' da ne pristaju.

Škole nema ni dućana,

gostione ni za lik,

u njemu se bez stresa živi,

zato ima i dug vik.

U njemu je Božje zdanje,

vjera nas je održala,

sveti Ivane, zaštitniče,

*od srca ti vazda hvala.*⁴³⁵

Naposljetku, tu je i još jedna pjesma posvećena gradu Drnišu, a koju je u svojoj knjizi zapisao Perlić:

„U kamenu i u kršu
Uz Čikolu, divnu rijeku
I uz buru sa Svilaje
Uspomene same teku.

Nema porat i mornare
Ribare i kapitane
Drniš štuje dragog Boga
Običaje svoje stare.

Voli piće, pjesmu, šalu
Životu on daje nadu
Zato grade tebi pjevam
Ovu Drnišku baladu.

Vječan kao sivi kamen
Grade moraš jedno znati
Kada budem umirao
Ja ću tebe zazivati.”⁴³⁶

⁴³⁵ Zapisala sam 2024. godine. Kazao mi je spomenuti Ivica Baković.

⁴³⁶ Perlić, Đuro. *Drnišanac*. Gradski muzej Drniš, Drniš, 2009, str. 92.

6. Ojkavice

Hrvatski jezični portal navodi kako otkanje znači „otegnuto pjevati naglašavajući i duljeći »oj«⁴³⁷, dok Čaleta iznosi kako je to poseban način pjevanja iz grla u kojemu je uobičajeno potresanje glasom.⁴³⁸ To je specifičan način pjevanja u kojemu je svaka izvedba „jedinstvena i ovisi o inovativnosti i vještini pjevača“⁴³⁹, pa tako svaka ojkavica traje onoliko koliko glavni pjevač može zadržati dah.⁴⁴⁰ Otkanje, iako tako ne izgleda, jest iznimno zahtjevan način pjevanja, pa je stoga to umijeće teško prenijeti mlađim generacijama.⁴⁴¹ U prošlosti se ono prenosilo usmenom predajom. Mlađe bi generacije slušajući starije upijali takav način pjevanja te bi ga, vježbajući, usavršavali. Danas pak brojni tradicionalni načini pjevanja sve više izumiru.⁴⁴²

Ojkavicu izvodi jedan pjevač. Može imati i pratnju drugog glasa, koji „u trenutku potresanja leži na duljem, pratećem tonu“.⁴⁴³ One su zaštićeno nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske.⁴⁴⁴ Takvo pjevanje naziva se i putničkim, samačkim ili čobanskim pjevanjem.⁴⁴⁵ U prošlosti otkanje nije bilo samo pjevanje, već i „način svakodnevne komunikacije“ pri, primjerice, obavljanju uobičajenih poslova.⁴⁴⁶

Velik je broj ojkavica kojih se kazivačica Vinka Ivanišević prisjeća iz svoje mladosti, a navodi kako je postojala i druga vrsta pjevanja; treskavice. Drnišani su, kako je u radu nekoliko puta i navedeno, pjevali, odnosno, ojkali u svakoj prilici; u kolima, na dernećima, idući negdje, obavljajući posao, ali i svugdje drugdje. Ovdje će biti navedene samo neke od ojkavica koje je spomenuta kazivačica običavala izvoditi na brojnim prigodama.

⁴³⁷ Ojkati: <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (pristupljeno 25. 7. 2024.)

⁴³⁸ Čaleta, Joško. *Otkanje*, u Opačić, *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*. Mozaik knjiga, Zagreb, 2013, str. 222.

⁴³⁹ Brkljačić, Marko. „Nematerijalna kulturna baština u natjecajima na području Zadarske županije.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 27, 2020, str. 121.

⁴⁴⁰ Čaleta, Joško. *Otkanje*, u Opačić, *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*. Mozaik knjiga, Zagreb, 2013, str. 225.

⁴⁴¹ Brkljačić, Marko. „Nematerijalna kulturna baština u natjecajima na području Zadarske županije.“ *Ethnologica Dalmatica*, vol. 27, 2020, str. 121.

⁴⁴² Čaleta, Joško. *Otkanje*, u Opačić, *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*. Mozaik knjiga, Zagreb, 2013, str. 226.

⁴⁴³ Isto, str. 222.

⁴⁴⁴ Ojkavica: <https://vrlika.hr/services/ojkavica/> (pristupljeno 25. 7. 2024.)

⁴⁴⁵ Čaleta, Joško. *Otkanje*, u Opačić, *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*. Mozaik knjiga, Zagreb, 2013, str. 222.

⁴⁴⁶ Isto, str. 226.

*Dođi moja lole u ogradu,
ovce ćemo vraćati po redu.*

*Mene moja naučila mati,
da ja pivan živili Hrvati.*

*Ide Božić i godina nova,
spremaj majko što nisi gotova.*

*Zbogom ostaj kućo pociglana
i s njome majka rasplakana.*

*Jadna li san svekrvu mi boli,
još jasnija ako mi priboli.*

*Svekrva lipo se uredi,
kad ja dođem visit' ćeš o gredi.*

*Mala mi se po brdu kalaši,
cesti ne smi', auta se plaši.*

*Kad mašina priko polja krene,
širi majko ruke eto mene.*

*Dođi lole makar bija tele,
ako ćeš me vodit u Kaštele.*

*Kad je tako materina Jele,
odma ćemo sutra u Kaštele.*

*Gospe moja od sedan žalosti,
daj mi zdravlja mojon mladosti.*

*Oj, Zagoro misto moje rodno,
u tebi je živiti ugodno.*

*'Ko je moga kudija bečara,
sija žito, nicala mu trava.*

*Željšan sam ti majko divojaka,
ka' siročće novih opanaka.*

*Ja garava, moja lola plava,
slažemo se ka' šećer i kava.*

*'Oće moja nepismena lola,
iz Njemačke da doveze kola.*

*Ovce moje kad vidite lolu,
odma s brda trčite u dolu.*

*Sveti Ilko, općine nebeske,
bili štogod poljubija ženske.*

*Oj, pršutu alaj si baraba,
pečenice, nisi ni ti slaba.*

*Mala moja pravi prozor veći,
sadera' sam leđa ulazeći.*

*Grlo moje nemoj me izdavati',
ja te neću na popravak davati'.*

*Da je meni vidit' onoga,
za kim vene pola srca moga.*

*Mila moja i rođena majko,
neću ti se udavati' nikako.*

*Svekrvice, majko nerođena,
za tvoga sam sina osuđena.*

*Grlo moje pjeva kao zvonce,
naučilo čuvajući ovce.*

*Selo moje još propalo nije,
dok u njemu ima mlađarije.*

*Lole, lole, lole, zavrzane,
dalje ruke od moje šotane.*

*Oj, Zagoro volija te ne bi,
da se nisan rodiya u tebi.*

*U mog lole livade na glasu,
tri je ovce za uru popasu.*

*Gospe sinjska misu ću ti platiti',
ako ćeš mi dragana povratiti'.*

*Lole moja, moja lole mala,
ja te ne bi za veliku dala.*

*Curo mala, nek' ti je u glavi,
nikad momku prva se ne javi.*

*Iđe Božić svak' mu se veseli,
a ja tebi moj golube bijeli.*

*Oj motiko vrag ti odni' kosti,
što učini od moje mladosti.*

*Dođi dragi, dođi srićo svaka,
ispeć' će ti baba uštípaka.*

*U mog ćaće i u moga strica,
'ćeri nema ja san jedinica.*

*Dođi lole, zašto doša' ne bi,
ako nećeš, ja ću doći tebi.*

*Slušan malu kako lipo piva,
kao da mi anđele doziva.*

*Mala moja, moja rano ljuta,
kol'ko san te privarija puta.*

*Grlo moje i piva i trese,
šta je od mog lole ne čuje se.*

*Otkad nosin brkove i bradu,
cure mi se ljubiti ne dadu.*

*Moj dragane, plave oči tvoje,
ne salaze sa pameti moje.*

*Svekrvice budi meni dobra,
ja ću tebi kao zmija kobra.*

*Mala moja vezilja i tkalja,
a ja majstor vila i grabalja.*

*Pivaj moja kolegice sada,
nek' se čuje do Drniša grada.*

*Pisme moje u kutiji stoje,
kad ih pivan same mi se broje.*

*Zapivat' ću šta god mogla bolje,
nek' se čuje u Petrovo polje.*

*Šudar pada, okrugli se nada,
do poklada bit ću i ja mlada.*

*Curo mala, šta si rano legla,
do zore bi piliće izlegla.*

*Nemoj mala da te zora vata,
ka' magare oko tuđih vrata.*

*Nevisti sa drniškoga kraja,
dat će baba pršuta i jaja.*

*'Ko je reka' ludo li se vara,
da ću ostat' bećarina stara.⁴⁴⁷*

⁴⁴⁷ Zapisala sam 2024. godine. Kazala mi je spomenuta Vinka Ivanišević.

7. Zaključak

Drniš je grad koji, kao i brojna druga mjesta Dalmatinske zagore bilježi stalan pad broja stanovnika čime se gubi i njihova tradicija. Kako bi se očuvalo sjećanje na duh prošloga vremena, ovaj rad sadrži ne samo teorijsko uporište o svim spomenutim temama, već i sjećanja osmero kazivača koji su govorili o svojoj mladosti te pričama i običajima iz prošlih vremena.

Rad je podijeljen u pet poglavlja, odnosno cjelina. Prvo poglavlje naslova crkveno-pučka baština opisuje adventske, odnosno, korizmene pripreme za dva najvažnija katolička blagdana; Božić i Uskrs, ali i same blagdane. Tradicijom najbogatiji dan među svima njima svakako jest Badnjak na koji i danas brojne obitelji običavaju ložiti badnjake. Osim navedenoga, opisani su i ostali bitni blagdani i spomendani svetaca koje štuje drniški puk; sveti Roko, sveti Jure, sveti Ante, sveti Ivan Krstitelj, sveti Ilija i brojni drugi. Dio poglavlja govori i o Dušnom danu i načinu na koji se Drnišani prisjećaju svojih pokojnika. Ovo je poglavlje prikazalo lepezu različitih običaja koji su i dan danas prisutni u brojnim selima drniškoga kraja.

Drugi dio rada govori o vjerskoj usmenoj lirici i njezinim podvrstama; molitvenim pjesmama, prenjima i versificiranim legendama. U ovome je poglavlju naveden velik broj molitava kojih se kazivači prisjećaju, a koje nerijetko mole i danas. Ispisana je i versificirana legenda o svetom Roku, zaštitniku grada Drniša, iako su najpoznatije versificirane legende među Hrvatima, kao što je i spomenuto, *Sveti Jure i zmaj ognjeni* i *Sveta Kate velevlasti*.⁴⁴⁸

Poglavlje o predajama uz ono o načinu života možda i najbolje svjedoči kako su ljudi u prošlosti provodili dane. Nije bilo načina zabave poput današnjih, već su se nakon napornog radnog dana seljani okupljali na sijela pričajući priče na takav način krateći svoje vrijeme. U radu su kao najrelevantnije obrađene demonološke i mitološke predaje.

U četvrtom dijelu rada naslovljenom „Način života” riječ je o svakodnevnom životu ljudi Dalmatinske zagore, njihovu snalaženju u njemu, narodnoj medicini koja se temeljila najviše na upotrebi biljaka, narodnoj nošnji drniškoga kraja, ali i vučarskim ophodima i svadbenim običajima od kojih su pojedini zadržani čak i danas.

Posljednje poglavlje ovog diplomskog rada govori o ojkavicama. Ojkavice su Drnišanima bile ne samo način pjevanja, već i način življenja. Pjevali su u svakoj prigodi što je spomenuto na više mjesta u radu. Nije prošla zabava na kojoj ne bi bilo takozvanih *pripivavanja*. Danas se

⁴⁴⁸ Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008, str. 183.

umijeće otkanja nažalost sve više gubi, ali je u isto vrijeme njegova vrijednost prepoznata i zbog toga su ojkavice zaštićene kao nematerijalna kulturna baština.

Iz svega je navedenog jasno kako je Drniš grad bogate povijesti i običaja. Neki od kazivača i danas su se zadržali u tomu kraju i svojim životom i djelima baštine stara vremena čuvajući ih od zaborava. To je ujedno bio i glavni cilj ovoga rada. Iznimno je važno spoznati vrijednost očuvanja tradicijske kulture i vlastitog kulturnog identiteta i ovakvim ih radovima pokušati barem na kratko oživjeti i osvijestiti. Ohrabrimo se uputiti „često i zaraslim stazama, i od zaborava otrgnuti ono blago naših predaka koje se još uvijek otrgnuti daje”.⁴⁴⁹

⁴⁴⁹ Razgovor s prof. dr. sc. Markom Dragićem: <https://www.ktabkbih.net/hr/intervju/razgovor-s-prof-dr-sc-markom-dragiem/27015> (pristupljeno 11. 8. 2024.)

Rječnik

badnjak – komad drveta za paljenje

bećarina - bećar

blago – domaće životinje

brave – ovce, ovnovi

budoveri – budi u vjeri

crvotočina – prah koji ostane kada crv
izbuši drvo

dernek – proslava, zabava

dišpet - inat

dota – miraz

famozan – izvanredan

grad – tuča

gusterna – bunar

gumno – mjesto za vršidbu žita

jaram - pomagalo za uprezanje goveda

jenge – djeveruše

kaban – ogrtač

kalašati se – skitati se

kar – kočija

komšiluk - susjedstvo

krožetin – ljetni prsluk

lancun – plahta

likar – liječnik

lug – pepeo

lumin – parafinska dušica

mišina – koža oderane životinje

nevera – iznenadna oluja

obid – obrok

ograda – privatna šuma

oplićak – zimski prsluk

oputina – puteljak

pece – komadići slanine s crvenim mesom
na sebi

polivačina – umivanje kod mlade dan nakon
vjenčanja

prisna – beskvasna

pušnica – sušionica

sukno – vunena tkanina

sumpreš – pegla na žeravu

svitnjak – velika vatra

šotana – suknja

šudar, okruga – marama

traverša – pregača

trina – otpad od sijena

trliš – radnja odjeća

vapor – brod

varćak – drvena posuda u kojoj se mjerilo
žito

vidro – vjedro

vijor – vjetar

vinika, arselinka – vrsta voća (divlja šljiva)

vrlet – teško prohodno mjesto

vučija – drvena bačva za vodu

zaditi – zabosti

zavrzan – vragolan

zdanje – ono što je sagrađeno

žmare – komadi crvenog mesa koji ostaju

kad se oblikuje pršut

Popis kazivača

Zapisi su nastali 2024. godine u Splitu i Drnišu.

1. Vinka Ivanišević, djevojačko Komar, rođena 1959. godine u Drnišu.
2. Cvita Vukorepa, djevojačko Arambašić, rođena 1953. godine u Perkoviću.
3. Kata Hrstić, djevojačko Milaković, rođena 1956. godine u Drnišu.
4. Ivica Baković, rođen 1961. godine u Drnišu.
5. Ana Baković, djevojačko Marijanović, rođena 1964. godine u Drnišu.
6. Ivan Ivanišević, rođen 1966. godine u Drnišu.
7. Gordana Ivanišević, djevojačko Gabela, rođena 1970. u Drnišu.
8. Mara Komar, djevojačko Bilić, rođena 1933. godine u Drnišu.

Literatura

1. A., A. „Čarolije, vještice i vukodlaci.” *Obnovljeni život*, vol. 10, br. 5, 1929, str. 280-285.
2. Alaupović-Gjeldum, Dinka. „O tradicijskoj nošnji drniškog kraja.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 3, 1994, str. 23-34.
3. Asturić, Marina. „Advent u bročansko-stonskoj tradicijskoj kulturi.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, 2018, str. 97-117.
4. Asturić, Marina. „Veliki tjedan u bročansko-stonskoj kulturnoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 26, 2019, str. 67-96.
5. Badurina, Anđelko (ur.): *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1979.
6. Barać, Ivana. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini širokobriješkog kraja.” *Croatia et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10, 2014, str. 375-385.
7. Barešin, Sandra. „Mora kao nadnaravno biće tradicijske kulture.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 20, 2013, str. 39-68.
8. Belaj, Vitomir. *Hod kroz godinu: pokušaj rekonstrukcije prahrvatskoga mitskoga svjetonazora*. Golden marketing – Tehnička knjiga, Zagreb, 2007.
9. Bieritz, Karl-Heinrich. *Crkvena godina - svetkovine, blagdani i spomendani u povijesti i danas*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2010.
10. Bošković-Stulli, Maja. *Usmena književnost kao umjetnost riječi*. Mladost, Zagreb, 1975.

11. Botica, Stipe. *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*. Školska knjiga, Zagreb, 1995.
12. Botica, Stipe. *Povijest hrvatske usmene književnosti*. Školska knjiga, Zagreb, 2013.
13. Braica, Silvio. „Božićni običaji.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 13, 2004, str. 5-26.
14. Braica, Silvio. *Godišnji običaji*. Marjan tisak, Split, 2004.
15. Brkljačić, Marko. „Nematerijalna kulturna baština u natjecanjima na području Zadarske županije.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 27, 2020, str. 103-158.
16. Čapo Žmegač, Jasna. *Hrvatski uskršni običaji*. Golden Marketing, Zagreb, 1997.
17. Čovo, Stjepan. „Marijine svetkovine (I).” *Služba Božja*, vol. 16, br. 2, 1976, str. 141-150.
18. Čaleta, Joško. *Ojkanje*, u Opačić, *Blaga Hrvatske: neprocjenjiva prirodna i kulturna baština*. Mozaik knjiga, Zagreb, 2013, str. 222-227.
19. Devetak, Vojko. „Priprava za Uskrs ili korizma.” *Služba Božja*, vol. 17, br. 1, 1977, str. 2-9.
20. Dragić, Helena. „Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica.” *Croatia et Slavica Iadertina*, vol. 13/2, br. 13, 2017, str. 235-252.
21. Dragić, Helena. *Mitonimi u hrvatskoj i slavenskoj onomastici u kontekstu mitologije*, u Vujović, *Cetinjski filološki dani III*. Cetinje: Fakultet za crnogorski jezik i književnost – Cetinje, University of Kansas, 2022, str. 101-116.
22. Dragić, Marko. „Folklorno kazalište Hrvata u Donjoj Hercegovini.” *Stolačko kulturno proljeće*, vol. 3, 2005, str. 175-187.
23. Dragić, Marko. „Hrvatska tradicijska kultura i književnost u periodici i monografijama od romantizma do naših dana.” *Hum*, br. 2, 2007, str. 181-205.
24. Dragić, Marko. „Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji.” *Crkva u svijetu*, vol. 41, br. 1, 2007, str. 96-117.
25. Dragić, Marko. „Advent u liturgiji i narodnoj kulturi hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 3, 2008, str. 414-440.
26. Dragić, Marko. „Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi.” *Crkva u svijetu*, vol. 43, br. 1, 2008, str. 67-90.
27. Dragić, Marko. *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008.
28. Dragić, Marko. „Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini.” *Crkva u svijetu*, vol. 44, br. 3, 2009, str. 305-328.
29. Dragić, Marko. „Badnja noć u folkloristici Hrvata.” *Croatia et Slavica Iadertina*, vol. 6, br. 6, 2010, str. 229-264.

30. Dragić, Marko. „Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu”. *Godišnjak Titius*, vol. 3, br. 3, 2010, str. 123-174.
31. Dragić, Marko. „Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata.” *Crkva u svijetu*, vol. 45, br. 4, 2010, str. 467-488.
32. Dragić, Marko. „Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini.” *Hum*, br. 6, 2010, str. 81-103.
33. Dragić, Marko. „Velike poklade u folkloristici hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 8/1, br. 8, 2012, str. 155-188.
34. Dragić, Marko (2013). „Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini.” *Obnovljeni Život*, vol. 68, br. 3, 2013, str. 417-426.
35. Dragić, Marko. „Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 9/1, br. 9, 2013, str. 269-313.
36. Dragić, Marko. „Sveti Rok u tradicijskoj katoličkoj baštini Hrvata.” *Nova prisutnost*, vol. 11, br. 2, 2013, str. 165-182.
37. Dragić, Marko. „Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10, 2014, str. 399-435.
38. Dragić, Marko. „Starinske molitve u šibenskom zaleđu.” *Godišnjak Titius*, vol. 6-7, br. 6-7, 2014, str. 285-300.
39. Dragić, Marko. „Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata.” *Nova prisutnost*, vol. 13, br. 2, 2015, str. 141-162.
40. Dragić, Marko. „Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi.” *Crkva u svijetu*, vol. 50, br. 2, 2015, str. 303-323.
41. Dragić, Marko. „Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 22, 2015, str. 5-42.
42. Dragić, Marko. „Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 8, br. 8, 2015, str. 155-183.
43. Dragić, Marko. „Legende i svjedočanstva o Čudotvornoj slici Gospe Sinjske.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 12/1, br. 12, 2016, str. 153-177.
44. Dragić, Marko. „Sveti Marko Evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata.” *Nova prisutnost*, vol. 14, br. 2, 2016, str. 259- 281.
45. Dragić, Marko. „Vile u tradicijskim pričama šibenskoga i splitskog zaleđa.” *Godišnjak Titius*, vol. 10, br. 10, 2017, str. 219-240.
46. Dragić, Marko. „Starinski svadbeni običaji u stolačkom kraju.” *Stolačko kulturno proljeće*, vol. 15, 2017, str. 219-243.

47. Dragić, Marko. „Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, 2018, str. 37-66.
48. Dragić, Marko i Dragić, Helena. „Sveti Ivan Krstitelj u Hrvatskoj tradicijskoj baštini.” *Croatia et Slavica Iadertina*, vol. 15, br. 1, 2019, str. 275-330.
49. Dragić, Marko. „Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini.” *Crkva u svijetu*, vol. 54, br. 1, 2019, str. 59-81.
50. Dragić, Marko. „Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 27, 2020, str. 37-84.
51. Dragić, Marko. „Tri svete Marije u hrvatskoj pasionskoj pučkoj književnosti.” *Crkva u svijetu*, vol. 56, br. 1, 2021, str. 54-84.
52. Dragić, Marko. „Blagovijest u hrvatskoj kršćanskoj tradicijskoj duhovnosti.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 29, 2022, str. 41-69.
53. Gavazzi, Milovan. *Godina dana hrvatskih narodnih običaja*. Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991.
54. Gorys, Erhard. *Leksikon svetaca*. Naklada Slap, Jastrebarsko, 2003.
55. Juriš, Zorica. „Korizma i Uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 25, 2018, str. 5-35.
56. Jurišić, fra Mario. *Sveti Ilija prorok*. Franjo Kluz, Omiš, 1985.
57. Kekez, Josip. *Usmena književnost*, u Škreb - Stamać, *Uvod u književnost*, IV. poboljšano izdanje. Globus, Zagreb, 1986, str. 175-252.
58. Kelava, Josipa. „Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posušškoga kraja.” *Croatia et Slavica Iadertina*, vol. 13/1, br. 13, 2017, str. 157-171.
59. Lozica, Ivan. *Hrvatski karnevali*. Golden marketing, Zagreb, 1997.
60. Marks, Ljiljana i Lozica, Ivan. *Hrvatska usmena književnost*, u Opačić, *Hrvatski običaji i druge tradicije*. Mozaik knjiga, Zagreb, 2016, str. 127-143.
61. Mužić, Josip. *Ilija Gromovnik: prorok posljednjih vremena*. Glas Koncila, Zagreb, 2017.
62. Perlić, Đuro. *Drnišanac*. Gradski muzej Drniš, Drniš, 2009.
63. Radovan, Josip i Dragić, Helena. „Advent u dugopoljskoj tradicijskoj kulturi.” *Kulturna baština*, vol. 1, br. 47-48, 2022, str. 393-422.
64. Rihtman-Auguštin, Dunja. *Knjiga o Božiću: Božić i božićni običaji u hrvatskoj narodnoj kulturi*. Golden marketing, Zagreb, 1995.
65. Šešo, Luka. *Živjeti s nadnaravnim bićima: vukodlaci, vile i vještice hrvatskih tradicijskih vjerovanja*. Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2016.

66. Širić, Josipa. „Motivski svijet demonoloških predaja u suvremenoj etnografiji posušškoga kraja.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 10/2, br. 10, 2014, str. 387-398.
67. Tolić, Željko. „Početak i najranije širenje Crkve: od 30. do 36. godine.” *Služba Božja*, vol. 58, br. 4, 2018, str. 465-493.
68. Vekić, Denis. „Mitske i demonološke predaje u usmenoknjiževnoj teoriji: poetička obilježja i žanrovske odrednice predaje.” *Croatica et Slavica Iadertina*, vol. 12/1, br. 12, 2016, str. 199-230.
69. Zanimović, Joško. „Sv. Roko – zaštitnik grada Drniša.” *Ethnologica Dalmatica*, vol. 3, 1994, str. 67-76.
70. Žaja, Barbara. „Advent u tradicijskoj kulturi trogirskog kraja.” *Bosna franciscana*, vol. 54, 2021, str. 251-266.
71. Žaja, Barbara. „Božić u tradicijskoj kulturi Trogira.” *Bosna franciscana*, vol. 55, 2021, str. 369-386.
72. Žaja, Barbara. „Pokladni običaji na trogirskom području.” *Bosna franciscana*, vol. 58, 2023, str. 329-354.
73. Žanetić, Katarina i Dragić, Marko. „Sveti Martin u korčulanskoj tradicijskoj kulturi.” *Bosna franciscana*, vol. 25, br. 46, 2017, str. 395-414.
74. Živković, Zdravko. *Tradicijsko graditeljstvo drniškog kraja*. Gradski muzej Drniš, Drniš, 2010.

Internetski izvori:

1. Bezgrešno začecje Blažene Djevice Marije: <https://www.bitno.net/vjera/svetac-dana/bezgresno-zacece-blazene-djevice-marije/> (pristupljeno 9. 7. 2024.)
2. Blagdan rođenja sv. Ivana Krstitelja: <https://laudato.hr/Novosti/Hrvatska/Blagdan-ro%C4%91enja-sv--Ivana-Krstitelja.aspx> (pristupljeno 18. 7. 2024.)
3. Blažena Djevica Marija od brda Karmela: <https://laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Blazena-Djevica-Marija-od-brda-Karmela.aspx> (pristupljeno 18. 7. 2024.)
4. Crkva je priznala 132 euharistijska čuda, a ovo su neka najdojmljivija od njih...: <https://www.bitno.net/vjera/crkva-euharistijska-cuda-dokazi-nadnaravnoga/> (pristupljeno 17. 7. 2024.)
5. Cvjetnica – Nedjelja Muke Gospodnje: <https://laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Cvjetnica-nedjelja-muke-Gospodnje.aspx> (pristupljeno 15. 7. 2024.)
6. Djela apostolska, 6: <https://biblija.ks.hr/djela-apostolska/6> (pristupljeno 11. 7. 2024.)

7. Djela apostolska, 7: <https://biblija.ks.hr/djela-apostolska/7> (pristupljeno 11. 7. 2024.)
8. Evanđelje po Ivanu, 19: <https://biblija.ks.hr/evanđelje-po-ivanu/19> (pristupljeno 11. 7. 2024.)
9. Ojkati: <https://hjp.znanje.hr/index.php?show=search> (pristupljeno 25. 7. 2024.)
10. Ojkavica: <https://vrlika.hr/services/ojkavica/> (pristupljeno 25. 7. 2024.)
11. Osnovne informacije: <https://www.tz-drnis.hr/index.php/hr/o-drnisu/osnovne-informacije> (pristupljeno 9. 8. 2024.)
12. Pepelnica ili Čista srijeda – početak korizme: <https://laudato.hr/Duhovnost/Zelite-li-znati-vise/Pepelnica-ili-Cista-srijeda-pocinje-korizmeno-vr.aspx> (pristupljeno 15. 7. 2024.)
13. Povijest: <https://www.tz-drnis.hr/index.php/hr/o-drnisu/povijest> (pristupljeno 9. 8. 2024.)
14. Razgovor s prof. dr. sc. Markom Dragićem: <https://www.ktabkbih.net/hr/intervju/razgovor-s-prof-dr-sc-markom-dragiem/27015> (pristupljeno 11. 8. 2024.)
15. Sedam stvari koje bi svaki katolik trebao znati o korizmi: <https://www.bitno.net/vjera/formacija/sedam-stvari-o-korizmi-korizma/> (pristupljeno 15. 7. 2024.)
16. Sv. Franjo postavio prve jaslice: <https://hkm.hr/zivot/sv-franjo-postavio-prve-jaslice/> (pristupljeno 10. 7. 2024.)
17. Sveti Paškal Bajlonski: <https://hkm.hr/svetac-dana/sveti-paskal-bajlonski/> (pristupljeno 17. 7. 2024.)
18. Što zapravo znači Bezgrešno začeće Blažene Djevice Marije?: <https://hkm.hr/vjera/sto-zapravo-znaci-bezgresno-zacece-blazene-djevice-marije/> (pristupljeno 9. 7. 2024.)
19. Tradicija i kultura: <https://www.tz-drnis.hr/index.php/hr/o-drnisu/tradicija-i-kultura> (pristupljeno 29. 7. 2024.)

Sažetak

Predmet ovog diplomskog rada bio je istražiti i predstaviti tradicijsku kulturu i književnost drniškoga kraja. Na temelju analize stručne i znanstvene literature, ali i vlastitog terenskog istraživačkog rada, u radu je opisan niz tradicija vezanih za razne blagdane i spomendane čitave godine, a sve to sadržano je u poglavlju crkveno-pučka baština. Nadalje, rad je obuhvatio i poglavlje vjerske usmene lirike vezane za područje grada Drniša, ali i predaja, posebice demonoloških i mitoloških, koje prikazuju vjerovanja toga vremena. U idućem je poglavlju na detaljan način ocrtan svakodnevni život ljudi u prošlosti, ali i njihovo snalaženje u njemu. Posljednje o čemu je u radu riječ jesu ojkavice, tradicionalan način pjevanja u Drnišu, koje su zaštićene kao nematerijalno kulturno dobro Republike Hrvatske. Naposljetku, došlo se do zaključka kako je i drniški kraj, kao i brojni drugi krajevi Republike Hrvatske, bogata riznica raznih tradicija i običaja koji ocrtavaju duh prošlog vremena u tomu kraju.

Ključne riječi: Drniš, tradicija, vjerovanja, svakodnevni život, ojkavice

Abstract

The subject of this thesis was to research and present the traditional culture and literature of the Drniš region. Based on the analysis of specialized and scientific literature, as well as my own field research work, the paper describes a number of traditions related to various holidays and commemorations throughout the year, and all of this is contained in the chapter on church and folk heritage. Furthermore, the work also includes a chapter on religious oral poetry related to the Drniš area, as well as oral traditions, especially demonological and mythological traditions depicting the beliefs of that time. In the next chapter, the everyday life of people in the past is outlined in detail, as well as their way of coping with it. The last thing that is discussed in the paper are *ojkavice*, a traditional way of singing in Drniš, which is protected as an intangible cultural asset of the Republic of Croatia. Finally, it is concluded that the Drniš region, like many other regions of the Republic of Croatia, is a rich treasury of various traditions and customs that outline the spirits of the past in it.

Keywords: Drniš, tradition, beliefs, everyday life, ojkavice

Izjava o pohrani i objavi ocjenskog rada
(završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - podertajte odgovarajuće)

Student/ica: ANDEJA BATINIĆ

Naslov rada: TRADICIJSKA KULTURA I KNJIŽEVNOST
DANIŠKOGA KRAJA

Znanstveno područje i polje: HUMANISTIČKE ZNANOSTI; FILOLOGIJA

Vrsta rada: ISTRAŽIVAČKI

Mentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):
MARKO DRAGIĆ, prof. dr. sc.

Komentor/ica rada (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

BORIS ŠKVRČ, prof. dr. sc.

MARKO DRAGIĆ, prof. dr. sc.

NIKOLA SUNARA, doc. dr. sc.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog ocjenskog rada (završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada - zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada.

Kao autor izjavljujem da se slažem da se moj ocjenski rad, bez naknade, trajno javno objavi u otvorenom pristupu u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN br. 119/22)).

Split, 25.9.2024.

Potpis studenta/studentice: Batinić

Napomena:

U slučaju potrebe ograničavanja pristupa ocjenskom radu sukladno odredbama Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima (111/21), podnosi se obrazloženi zahtjev dekanici Filozofskog fakulteta u Splitu.

Obrazac A.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja ANĐENA BATINIĆ, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja sveučilišnog/e magistra/magistrice EDUKACIJE HRVATSKOG JEZIKA I KNJIŽEVNOSTI I PEDAGOGIJE, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 25.9.2024.

Potpis

Batinić